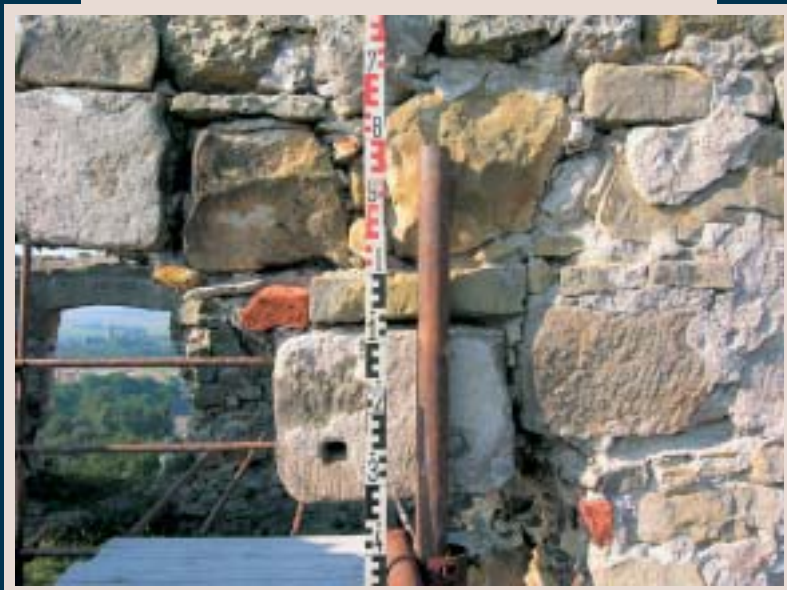

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

**OPERATIVNÍ PRŮZKUM
A DOKUMENTACE
HISTORICKÝCH STAVEB**

**Praha
2005**

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

Odborné a metodické publikace, svazek 31

OPERATIVNÍ PRŮZKUM A DOKUMENTACE HISTORICKÝCH STAVEB

Jiří Bláha
Vít Jesenský
Petr Macek
Vladislav Razím
Jan Sommer
Jan Veselý

1. vydání
Praha 2005

Národní památkový ústav jako odborná organizace státní památkové péče v České republice vydává tuto publikaci v zájmu zabezpečení jednoty metodických hledisek památkové péče, v souladu s ustanovením § 32 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Lektoroval: Ing. Alfréd Schubert

Připomínkami a podněty přispěli: Ladislav Bezděk, Petr Kroupa, Michael Rykl, Josef Štulc, Jiří Varhaník, Jan Žižka

1. strana obálky: *Z OPD hradu Valečova (okres Mladá Boleslav). Detailní snímek vnějšího pláště zdíva paláce, s přiloženým měřítkem, za příznivého denního osvětlení. Foto: V. Razím, 2005.*

4. strana obálky: *Z OPD jižního průčelí lodi kostela sv. Václava v Bratčicích (okres Kutná Hora). K. Kibic, 2002.*

Publikace vyšla v rámci institucionálního úkolu vědy a výzkumu NPÚ č. 21301, Vědecký výzkum a aplikace metod operativního zpracovávání stavebněhistorických a uměleckohistorických průzkumů prováděných při obnově kulturních památek a nemovitostí v památkově chráněných územích.

- © Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze a Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2005
- © Jiří Bláha, Vít Jesenský, Petr Macek, Vladislav Razím (vedoucí autorského kolektivu), Jan Sommer, Jan Veselý, 2005
- © obrazové přílohy: Jan Beránek, Richard Biegel, Jiří Bláha, Jaroslava Hansová, Jiří Hladký, Karel Kibic ml., Dana Kouřilová, Jan Kypta, Petr Macek, Jiří Mrázek, Vladislav Razím, Michael Rykl, Alfréd Schubert, Jan Sommer, Daniel Šnejd, Petr Štoncner, Václav Tutr, Jan Veselý, Tomáš Vítek, Eva Vyletová, Lubomír Zeman, 2005
- © grafické zpracování: A.N.R.Y, 2005

OBSAH

Ediční poznámka	5
1. Operativní průzkum a dokumentace historických staveb.	7
1.1 Smysl poznávání a dokumentace historických staveb	7
1.2 Nezastupitelná úloha státní památkové péče v procesu poznávání a dokumentace historických staveb.	7
1.3 Průzkum a dokumentace historických staveb v platných předpisech	8
1.4 Současný stav průzkumu a dokumentace historických staveb.	9
1.5 Možnosti provádění operativního průzkumu a dokumentace (dále OPD)	10
1.6 Uplatnění OPD	11
1.7 Cíle, obsah a určení metodiky OPD	12
1.8 Základní pojmy operativního průzkumu a dokumentace	14
2. Operativní průzkum a dokumentace v terénu	15
2.1 Hlavní úkol OPD	15
2.2 Obecné podmínky provádění OPD	15
2.3 Organizace provádění OPD	16
2.4 Odborná příprava a postup při OPD	17
2.5 Vymezení nálezové situace.	17
2.6 Metody průzkumu	18
2.7 Metody dokumentace	19
2.7.1 Písemný záznam prováděný v terénu	19
2.7.2 Obrazový záznam	20
2.7.3 Měřická dokumentace	22
2.7.4 Speciální metody dokumentace	24
3. Nálezová zpráva.	25
3.1 Obecné zásady zpracování	25
3.2 Obsah nálezové zprávy.	25
3.3 Způsob zpracování nálezové zprávy.	26
3.3.1 Evidenční list (EL)	26
3.3.2 Textová část	26
3.3.3 Přílohy	30
3.4 Adjustace nálezové zprávy	30
4. Výběr literatury	32
5. Přílohy	33
5.1a Evidenční list	34
5.1b Evidenční list – vzor vyplnění	35
5.2 Záhaví přílohy nálezové zprávy	36
5.3 Základní přehled nálezových situací a prvků	37

5.4	Základní přehled míst se zvýšeným výskytem nálezů	41
5.4.1	Obecně	41
5.4.2	Exteriér	42
5.4.3	Interiér	43
5.4.4	Další.	43
5.5	Příklad konkrétního postupu při OPD – historický krov	44
5.5.1	Priority	44
5.5.2	Postup	44
5.5.3	Dokumentace.	46
5.6	Poznámka k provádění sond.	49
5.7	Obrazové přílohy	51

Ediční poznámka

Roku 2004 se Národní památkový ústav přihlásil v rámci nové etapy institucionálních úkolů vědy a výzkumu k povinnosti napravit současný nepříznivý stav v oblasti operativního průzkumu a dokumentace historických staveb (dále OPD).

Vytvoření metodiky OPD je jen jedním z řady potřebných kroků na cestě k tomu cíli.

Vzhledem k absenci delší tradice a k dosavadním více méně individuálním postupům při provádění OPD bylo nutné v průběhu přípravy metodiky projít diskusí, jež vedla ke shodě v základních otázkách přístupu, metod a zpracování nálezové zprávy. Proběhla řada setkání řešitelů úkolu a dalších odborníků, vznikla internetová adresa, na níž bylo možno sledovat přípravu metodiky a přispívat svými názory, a již s předstihem před zde předloženou metodikou byl vypracován a v praxi ověřován provizorní standard nálezové zprávy.

Koncepce metodiky byla zvolena s ohledem na skutečnost, že stojíme na prahu snah o vymezení OPD a jeho zavedení do praxe. Autoři zvažovali, zda již od počátku trvat na detailnosti průzkumů a podrobnosti jejich zpracování, a tak patrně zbrzdit praktické provádění OPD, či naopak nejdříve připustit vznik většího množství méně propracovaných nálezových zpráv, a tím alespoň částečně napravit dluhy minulých let, získat co nejvíce zkušeností z praxe a probudit co nejširší zájem o tuto práci. Zvolena byla druhá z možností, s tím, že teprve později bude výhodné přistoupit k novému, rozvinutému vydání metodiky na základě získaných zkušeností a s pomocí lepších odborných a organizačních podmínek, než jsou k dispozici za dnešního stavu.

Ze stejných důvodů neurčuje metodika OPD podrobné, úzce vymezené postupy, ale ponechává větší vůli, aby dosavadní zpracovatelé OPD mohli snáze navázat na své zvyklosti a zažitou praxi; metodika proto poskytuje jak poměrně široce pojatá doporučení, tak také konkrétní příklad postupu, kterého se lze pevně držet (příloha 5.5), či potřebné praktické doporučení (příloha 5.6). Z daného pojetí vychází rovněž výběr obrazových příloh metodiky.

Na rozhodnutí o poměrně volně stanovených formálních pokynech metodiky měla vliv také skutečnost, že v naší památkové péči dosud nebylo dosaženo shody v otázkách míry, v jaké by měly být sjednocovány požadavky na různé druhy průzkumů a dokumentace. V dané fázi zpracovávání výzkumného záměru OPD nebylo možné vypracovat a prosazovat formální standardy natolik detailní, aby nahradily absenci centrálně stanoveného normativu.

Předkladatelé metodiky se těší na všechny podněty, které obdrží po jejím vydání, a zároveň hledají způsoby, jak průběžně informovat o výsledcích a naplňování výzkumného záměru operativního průzkumu a dokumentace v NPÚ. Aktuální infor-

mace mohou najít zájemci o tuto problematiku na speciální webové adrese <http://www.npu.cz/pridruz/ opd/>. Zde je také přístupné diskusní fórum, v jehož rámci lze sdělit poznatky o ohrožených památkách, jejichž dokumentaci je třeba zajistit. OPD se může stát podnětem k záchraně památky. Výsledky významných akcí OPD budou prezentovány v odborném tisku.

Zpracovatelé metodiky děkují všem, kdo zapůjčením obrazové dokumentace přispěli k dokončení publikace.

Autoři

1. Operativní průzkum a dokumentace historických staveb

1.1 Smysl poznávání a dokumentace historických staveb

Historické stavby jsou významnou součástí kulturního dědictví. V běžném životě vnímáme především jejich vzhled, proporce, urbanistické uspořádání či zasazení do krajiny, každý z nás si podle svého založení více či méně uvědomuje, že významně ovlivňují kvalitu našeho životního prostředí v nejšířším významu tohoto pojmu.

Souvislosti kulturního dědictví jsou však mnohem pestřejší. Historické stavby představují obzvláště bohatý a mnohotvárný zdroj informací o naší minulosti, pokud ovšem chceme a umíme správnými způsoby a v pravou chvíli z těchto zdrojů čerpat.

Velký význam má proto poznávání, výzkum a dokumentace historických staveb, a to jak z hlediska kvalitní péče o ně, tak ve vztahu k širokým potřebám kulturní společnosti a řadě vědních odvětví, která tato společnost rozvíjí.

Není pochyb o tom, že nejen způsob nakládání s památkami, ale také vztah k jejich vypovídací hodnotě je měřítkem kulturnosti naší společnosti.

1.2 Nezastupitelná úloha státní památkové péče v procesu poznávání a dokumentace historických staveb

Je přirozené a zároveň příznačné, že nejvíce informací o podobě a vývoji historických staveb (stavebních památek) můžeme získat ve chvílích, kdy prodělávají nejružnější proměny, a tak načas poodhalí něco dosud neznámého ze svého nitra.

Tyto proměny zpravidla úzce souvisejí se stavebními úpravami, obnovami, opravami a dalšími většími či menšími zásahy, které jsou posuzovány a ovlivňovány orgány a odbornou organizací státní památkové péče (Národní památkový ústav, dále NPÚ). Jmenované instituce také mají nejvíce informací o druhu, míře a časovém harmonogramu zásahu do památky, neboť jejich posláním je zajistit optimální předpoklady zdárného průběhu a výsledku akce. Podobně je tomu s informovaností o dlouhodobě neudržovaných historických stavbách, jejichž památková a vypovídací hodnota zaniká.

Z uvedených skutečností vyplývá pro institucionalizovanou památkovou péči jak faktická, tak také morální zodpovědnost za to, že každý zmíněný zásah nejen přispěje k prodloužení existence fyzické podstaty stavby a jejích poznaných památkových hodnot, ale že zároveň bude využit také pro získání dalších informací o jejím stavebním a uměleckém vývoji, detailu, užitých materiálech apod.: Výsledky těchto průzkumů mají sloužit jako jeden z hlavních podkladů pro stanovení vhodného způsobu zacházení s historickou stavbou, zároveň jsou však nenahraditelným zdrojem poznání jejích dalších hodnot a souvislostí, v nichž vznikla a do našich dnů se proměňovala. Odborná dokumentace pořízená před zásahem do památky a v jeho průběhu může být mimo jiné využita při příští podobné akci, a tak z hlediska věcného i finančního příznivě ovlivnit její průběh. Je prokázáno, že nedostatečná dokumentace vede v budoucnu často ke zbytečným finančním výdajům a zásahům do hmoty památkových objektů, a tím k materiálním i kulturním ztrátám.

Prohlubování, prezentace a propagace poznatků o památkách je největší zárukou jejich ochrany. Proto nelze praktickou památkovou péči oddělovat od zájmu o další poznávání všech hodnot památek.

1.3 Průzkum a dokumentace historických staveb v platných předpisech

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, pamatuje na zabezpečení náležitých průzkumů jakožto základní podmínky toho, že se při posuzování zamýšlených prací na památkovém objektu bude „*vycházet ze současného stavu poznání kulturně historických hodnot, které je nezbytné zachovat při umožnění realizace zamýšleného záměru*“ (§ 14, odst. 3). Vlastník kulturní památky je povinen umožnit „*vědecký výzkum kulturní památky, popřípadě pořízení její dokumentace*“ (§ 19). Organizace státní památkové péče (NPÚ) „*plní úkoly odborně metodického, dokumentačního a informačního pracoviště pro úsek státní památkové péče a zabezpečuje průzkumy, výzkumy a dokumentaci kulturních památek, památkových rezervací a památkových zón*“ (§ 32, odst. c), k čemuž jí zákon poskytuje oprávnění dokumentovat v nemovitostech bez ohledu na jejich majetkoprávní příslušnost (§ 34). Orgán státní památkové péče stanoví ve výroku závazného stanoviska základní podmínky, mezi nimi také pro „*provedení nezbytných výzkumných a průzkumných prací*“ a pro „*předání materiálů a podkladů zpracovaných při přípravě obnovy (průzkumné a výzkumné práce, ...)*“ (§ 9, odst. 4/d, f prováděcí vyhlášky).

Zjevně tedy existují základní zákonné předpoklady k tomu, aby mohly být prováděny, zpracovávány, archivovány i vyhodnocovány všechny potřebné výzkumy, průzkumy a dokumentační práce v oblasti památkové péče. Ze zákona je zřejmé, že soustavné prohlubování vědomostí o památkách, zpracovávání aktuálních poznatků a podpora mezioborového hodnocení a zkoumání, jakož i objas-

ňování a prezentování rozpoznaných hodnot památek široké veřejnosti patří k základním cílům památkové péče a neoddělitelně souvisí s jejím společenským opodstatněním a posláním. V tomto smyslu vyznívá také 16. odstavec Benátské charty, jednoho z nejrespektovanějších mezinárodních dokumentů vztahujících se k ochraně kulturního dědictví. V dnešní době již nechybí tyto požadavky prakticky v žádné mezinárodní konvenci týkající se dané oblasti památkové péče.

Úsilí o co nejširší a nejkvalitnější provádění průzkumů patří spolu s podporou dalších způsobů získávání a studia informací o památkách k základním úkolům státní památkové péče i dalších orgánů, organizací a subjektů, které s památkami zacházejí.

1.4 Současný stav průzkumu a dokumentace historických staveb

V naší současné praxi se však k průzkumným a dokumentačním pracím přistupuje nesystematicky a nedůsledně. Zpravidla se požadují pouze archeologické výzkumy, restaurátorské průzkumy a v určitých případech také standardní ne-destruktivní stavebněhistorické průzkumy. S výjimkou restaurování, které musí být doloženo závěrečnou restaurátorskou zprávou, postihující nová zjištění také v průběhu akce (§ 10, odst. 4 vyhlášky), probíhá většina vyžádaných průzkumů před zahájením zásahů do památky, a jen zřídka pokračuje průzkum a dokumentace také v průběhu těchto zásahů. Často tak dochází k úniku důležitých informací, některé cenné doklady vývoje stavby mizí jednou provždy, jiné budou dlouhou dobu překryté novými konstrukcemi a povrchovými úpravami. Ve velmi omezené míře se dokumentují dlouhodobě zanedbané, postupně zanikající historické stavby, o něž vlastníci neprojevují zájem, a tak nepředkládají své záměry, jež by památkové orgány a organizace musely posuzovat.

Skutečnost, že *průzkumy a dokumentace nejsou běžně požadovány při zásazích do stavebních památek* tak, jako je tomu při zásazích do terénu nebo při restaurátorských akcích, je pouze neblahým výsledkem dosavadního vývoje postupu státní památkové péče, jejich vnitřních problémů a společensko-ekonomických podmínek pro její činnost. Přitom právě operativní záznam situací, které jsou nejčastěji odhaleny v průběhu stavebních zásahů, má nepochybně pozici co do závažnosti srovnatelnou se záchraným archeologickým výzkumem.

Do určité míry dnes provádějí tyto operativní průzkumy pracovníci NPÚ, kteří po zpracování písemných vyjádření (§ 14 památkového zákona) sledují postup stavebních nebo jiných prací. Nové poznatky se s větším či menším úspěchem snaží při realizaci památkového záměru uplatnit s cílem dosáhnout optimálního výsledku akce, avšak poměrně zřídka je také zaznamenávají a odpovídajícím způsobem archivují či jinak zprostředkovávají k dalšímu odbornému a jinému využití. Tato skutečnost zpravidla souvisí s časovou vytížeností uvedených pracovníků, druhem jejich profesního zaměření a mírou osobní zainteresovanosti.

Ještě vzácněji přikročí zpracovatel operativního průzkumu k publikování získaných poznatků v odborném tisku. Nesystémově a spíše výjimečně zatím působí v NPÚ odborní pracovníci, kteří operativní dokumentaci provádějí v rámci své hlavní pracovní náplně. Rozsah, kvalitu a výsledky jejich práce přitom zásadně ovlivňuje několik nepříznivých činitelů: Dosud chyběla jednotná, obecně akceptovaná metodika operativního průzkumu a dokumentace; v oboru se tato činnost téměř nevyžaduje, respektive jí není přikládán odpovídající význam a poskytována dostatečná podpora; neexistuje informační systém, který je nutný pro včasné a efektivní provedení terénního průzkumu; provedené průzkumy nejsou jednotně zpracovávány a archivovány, k archivaci často ani nedochází; chybí systematické využívání a prezentace náleзовých zpráv.

Provádění operativních průzkumů a dokumentace je jedním z nejdůležitějších úkolů státní památkové péče. Tato činnost stojí na úrovni ostatních průzkumných a dokumentačních postupů (archeologie, stavebněhistorický průzkum, restaurátorský průzkum), jejichž smysl a přínos je nezpochybnitelný a všeobecně plně respektovaný.

1.5 Možnosti provádění operativního průzkumu a dokumentace (dále OPD)

OPD lze etablovat a provádět pouze za uvědomělé, účinné podpory řídicích složek státní památkové péče.

Avšak i za předpokladu systematického přístupu by dnes bylo možné provádět OPD jen u omezeného počtu historických staveb (náleзовých situací) a ani do budoucna nelze předpokládat zvládnutí všech stavebních akcí. Velký počet těchto akcí a jejich rychlý průběh (zejména v některých obdobích a místech), stejně jako velmi nepravidelné rozložení v čase a prostoru bude vždy klást enormní nároky na personální a odborné vybavení institucí státní památkové péče a dalších organizací, které by se OPD mohly účastnit.

Alespoň výhledově by však památková péče neměla rezignovat na OPD u všech hodnotných historických staveb, na kterých budou prováděny stavební práce, nebo které zanikají a ztrácejí svou vypovídací hodnotu. Vzhledem k mimořádnému významu historických staveb je jedním z významných cílů a úkolů státní památkové péče plošné prosazení postupů OPD v průběhu zásahů do kulturních památek. Porovnání hlavních typů průzkumů a výzkumů svědčí o tom, že postupy OPD jsou z hlediska poměru mezi rozsahem a nákladností akce a hodnotou získaných poznatků mimořádně efektivní.

Dnes je nutné organizovat výběr staveb, které budou v předstihu před zahájením stavební akce a v jejím průběhu zkoumány a dokumentovány, přičemž by ovšem měl být jasný a plně opodstatněný důvod volby každého konkrétního předmětu OPD. Tento řízený výběr je možný pouze za předpokladu včasného získání informace o chystaném, případně již probíhající zásahu do historické

stavby (event. o nebezpečí jejího zániku), ze kterého vyplývá potřeba provedení OPD. V rámci Národního památkového ústavu je zcela nezbytným předpokladem úspěchu pečlivě organizovaný přenos informací mezi těmi, kteří vědí o aktuální potřebě OPD (zejména jednotliví garanti památkových akcí), a těmi, kteří OPD mají provést (příslušní specialisté, pokud OPD neprovede samotný garant).

Při výběru předmětu OPD působí různé okolnosti, které ve svém souhrnu vyovídají mimo jiné o současném vztahu a respektu společnosti k historickým stavbám, resp. kulturním památkám. Hledisek výběru může být dlouhá řada a jejich hierarchie závisí v konkrétní situaci na různých okolnostech.¹⁾ Především je třeba zmínit *hlediska památkové hodnoty, umělecké a historické hodnoty, hlediska typologická, hledisko jedinečnosti, hledisko ohrožení památkové hodnoty, hledisko naléhavosti potřeby OPD*. Specifikaci hledisek výběru objektu pro OPD je třeba předem důkladně uvážit a následně stručně uvést v nálezové zprávě.

Významu OPD neodpovídá dnešní praxe, kterou je zapotřebí zásadním způsobem změnit. Je nutné docílit požadování a prosazování této činnosti ze strany státní památkové péče a systematické, trvalé provádění podle daných pravidel.

Provádění operativního průzkumu a dokumentace má oporu v památkovém zákoně.

1.6 Uplatnění OPD

Z předešlého vyplývá, že OPD je třeba uplatňovat především při mimořádném, časově limitovaném zpřístupnění běžně nedostupných partií historických staveb.

OPD se proto zaměřuje zejména na zásahy do povrchových úprav staveb (při opravách omítek, při statických sondážích, při vkládání kabelů, potrubí či jiných vedení pod omítky či do drážek hloubených do zdiva), na zásahy do konstrukcí staveb (průrazy otvorů, statické sanace, náhrady částí konstrukcí novou strukturou, byť i s využitím staršího materiálu), na demoliční práce (kromě dílčích bouracích prací jde též o likvidaci částí budov), na odstraňování takových částí objektů, jež nemusejí přímo souviset s nosnou stavební konstrukcí (podlahové vrstvy, násypy kleneb, schodiště, rámy výplní otvorů, deštění, podhledy stropů a jiných překrývajících prvků, podobně v některých případech např. odstraňování dlouhodobě instalovaných částí mobiliáře, jako jsou kostelní oltáře, varhany, chórové lavice, kazatelny, vestavěné skříně či sochy, za kterými nebylo dlouhodobě možné obnovovat povrchové úpravy), na specifické sanační zásahy (např. sana-

---

1) Např. hodnotné pozůstatky velmi staré památky mohou být ukryty i v organismu zdánlivě bezvýznamné stavby. V poslední době je stále více uznávána hodnota dříve přehlížených stavebních památek z 19. a 20. století i úprav starších staveb, provedených v tomto období. Větší pozornost než doposud je nutné věnovat průzkumu exteriérových i interiérových omítek, nátěrů a výmalby. Při stavebních akcích bývají často likvidovány památkově hodnotné povrchové úpravy a jejich pozůstatky.

ce a dílčí rekonstrukce krovů umožňují studium koruny zdiva nebo navazujících částí stavby zakrytých krovem atp.).

Stejně tak je třeba provádět OPD u dlouhodobě neudržovaných, ohrožených staveb, jejichž fyzická podstata a vypovídací hodnota postupně zaniká. Mnoho takovýchto staveb nemá naději na provedení standardního stavebněhistorického průzkumu (nezájem majitele, nedostatek finančních prostředků atp.), a tak zde může OPD sehrát zcela zásadní roli; při postupující destrukci se objevuje množství důležitých informací, které záhy navždy pomíjejí.

Z dalších okolností provádění OPD je možno připomenout změny využití stavebních objektů, jejich dočasné vyklizení atp., součinnost při restaurátorském průzkumu, statickém průzkumu, archeologickém výzkumu²⁾ a možnost uplatnění při jiných typech výzkumů a průzkumů památek či jejich prvků (inventarizace prvků, příprava projektů, specializované výzkumy a soupisy památek).

K terénním průzkumům i ke zpracování nálezoých elaborátů OPD se přistupuje se zřetelem k různorodým potřebám využití výsledků, tedy nikoliv výhradně pro praktickou ochranu památek. Výsledky OPD představují nezastupitelný zdroj informací, navazující na tradičně uznávané metody zkoumání, jakými jsou např. standardní stavebněhistorický průzkum, archeologický výzkum, umělecko-historický rozbor nebo restaurátorský průzkum. V uvedených souvislostech lze také OPD volně řadit k tzv. pomocným vědám historickým. Operativním průzkumem však nelze nahrazovat např. z úsporných důvodů standardní stavebněhistorický průzkum, pokud jsou pro jeho provedení odborné důvody a potřebné podmínky.

OPD je souborem činností směřujících k co nejefektivnějšímu a nejrychlejšímu rozpoznání, prozkoumání a zaznamenání nových poznatků o stavbě, respektive její dílčí části (zejména stavební podoba celku a detailů, stavební vývoj). OPD se zpravidla provádí v situacích, kdy jsou tyto informace přístupné jen po velmi krátkou dobu (dílčí opravy, obnovy, rekonstrukce, samovolné destrukce stavby), a hrozí tak akutní nebezpečí z prodlení. Čas je pak jedním z hlavních činitelů, které ovlivňují organizaci práce, postupy, metody, způsoby záznamu atp. Jedním z důležitých cílů OPD je zabránit zničení dosud nepoznaných, skrytých částí stavby a pozůstatků starších stavebních etap, povrchových úprav atd.

1.7 Cíle, obsah a určení metodiky OPD

Cílem této metodiky je stanovení správného postupu při průzkumu a dokumentaci historických staveb v rozsahu OPD, a to se zvláštním zřetelem k zaznamenání maximálního množství informací o struktuře, vývoji a památkové hodnotě

---

2) Partie staveb ukryté pod současnou úrovní terénu je možno sledovat pouze v součinnosti s archeologem, který provede a zdokumentuje příslušnou sondu (např. při zřízení drenážních kanálů za účelem odstranění vlhkosti zdiva atp.). Podobně je tomu se spoluprací při restaurátorském průzkumu omítek a jejich nátěrů, event. maleb.

stavby. Stejně tak je cílem poskytnutí jednotícího vodítka pro tvorbu nálezo- vých zpráv.

Možnosti zpracovatele OPD bývají obvykle časově i jinak omezené, průzkum se často provádí bez zvláštní přípravy (např. během náhodné návštěvy, při místním šetření orgánu státní památkové péče atp.). Proto je třeba mít co nejlépe zažitě zásady a pevnou metodickou osnovu, kterými se lze v terénu efektivně řídit.

Škála metod průzkumu památek je velice pestrá a stále se rozšiřuje v souvislosti s vývojem technických nástrojů i v reakci na nově kladené otázky po podstatě kulturního dědictví. Z hlediska využití a porovnatelnosti výsledků z různých oblastí výzkumu a průzkumu je potřebné prosazovat základní jednotnost postupů a obsahového a formálního zpracování dokumentačních elaborátů, v nichž jsou výsledky zaznamenávány. Takové sjednocování je přínosem jak ve sféře výzkumu, kde usnadňuje výměnu informací a přispívá hlubšímu pochopení souvislostí, tak při ochraně památek, neboť napomáhá ke zpřesnění koncepce konzervačních zásahů a kroků k odvrácení případného ohrožení.

Metodika poskytuje charakteristiku základních situací, v nichž se OPD uplatňuje, a doporučuje nejvhodnější pracovní postupy v těchto situacích, mimo jiné s cílem sloužit co nejširšímu okruhu zájemců o provádění této činnosti. Obsahuje proto pouze přehled základních metod typických pro rozsah OPD.³⁾ Autoři metodiky mají na mysli důležitou skutečnost, že s ohledem na množství objektivně potřebné práce v oblasti OPD je třeba usilovat o zaangażování a podporu co největšího množství přiměřeně kvalifikovaných zájemců, působících také mimo dnešní odbornou organizaci státní památkové péče. Vycházejí přitom ze svých dosavadních zkušeností a z poznání, že každý detail zaznamenaný poučeným laikem mívá svou cenu.

Dosažení konsensu zainteresovaných odborníků a zpracovatelů OPD je o to důležitější, že předkládaná metodika je prvním podrobnějším metodickým materiálem státní památkové péče, který specifikuje vhodné postupy při věcně orientovaném sběru a záznamu informací o historických stavbách.

Metodika stanovuje základní kritéria pro operativní průzkumy a dokumentace v terénu a pro způsob zpracování výsledků do podoby analyticko-dokumentačního elaborátu (nálezo- vé zprávy). Metodiku vytvořenou na základě zkušeností a připomínek řady odborníků je třeba pokládat za obecně platný a jednoduše použitelný návod, jehož širší respektování v průzkumové a dokumentační praxi má přispět k základní jednotnosti (standardizaci) provádění a zpracování OPD, ke snadnějšímu a efektivnějšímu následnému studiu a využití nálezo- vých zpráv, jakož i k podnícení systematictějšího provádění této významné činnosti.

3) Metodika tedy podrobně nevysvětluje postupy, metody a pomůcky, jejichž využití jde zpravidla nad rámec obsahu, smyslu a možností (zejména časových) OPD a týká se spíše specializovaných, časově náročnějších oborů průzkumné a dokumentační činnosti. Vybrané speciální metody dokumentace se v rámci OPD uplatní spíše ojediněle. Půjde zejména o případy, kdy na základě prvotních poznatků z průzkumu dojde k zásadnímu posunu v hodnocení kvality a významu památky či o cestu ke zlepšení vyhlídek na její záchranu.

1.8 Základní pojmy operativního průzkumu a dokumentace

Nálezová situace (NS)

Souhrnné označení předmětu zkoumání OPD, nejčastěji části historické stavby. NS je základním přímým zdrojem informací o dochované hmotné struktuře stavby.

Nález

Jednotlivost NS. Může tedy jít o sledovanou část líce zdiva v místě sejmuté omítky, ale též o architektonický článek či prvek výzdoby stavby, případně i jednotlivý kámen ve zdivu, pokud je z určitých důvodů natolik významný, že jej zpracovatel dokumentace pokládá za svébytnou položku.

Sonda

Případná součást NS, za určitých okolností provedená v rámci OPD. Cílem takové sondy je zpravidla průzkum a dokumentace podpovrchových částí stavby, jimž hrozí bezprostřední nebezpečí znehodnocení v průběhu stavebních prací nebo při probíhající destrukci. Sondování do starších omítek atp. je třeba pokládat za krajní postup, neboť při něm dochází k nevratnému zásahu do hmotné podstaty historické stavby (srov. též příloha 5.6).

Prvek

Funkčně a tvarově vymezená část stavby, která se může stát předmětem samostatné akce OPD nebo je zkoumána v širších souvislostech rozsáhlejší akce. Vlastnosti a členitost staveb jsou příliš různorodé, než aby bylo možné systematické členění prvků. Za prvek (případně část) stavby lze pokládat např. stěnu, okenní či dveřní otvor, výplň okenního (dveřního) otvoru, okenní i dveřní křídlo, naproti tomu také mechanismus uzavírání okna (dveří), okenní kličku, štukový obrazec, sochu, nástěnnou malbu atp. Protože jakýkoliv stavební prvek může být zkoumán v širších souvislostech konkrétní akce OPD, musí se vždy jednoznačně definovat jeho poloha a případně i další znaky, které prvek jasně identifikují.

Nálezová zpráva (NZ)

Dokument, který obsahuje věcné informace shromážděné v průběhu OPD, případně také přiměřené interpretace (z hlediska stavební historie, stavu, poškození atp.), v závislosti na podrobnosti zpracování OPD. Obsahová skladba i uspořádání obsahu NZ jsou předmětem samostatné kapitoly této metodiky (srov. též přílohy 5.1 a 5.2).

Pojmy OPD se neodlišují od běžné terminologie. Některé jsou však v běžné praxi užívány v rozdílných významech a souvislostech.

2. Operativní průzkum a dokumentace v terénu

2.1 Hlavní úkol OPD

Fyzická struktura historických staveb je většinou vysoce komplikovaná. V praxi je téměř každý další zjištěný detail přínosem pro poznání, které tak vlastně nikdy a na žádné úrovni nekončí. Hlavním úkolem OPD je studium materiálové skladby, tvarů, výtvarných forem a vztahů mezi jednotlivými částmi konstrukce zkoumané památky, a to s cílem rozpoznat a dokumentovat jevy, které mohou přispět především k vyhodnocení historické podstaty památky – tedy její původní podoby, následných proměn a významu.

2.2 Obecné podmínky provádění OPD

Zdárné uskutečnění každé akce OPD závisí na splnění několika základních podmínek.

První místo zaujímá podmínka odborné připravenosti osob, které OPD mají provést. Konkrétně jde o znalosti historických stavebních konstrukcí, typologie staveb a jejich vývojových souvislostí, znalosti z dějin umění, schopnost zvolit a aplikovat věcně přiměřené metody. Dílčí záznam však může za určitých okolností (zejména akutní nebezpečí z prodlení) provést i poučený laik.

Z řady odborných i organizačních důvodů je výhodné, když OPD provádějí odborní pracovníci státní památkové péče, kteří mají profesionální odpovědnost za organizování a zajišťování OPD na svěřeném území. Tak je tomu zejména v těch případech, kdy realizace OPD navazuje na připravované nebo probíhající stavební či restaurátorské práce či na jiné průzkumy. Jak jsme však již uvedli, je žádoucí zapojit do OPD co nejvíce alespoň základním způsobem poučených osob (pracovníků státní památkové péče i externistů), které teprve získají zkušenosti na základě dokumentace jednodušších náleзовých situací s pomocí této metodiky a pod dohledem zkušenějších odborníků. Týká se to např. pracovníků projekčních kanceláří, spolupracovníků restaurátora, pracovníků muzeí, vlastivědných pracovníků, samostatně působících odborníků, různých laických zájemců atp.

Písemné vyjádření a závazné stanovisko státní památkové péče musí pamatovat na zajištění vstupu do příslušné stavby ve vztahu k majiteli (event. dodavateli stavebních prací), na průzkum nedostupných částí (bezpečné lešení, výsvlná plošina atp.) a potřebu dostatečného časového odstupu mezi zpřístupněním příslušných částí stavby (po vyklizení obývaných nebo jinak využívaných místností, po dokončení bezpečného lešení, odstranění novějších podlah, odstranění nále-

tové vegetace atp.) a zahájením přípravných stavebních prací (event. otloukání omítek, průrazy, drážky, bourání konstrukcí, odstranění oken a dveří atp.).⁴⁾

Alespoň stručně je třeba zmínit se o opatřeních k zajištění bezpečnosti práce při provádění OPD, od příslušného školení, přes ochranné pomůcky, až po vyžadování bezpečného lešení; nelze předpokládat, že se odborní pracovníci budou pohybovat po lešení, které neodpovídá předpisům, a tak riskovat své zdraví či postih vedoucího pracovníka.

2.3 Organizace provádění OPD

Časový termín terénní akce vyplývá z termínu zahájení a průběhu stavebních či jiných aktivit, případně z postupu samovolné destrukce zanedbané stavby.

Na efektivitu zpracování a kvalitu výsledků OPD má velký vliv počáteční rozvržení postupu práce. V zásadě by zpracovatel OPD měl usilovat o to, aby mohl rozsah a náročnost prací stanovit až na základě osobní prohlídky stavby. Přitom se seznámí s celou nálezovou situací, a pak určí priority vlastního průzkumu. Rovněž zváží potřebu případné spolupráce s přiměřeně zkušeným geodetem a specialisty (archeologický výzkum, nábrus nátěrů, petrografický průzkum, dendrochronologické vyšetření, archivní průzkum atd.).

Zejména při stavebních pracích však může docházet k radikálním změnám v průběhu několika hodin. Je třeba rychle zvažovat, jak postup OPD přizpůsobit situaci. Kdy např. dokumentovat omítky a jejich nátěry, kdy zdivo odhalené po sejmutí omítek (pokud již k sejmutí musí dojít). Podle konkrétní situace je třeba pečlivě zvážit potřebnost zpracování OPD ve více fázích. Rovněž je významná zkušenost a schopnost odhadu, v které chvíli již byla akutní potřeba OPD naplněna a je třeba obrátit pracovní kapacitu k jinému objektu, a kdy je opět čas vrátit se na stejné místo. Po provedení OPD by se měla pozornost zaměřit na další objekt, který vyžaduje průzkum a dokumentaci z podobných důvodů. Rozšíření průzkumu na další části památky může být přínosné z vědeckého hlediska, avšak nemělo by „odčerpávat“ pracovní síly, potřebné pro OPD na jiném místě. Soustředění zájmu pouze na části památky zasažené stavební či jinou činností, anebo destrukcí, je základním krédem OPD. Samozřejmě to neznamená, že za určitých okolností nemůže být OPD rozšířen i na průzkum a dokumentaci dalších částí památky.

K základním předpokladům úspěchu OPD patří rovněž dobrá koordinace s ostatními subjekty, které mají vztah k předmětu zkoumání a procesu zásahu do jeho podstaty (odborný pracovník památkové péče, projektant, statik, majitel, investor, stavební firma, restaurátor, archeolog atd.). Vykonavatel OPD nemůže zajišťovat takovou koordinaci, má jí však podle svých časových a pracovních možností maximálně napomáhat. Za tím účelem se všemi zúčastněnými iniciativ-

---

4) Vyklízení interiéru stavby je totiž někdy součástí stavební akce a dodavatel se snaží hned navázat provedením přípravných stavebních prací. Již v průběhu stavby lešení často bývá zahájeno nekontrolované otloukání omítky.

ně spolupracuje a projednává s nimi svou účast na zkoumaném místě. Z dostupných zdrojů čerpá informace o probíhajících či připravovaných opravách a zjišťuje, zda a kde je a bude jeho činnost potřebná, v průběhu prací sdílí své poznatky s osobami, které realizují jiné druhy průzkumů památky, a operativně předává dílčí výsledky zejména pracovníkům státní památkové péče (např. formou ústního sdělení, dopisem, „hlášením o stavu“ atp.). Pro průběh a výsledky OPD je většinou příznivé, podaří-li se probudit zájem co největšího množství osob (včetně laické veřejnosti) o výsledky zkoumání, a získávat tak čerstvé informace o postupu prací na stavbě a o případných nových zjištěních, která by vyžadovala neplánovaný opakovaný příjezd na místo.

2.4 Odborná příprava a postup při OPD

Předně je třeba zjistit, zda souběžně neprovádí průzkum a dokumentaci příslušné NS v obdobném rozsahu jiný průzkumník.

Každý zpracovatel OPD by se měl ještě před první návštěvou na místě seznámit s dosavadním stavem poznání stavebních dějin objektu, a to jak se základními pracemi publikovanými (soupisy památek, odborné studie), tak také nepublikovanými – evidenční karta památky, stavebněhistorický průzkum, předchozí nálezové zprávy. Pokud tuto předběžnou přípravu neznemožní nutnost okamžitého provedení průzkumu, může jít o zcela zásadní fázi OPD, která ušetří čas i zbytečné úkony v terénu.

Existuje-li starší použitelná plánová nebo jiná dokumentace, je výhodné získat nová zjištění do jejích kopií. Byl-li již dříve proveden komplexní průzkum, standardní stavebněhistorický průzkum nebo soupis prvků, musí na ně OPD v nejvyšší možné míře navazovat.

Při OPD je třeba dbát, aby získané informace byly spolehlivě srozumitelné, kompletní a věrohodné. V zásadě to znamená postupovat pokud možno od souhrnného záznamu a hodnocení zkoumané situace k detailům. Soubor dokumentačních metod každé akce OPD a způsob, jakým jsou výsledky interpretovány v NZ, mají tvořit logický celek (k tomu srov. též kapitola o nálezové zprávě).

2.5 Vymezení nálezové situace

Pro OPD je zvláště příznačné soustředění na úzce vymezené dílčí části staveb. Každá nálezová situace musí být v dokumentaci lokalizována jasně srozumitelným způsobem, či lépe kombinací více způsobů. Především by mělo být využito grafických prostředků, byť by šlo o zcela schématický výkres se základními mírami; velmi názorný je též zákres do fotografie. Při lokalizaci NS se doporučuje využívat existující dokumentaci budovy, pokud již byla zpracována v rámci jiných průzkumných či projektových činností. Tím bude zejména usnadněno i potřebné sdělení výsledků OPD (s ostatními průzkumníky, s projektantem, s investorem, s pracovníky památkové péče).

2.6 Metody průzkumu

Základní metodou je pozorná prohlídka NS, a to pouhým okem nebo (spíše výjimečně) se speciálními pomůckami (lupa, dalekohled atp.). Schopnost rozpoznat podstatné informace je přímo závislá zejména na zkušenosti průzkumníka. Zkušenost umožňuje do značné míry přesně rozlišit podstatné od méně důležitého, ale také rozpoznat drobné příznaky nějaké skutečnosti a vyhodnotit je na základě různých, na první pohled nesouvisejících situací (např. na základě pozorování jemných nerovností na omítce nebo trhlin je možné při správném úsudku o proměnách stavby v minulosti identifikovat polohu zazděného okna či vstupu atp.). Kromě cviku je ovšem podstatný také skutečný zájem, snaha o porozumění funkčním vztahům (náplni) stavby a jejímu dispozičnímu a kompozičnímu řešení, stejně jako určitá schopnost vhodným způsobem pozorované znaky kombinovat.

Pečlivou prohlídkou je třeba identifikovat všechny podstatné skutečnosti, a ty pak vhodným způsobem dokumentovat a správně vyhodnotit.

Speciální metodou je sondování, k němuž se však přistupuje pouze ve zvláště odůvodněných případech a jež musí provádět odborně plně připravená osoba. Sondy se otevírají v pečlivě zvolených místech, pokud možno tam, kde byla autentická hmota stavby již dříve narušena (např. drážkami pro inženýrské sítě, průrazy atp.). Musí být vždy minimální, jejich provádění za účelem poznání na úkor uchování památkově hodnotné autentické hmoty je nepřijatelné. V jiné situaci se ovšem průzkumník nalézá tehdy, prochází-li stavba postupnou samovolnou destrukcí bez naděje na záchranu nebo jsou-li její konkrétní části (details) bezprostředně ohroženy probíhajícím stavebním zásahem. Zde stojí před rozhodnutím, zda zachránit alespoň vypovídací hodnotu, má-li být vlastní hmota zničena (paralela s archeologií). Zanedbatelná není v této souvislosti neblahá skutečnost, že dnešní technické prostředky (například používání pneumatických kladiv) a úroveň řemeslníků (často nekvalifikovaných pracovníků bez vztahu ke stavbě a bez přirozené úcty k práci a řemeslu předchůdců) na stavbách přinášejí mnoho škod, k nimž navíc dochází ve velmi krátkém čase. Nezdídka se stane, že hodnotné části stavby (zejména zbytky historických omítek, kamenické prvky) jsou při rekonstrukci zničeny v rozporu se závazným stanoviskem a výslovným upozorněním pracovníka památkové péče a zpracovatele OPD.

Poměrně často jsou památkově hodnotné starší části stavby, stavební prvky, zazděné kamenické články, omítky a nátěry (případně jejich zbytky) zcela překryty novějšími konstrukcemi či omítkami a při přípravě a památkovém posuzování stavební akce nebo dílčího stavebního zásahu se nepočítá s jejich existencí. Uvážlivá sondáž může tyto skryté části stavby včas odhalit a být podnětem k jejich zachování (srov. příloha 5.6). Vytvoření sondy přináší pro jejího autora prvotní zodpovědnost za provedení odborné dokumentace a za neodkladné upozornění na potřebu záchranu a včasné a účinné konzervace nálezů.

2.7 Metody dokumentace

Pro OPD je příznačné uplatnění tří metod. Všechny tyto metody by měly být v potřebném rozsahu a vzájemném propojení použity při každé akci OPD, pokud tomu nebrání výjimečně nepříznivé podmínky (zejména kritický nedostatek času a špatná přístupnost NS). V běžné praxi bývá většinou výchozím bodem dokumentace náčrt opatřený poznámkami a doplněný fotografií, případně zaměřením. Velmi užitečnou pomůckou je přítom kompas. Orientace uvedená ve stavebních výkresech a různých popisech je nezřídka nepřesná nebo i zcela chybná.

2.7.1 Písemný záznam prováděný v terénu

Písemné záznamy jsou hlavním podkladem pro popis a vyhodnocení zkoumaných skutečností v NZ. Velkou předností psaných poznámek je jednak jejich dlouhodobá použitelnost a ověřitelnost, jednak možnost bezprostřední kombinace s kresbami (při oddělení textového záznamu od kreseb může být orientace v terénní dokumentaci ztížena či zcela znemožněná).

Již od počátku je třeba počítat s výslednou strukturou textu, v němž musí být charakterizovány širší vztahy zkoumané situace a vystihnuty prostorové i konstrukční souvislosti. V rámci slovních záznamů je nutné používat zcela srozumitelné a jednoznačné odkazy k obrazové dokumentaci.

Terénní poznámky jsou svým uspořádáním značně závislé na osobnosti zpracovatele OPD, proto lze formální a obsahové principy definovat pouze velmi obecně. Poznámky je třeba psát přehledně a čitelným rukopisem, aby měly rovněž archivní hodnotu.⁵⁾ Spíše než úplné věty se používají kratší spojení, často různými způsoby vázaná k připojeným nákresům (vztažné linie, čísla, písmena, grafické značky). Takové zjednodušení nesmí však znesnadnit nebo zcela znemožnit jednoznačnou interpretaci příslušného popisu NS (nejen při zpracování náleзовé zprávy, ale i ve vzdálené budoucnosti). Poznámky je v terénu lépe zapisovat do sešitu přiměřené velikosti, neboť to snižuje riziko ztráty jednotlivých listů papíru.

Je velmi užitečné zařadit do závěrečného elaborátu OPD také kopie terénních záznamů.⁶⁾

Vhodné je využívat zvláštní formuláře (nejlépe v jednotné formě podle předtisků příloh v této metodice, srov. příl. 5.1 a 5.2), neboť je tím usnadněno zkompletování jednotných údajů o dokumentaci v připravené tabulce. Každý list pak musí být opatřen identifikačními daty.

---

5) Je pravděpodobné, že vzhledem ke stále širšímu využívání digitální techniky bude pro příští generace čím dál obtížnější přečíst zběžně napsaný rukopisný záznam.

6) Pro záznam v terénu je třeba doporučit zejména používání tužek s přiměřenou tvrdostí tuhy. Příliš tvrdé tuhy zanechávají jen málo kontrastní linii, měkké tuhy se rozmazávají a sprášují. Jako nejvhodnější pro kresbu i pro zápis se osvědčila tvrdost F, případně HB. Většina jiných psacích nástrojů není vhodná z důvodů rozpustnosti ve vodě a nízké životnosti pigmentů. Nevhodné jsou tedy propisovací tužky, různé fixy, popisovače atd.

Psaný záznam lze v terénu v některých případech doplnit záznamem zvukovým (v dnešní době zejména diktafon). Jeho předností je rychlost, což bývá při OPD velmi podstatné. Nevýhodou je zejména oddělení zvukového záznamu od kresebné a další dokumentace.

2.7.2 Obrazový záznam

Základní a velmi osvědčenou metodou obrazové dokumentace je **kresba**. S náčrtu je třeba pracovat v každém případě, neboť nelze vystačit se slovním komentářem a hodnocením situace. Ze zkušenosti je zřejmé také to, že teprve při kresebném záznamu NS si uvědomujeme význam či komplikovanost interpretace některých detailů, které po skončení terénního průzkumu již většinou nelze dodatečně studovat. Nezastupitelný význam má např. také skica půdorysné situace s lokalizací NS a její návaznosti na další objekty, s označením vztahu ke světovým stranám. Tato skica nám ulehčí orientaci v organismu stavby a při pořizování ostatních druhů záznamu (vytvoření určitého myšlenkového prostorového modelu), urychlí stanovení priorit. Do náčrtů je možné umístit nejrůznější poznámky a detaily, které nelze v písemném záznamu spolehlivě zachytit. Popis i v tomto případě musí umožnit jednoznačnou interpretaci (nejen při zpracování NZ, ale i ve vzdálené budoucnosti). Za zmínku stojí volba papíru, která je však velmi individuální. Záleží na vrozené schopnosti kreslíře i na jeho školení a zvycích. V zásadě se užívá prázdný bílý papír (vyhovuje především architektům a dalším cvičeným kreslířům), „čtverečkový“ papír (zpravidla dělený linkami po 5 mm; je vhodný pro méně zkušené kreslíře; usnadňuje kreslení vodorovných a svislých linií, uchování proporcí; rovněž umožňuje více méně mechanické udržení pravidelných řádků psaných poznámek), dále též „milimetrový“ papír (vhodný především pro detailní měření přímo v terénu).

Druhou metodou obrazového záznamu je **fotodokumentace**. Fotografické snímky jsou pořizovány při každé akci OPD, pokud to nevyklučují objektivní technické příčiny. Hlavním cílem je vystižení celkové nálezoové situace, zaznamenání vztahů a především dokumentace konkrétních nálezů. Fotografie nadto zachycují bezpočet dalších informací, které v konkrétním případě nemusejí být předmětem zájmu.

Většinou odpovídá rozsah pořizované fotodokumentace celkové podrobnosti OPD. Není to však pravidlem, neboť v některých případech může být nezbytné rychle pořídit velký počet záběrů, opatřených pouze elementární identifikací a stručným komentářem; to se týká např. mnohých tzv. záchranných dokumentací během rychle probíhajících stavebních zásahů, demolice objektů apod. Podrobné vyhodnocení je však i v takovém případě velmi žádoucí. Při dostatku času je vhodné provést fotodokumentaci až na závěr, podle poznatků zjištěných během podrobné prohlídky. Záběry je pak možné už ve fázi jejich pořizování seřadit od celků k detailům a podrobnostem, což usnadní konečné zpracování.

Již v průběhu dokumentace na stavbě je třeba průběžně vést záznam, který obsahuje datum provádění OPD, identifikaci objektu, skicu s lokalizací snímků a orientací podle světových stran, čísla snímků. Z hlediska zpětného vyhledání

všech údajů ve vzájemných souvislostech je optimální uvádět údaje o snímcích také do poznámkového sešitu.

Snímky musí dosahovat určitého standardu kvality, byť jej lze obtížně definovat. Především jde o kvalitu optiky instalované ve fotoaparátu. Pro fotografování architektury se používají kvalitní objektivy, minimalizující geometrické deformace obrazu. Velké celky architektury se snímají kvalitními širokouhlými objektivy bez optických vad, zkreslujících snímání objekt. Méně kvalitní jsou objektivy vykazující tzv. „soudkovitost“ (zejména zoom objektivy). Za optimální je možno považovat snímek kolmý na snímanou plochu (k tomu je výhodný stativ s vodováhou), pořízený objektivem se základní až delší ohniskovou vzdáleností (minimalizace deformací fotografovaného předmětu). V časové tísni na nestabilním lešení apod. není ovšem vždy možné dodržet nevhodnější postup.

V zájmu docílení co nejvyšší vypovídací hodnoty snímku je třeba zvažovat nejvýhodnější způsob a druh osvětlení. Optimální je zpravidla rozptýlené denní světlo (nepřímé sluneční), které vytváří nekontrastní, světlě vyvážený obraz snímaného předmětu a vylučuje dopad nežádoucích stínů (například trubek lešení, jiných částí stavby atp.). Často je však žádoucí takovéto snímky doplnit ještě fotografiemi pořízenými při šikmém světle (sluneční nebo umělé), které dá vyniknout plasticitě a různým nerovnostem, jež mohou mít zásadní vypovídací hodnotu (např. zlom průčelí, zazděné otvory). Běžné umělé osvětlení (při OPD především elektronické zábleskové přístroje) se využívá kvůli nežádoucím vedlejším efektům jen v nezbytných případech (temné interiéry, nedostatek času). Velmi vhodné je použít při špatných světelných podmínkách postranní umělé přisvěcení. Součástí fotografického záběru mají být základní pomůcky pro další vyhodnocování snímku, tedy délkové měřítko (výtyčka, geodetická lať, u detailních záběrů měřítko s vhodnou stupnicí, např. skládací metr), v optimálním případě označení pozice záběru nebo čísla snímku, eventuálně barevný standard.⁷⁾

Při OPD lze použít rovněž **videozáznam**. Jeho výhodou je možnost zobrazovat jevy ve vzájemných prostorových souvislostech pomocí pohybu kamery, současně se zvukovým komentářem; jde tak o nejrychlejší způsob záznamu velkého množství informací. Práce se záznamem je však značně komplikovaná, udržení přehledu v záznamech je nesnadné. Velmi obtížné je také udržení vazby videozáznamů s ostatní dokumentací. Videozáznam je možné používat jako součást NZ (mohl by být uložen např. na DVD), avšak s ohledem na identifikační komplikovanost pouze jako doplněk. Vzhledem k velmi rychlému vývoji techniky je třeba předpokládat, že využití videozáznamů bude v budoucnosti velmi obtížné. Videokamera je proto spíše prostředkem pro usnadnění některých vyhodnocení při zpracování NZ.

---

7) Standardní barevná a šedá stupnice by měla být spolu s měřítkem přikládána především při dokumentaci barevnosti – to platí zejména pro sondy v omítce.

2.7.3 Měřická dokumentace

Měřická dokumentace je nejnáročnější a nejsložitější z dokumentačních metod OPD.

Zpravidla se provádí „svépomocí“ a jen v menším množství případů lze z časových, organizačních i finančních důvodů uplatnit při OPD speciální, profesionální metody (geodetické zaměření, dvousnímková fotogrammetrie atd.), prováděné vesměs dodavatelsky. Vzhledem k relativní technické náročnosti je při měření na stavbě výhodný poučený pomocník. Ve výjimečných případech je k dispozici starší nebo nově pořízené geodetické zaměření, které může být velmi vítaným podkladem pro zakreslování zjištěných nálezů. Vždy je však třeba přihlídnout k okolnostem jeho vzniku, prověřit kvalitu a přesnost a provést korekce. Geodetická zaměření obvykle nezachycují nepravidelnosti a deformace (poklesy částí zdiva, vyklonění stěn, vyboulení, pouhým okem neznatelné zlomy nebo prohlubně na zdivu). Velký rozdíl bývá mezi zaměřením pořízeným pouze pro zpracování projektu obnovy a mnohem přesnějším zaměřením vyhotoveným na základě instrukcí zpracovatele průzkumu. Je optimální, pokud se jakékoli nové zaměření historické stavby zadává nejen jednoúčelově pro potřeby projektu, ale zároveň za účelem průzkumu a dokumentace.

Volba metody měření je ovlivňována různými faktory. K hlavním z nich patří zkušenost zpracovatele OPD, časové možnosti, ekonomické limity, znalosti dostupných metod, organizační schopnosti. Vždy je však třeba volit takové metody, které budou odpovídat jednak významu zkoumané situace, její členitosti, jednak potřebě maximálně spolehlivé srozumitelnosti výsledků. Pro různé úrovně přesnosti a detailnosti mohou být používány různé odpovídající metody. Podrobnost plánových podkladů by měla odpovídat podrobnosti zpracování OPD. Například není vhodné zakreslovat detailní nález skladby líce zdiva (typicky měřítko 1 : 5 až 1 : 20) do staršího plánu v měřítku 1 : 200 (v praxi je ovšem i takové nouzové řešení možné akceptovat). Je samozřejmě žádoucí plány s neadekvátním měřítkem předem zvětšit. Vzhledem k potřebě operativního záznamu jsou používány i některé zjednodušené záznamové metody, je ovšem nutné dbát na zpětnou reprodukovatelnost přesného umístění a tvaru zkoumané NS.

Při měřické dokumentaci je zpravidla hlavním cílem získání rovinného průmětu zkoumané situace. Většinou jde o půdorysné průměty či řezy, nárysy (budov, stěn, architektonických článků), profily (zejména architektonických článků).

Obvyklou metodou měřické dokumentace je více či méně precizní odměřování vybraných bodů nálezové situace a spojování těchto bodů liniemi, které kreslíř úměrně svým schopnostem a zkušenostem vede a zobrazuje tak, aby reprezentovaly zkoumané jevy. Vytvářená kresba je značně zjednodušeným modelem skutečnosti, se zdůrazněním charakteristických znaků (zpravidla hrany architektonických článků, konstrukčních elementů či charakteristických nepravidelností). Proto je vhodné a potřebné, aby celé zaměření nebo alespoň jeho konečnou fázi prováděl zpracovatel OPD. Výběr zobrazených skutečností je podstatnou částí odborného postupu zpracovatele OPD.

V rámci OPD je nejběžnější metoda oměřování svinovacím nebo skládacím metrem, případně ocelovým pásmem, dnes je časté rovněž využití laserového měřidla. Je vhodné vztáhnout všechny hlavní vertikální míry k pomocné relativně stabilní horizontální rovině, kterou např. bývá spodní článek hlavní římsy. Oměřování nezřídka bývá jediným dosažitelným způsobem záznamu NS a nálezů. Značnou pozornost je třeba věnovat způsobu provedení skici a zákresu kót, neboť při zběžném náčrtu nemusejí být odhaleny případné chyby, které se mohou projevit až při konečném zpracování dokumentace v ateliéru.

Metodou umožňující vyloučit obvyklé chyby a zvláště jejich kumulaci je tzv. staničení na průběžném měřítku (ocelovém pásmu). Tato metoda však vyžaduje pomocníka nebo možnost zachytit začátek pásma (skoba, hřebík). Velké přesnosti měření lze dosáhnout užitím jednoduchého souřadného systému (svislé a vodorovné přímký), vyneseno přímo na dokumentovanou plochu pomocí vodováhy, případně olovnice.

Oměřování lze s velmi pozitivním dopadem na kvalitu kombinovat s jinými metodami měření, mimo jiné s cílem kontroly. Zvláště efektivní je fotografie s objektivem zaměřeným kolmo na zobrazenou rovinu, s vloženým měřítkem (srov. výše). S pomocí fotografie lze poměrně přesně vkreslovat do plánů některé prvky, které není účelné nebo ani možné detailně proměřovat, ať už z důvodu fyzické nepřístupnosti nebo z nedostatku času. Případné chyby jsou většinou menší než ty, které vznikají pouhým oměřováním. Vzhledem k členitosti forem památek, kterou je velmi obtížné zachytit detailním proměřováním samotného objektu, se tato jednosnímková fotogrammetrie stala jednou ze základních, běžných měřických metod při dokumentaci historických staveb.

Výhody vyznačování v měřických snímcích spočívají ve zkrácení času pro dokumentaci v terénu a ve snadné dosažitelnosti značně přesného zachycení relativních vztahů i reálných rozměrů. Nevýhody spočívají v tom, že dosavadní běžné technické prostředky neumožňují okamžité vyhodnocení a využití měřických snímků. Při následném zpracování se pravidla ukáže, že některý podstatný detail snímku není srozumitelný tak přesně, jak se předpokládalo.⁸⁾

K běžnému měření se užívají tyto základní pomůcky: Měřidlo (skládací nebo svinovací „metr“, geodetická lať, ocelové pásmo), laserový dálkoměr (toto moderní elektronické zařízení se v posledních letech stalo běžně dostupným na trhu; produktivita a přesnost získávaných výsledků je vynikající), olovnice, vodováha, případně sklonoměr.

---

8) V současné době však již existují zařízení, která umožňují přímo na lešení zpracovat fotografii v počítači, ověřit její srozumitelnost a případně provést potřebné korekce. Samozřejmě lze zároveň provádět náležitá vyznačení ve snímku. Ten lze na monitoru přístroje zobrazit v libovolném zvětšení a výřezu, takže bude možné vyznačovat v měřítkách dle konkrétní potřeby, nikoliv „diktovaných“ jednotným měřítkem papírového výkresu. Případně lze výkres pro vyznačování vytisknout na přenosné tiskárně. Využití moderních elektronických zařízení umožní budoucí operativní zpracování digitálních měřických snímků, přičemž bude zejména možné v terénu provádět ve snímcích vyznačování, připojovat k potřebným místům snímku popisy, odkazy na plánovou dokumentaci atd. Lze mít za to, že v tomto směru dojde v dohledné době k základnímu kvalitativnímu posunu při provádění terénní dokumentace.

2.7.4 Speciální metody dokumentace

Pro měření celků i detailů staveb jsou k dispozici také speciální metody a pomůcky. Z nich se v rámci OPD uplatňuje zejména měření profilů architektonických článků (s využitím příkladací šablony s posuvnými jehlami),⁹⁾ tzv. frotáž a pauzování – metody zvláště vhodné pro operativní dokumentaci nevelkých NS, např. drobných sond, fragmentů nástěnných maleb, graffiti, rytých obrazců v omítce či kameni (kamenických značek). K pauzování lze použít zejména průzračnou plastovou fólii a vhodné nestíratelné pisátko (zpravidla lihový či olejový fix). Pro další zpracování je možné „pauzy“ upravovat s využitím běžné kopírovací techniky. Při tzv. frotáži se využívá reliéfnosti povrchu dokumentované situace a jejího přenosu na papír rychlým přejížděním tužkou či pastelkou.

Ostatní metody (např. tachymetrické zaměření, dvousnímková fotogrammetrie, 3D scanování) se v rámci OPD uplatňují jen výjimečné, neboť přístroje i jejich obsluha jsou nákladné a z organizačního hlediska většinou nejde o operativní metody. Je ovšem možné a žádoucí, aby již při předběžných přípravách akce OPD, pokud probíhají s dostatečným časovým předstihem, byly pro využití těchto metod dokumentace vytvořeny vhodné podmínky. Speciální metody měřické dokumentace by měly být využívány zejména u historicky významných objektů.

---

9) Měření profilů má značný význam zejména pro některá slohová období vývoje architektury. Časté měření profilu úhelníkem a měřítkem má jen orientační hodnotu.

3. Nálezová zpráva

3.1 Obecné zásady zpracování

Vzhledem k charakteru OPD je mimo jiné důležitá rychlost a přehlednost, s níž bude vypracována nálezová zpráva (NZ). Proto je snahou této kapitoly navrhnout takovou formu elaborátu NZ, která by usnadnila a urychlila zpracování a zároveň zaručovala jednoznačnou srozumitelnost textu i příloh.

NZ je vytvořena jako pramenný dokument nezastupitelné historické hodnoty a současně jako pracovní materiál pro účely památkové péče. Zpracovatel NZ se proto musí řídit několika obecnými zásadami:

zásada objektivnosti – je nutné odlišit objektivní záznam skutečnosti od interpretací, vždy více či méně subjektivních; plnohodnotná NZ má plně reflektovat situaci zjištěnou na místě a nepreferovat specializaci a osobní badatelské zájmy průzkumníka;

zásada etického provedení – NZ musí být zpracována zodpovědně, v nejvyšší možné kvalitě dle schopností autora, nesmí omezovat přístupnost informací;

zásada výstižnosti a přiměřenosti – obsah a forma včetně stupně podrobnosti se musí přizpůsobit řešenému objektu a konkrétním sledovaným cílům, základním smyslem je v daných podmínkách zaznamenat maximum informací podle jejich významnosti;

zásada zpřístupnění a aplikace – autor je zavázán bez odkladu zprostředkovat předání NZ (případně předběžnou ústní konzultaci) kompetentním uživatelům: je zvláště důležité, aby výsledky průzkumu, byť v dílčí a předběžné podobě, přednostně obdržel pracovník NPÚ zpracovávající písemné vyjádření a zejména konající odborný dohled (např. tvary architektonických článků, zaniklé části ostění, omítkové vrstvy).

3.2 Obsah nálezové zprávy

- Evidenční list se stručnou charakteristikou výsledků OPD (anotaci) (srov. příloha 5.1)
- Obsah NZ
- Textová část
- Přílohy
  - Fotodokumentace
    - Záběry zkoumané věci v širších souvislostech
    - Detailní snímky v potřebném počtu
  - Výkresová a měřická dokumentace
    - Schéma umístění zkoumané části stavby
    - Tvar věci (části stavby); zakreslení zkoumané věci, nálezové situace, konkrétního nálezu (zaměření, skici, ...)

- Schémata skladby, struktur, stratigrafie („zákresy“) – podle charakteru nálezů
- Kopie terénních záznamů a náčrtů
- Další případné přílohy (kopie historických map, plánů, elaborátů SHP, ...)

3.3 Způsob zpracování nálezové zprávy

3.3.1 Evidenční list (EL)

Je povinnou součástí NZ. Obsah a stanovená podoba EL vyplývá z přílohy 5.1. Evidenční list obsahuje jednoznačnou identifikaci objektu, případně jeho části, kde se zkoumaná situace nalézá, a shrnuje základní informace o NZ.

Anotace (stručná charakteristika)

Je součástí evidenčního listu NZ. Jejím úkolem je poskytnout rychlou souhrnnou informaci o NZ. V několika větách uvádí okolnosti akce, stav objektu, metodu a podrobnost průzkumu a dokumentace, charakterizuje význam dosažených poznatků. Pokud není na EL dostatek místa, může anotace pokračovat na druhém listu NZ.

3.3.2 Textová část

Obsah textu je vhodné strukturovat (viz níže). Text dělit nadpisy (číslovaných) kapitol a odstavců. Číslování stanovit jednotně, aby přispívalo k orientaci při vyhledávání či srovnávání určitého typu údajů. Číslování je vhodné používat pro křížové odkazy v textu či pro odkazy z příloh (je to důležité též s ohledem na užívání počítačů, neboť např. změna formátu písma nebo pouhý přechod na počítač spojený s tiskárnou jiného typu způsobí posuny ve stránkování, jež proto není vhodné používat pro odkazování na určitou pasáž textu atd.). V textu je vhodné zařazovat odkazy na čísla příloh. Číslování odstavců umožní např. přehledně určit difference v podrobnosti zpracování určité specifické části textu, usnadní srovnávací studium či následné ověřování stavu objektu v budoucnosti. Není vhodné vkládat do textu ilustrace. U rozsáhlejších NZ je vhodné uvést za EL obsah se seznamem kapitol. Strany v tištěném elaborátu NZ je třeba číslovat. Je nutné opatřit stranu záhlavím s údaji o příslušnosti k elaborátu (autor, objekt, číslo a datace elaborátu).

Úvod

- Upřesnění zkoumané části stavby (nestačí-li pro její popis prostor v EL).
- Důležité okolnosti, které předcházely a provázely provedení OPD, jaké aktivity probíhaly souběžně, zda se počítá s dalšími etapami OPD atd.
- Stav, v jakém byl objekt a jeho zkoumaná část v době zpracování OPD, a to zejména ve smyslu případných omezení průzkumné a dokumentační činnosti (možnost přístupu ke zkoumané části stavby, probíhající stavební práce, pokud ovlivňovaly průběh OPD).

- Podklady, jež měl zpracovatel OPD k dispozici. Uvést, zda existoval a byl použit standardní stavebněhistorický průzkum nebo jiné předchozí průzkumné elaboráty (archeologický výzkum, restaurátorský průzkum).
- Použité metody dokumentace (zpravidla stačí výčet).

Popis

Níže uvedená obsáhlá struktura postihuje značný rozsah možných situací. V praxi ovšem zařazení jednotlivých oddílů popisu vyplyne z konkrétních vlastností zkoumané věci (části stavby) a z okolností OPD. Uspořádání popisu bude také záviset na podrobnosti OPD. Podle toho mohou být detailní prvky popisovány v rámci širšího kontextu (okno může být popisováno v rámci celku fasády), nebo jim mohou být přiděleny samostatné oddíly textu ve smyslu následujícího výčtu s komentáři. Text je třeba vybavit odkazy na obrazovou dokumentaci v přílohách (např. se do závorky uvádí číslo přílohy). Popis má být zřetelně strukturován. Místnosti i další odlišované prvky je účelné očíslovat. Dále je nutné připojit i situační plánek ve vhodném měřítku, s vyznačením dokumentovaných prvků (podle okolností a rozsahu OPD může jít i o jednoduchou terénní skicu). Zařazení tohoto typu informace je velmi důležité. Podle povahy dokumentovaného objektu je popis uspořádán od celku k detailům či ve směrovém systému. Větší pozornost je věnována skutečnostem nově zjištěným a těm, které budou zakryty nebo zničeny, místům podstatným z hlediska poznání vývoje a struktury objektu.

- Poloha zkoumané věci (části stavby).

V příloze se zpravidla připojí schéma umístění.

- Souvislosti zkoumané situace.

Popsány jen v orientační míře, která je potřebná pro pochopení ostatních částí NZ. Při OPD areálu nebo komplexu staveb se stručně a věcně uvedou širší urbanistické vztahy, naopak při dokumentaci jednotlivého prvku, jakým je třeba portál, se stručně popíše způsob začlenění prvku do kompozice fasády apod. Naznačení širších souvislostí, konstrukcí, technických a architektonických řešení, do nichž je zkoumaná věc začleněna. Např. způsob upevnění prvku ve zdivu, souvislost zkoumané části stavby s dalšími trakty či křídly atd.

- Charakteristika NS.

Souhrnné určení stavu věci (stavby, její části, prvku), její formy, typu, funkce atd.

- Popis.

Objektivně orientovaný rozbor tvarů, konstrukcí, materiálů, povrchových úprav, styků starších a mladších částí stavby, atd. Popis je doplněn odkazy na vyobrazení v příloze. Kompoziční uspořádání, pokud je mu třeba věnovat samostatnou pozornost (např. parkové úpravy, budovy zámků atd.). Též popis ozdobných prvků, popis zejména pro účely případného ikonografického rozboru.

Je třeba počítat s velkou variabilitou, vyvolávanou členitostí věci i zvolenou podrobností zpracování.

- Širší vztahy (urbanismus).
- Hmotová skladba (kompozice).

- Dispoziční řešení.
- Výtvarné řešení (celkové i v detailech).
- Vybavení a jeho stopy.
- Funkční uspořádání. V mnoha případech funkční uspořádání zásadně ovlivnilo strukturu stavby. To se týká zejména složitějších technických soustav (např. zvonová stolice, mlýnské složení, tovární budovy atd.).
- Komunikační souvislosti. Zejména doklady zaniklých komunikačních a provozních vazeb.
- Dílčí součásti zkoumané stavby.
- Rozměry zkoumané části stavby.
- Materiál(y). Je třeba zařadit do přílohy výkres (skicu) materiálové skladby, rozlišit odhad (na základě prohlídky) od exaktního určení.
- Doklady výrobních postupů. Např. stopy hladítka na omítce, sekery na trámu, dláta na kamenickém prvku, spáry svědčící o postupu výstavby v rámci jedné stavební etapy atd.
- Výrobní značky (výrobní značení, kamenické značky, firemní štítky výrobce atd.).
- Povrchové úpravy. Např. nátěry, vyrovnávací plenty. Popsány též s ohledem na omezení, která z dochovaného stavu plynou pro hodnocení v době průzkumu zakrytých částí objektu. Doklady změn. Popis souvrství omítek, nátěrů apod. V některých případech je třeba co nejpřesněji vyznačit do výkresu polohu místa, v němž byla popisovaná situace pozorována. V jiných případech mohou být podrobnosti uvedeny až v popisu sond.
- Dodatečné úpravy. Uvedení stop zásahů, které zjevně měnily původní strukturu.
- Stopy funkce. Poškození užíváním (úměrně podrobnosti OPD).
- Závady (znečištění, poruchy, zásahy do starších konstrukcí a povrchových úprav apod.).
- Stratigrafie. Podrobnější popis dokladů přístaveb, přestaveb, změn, mladších povrchových úprav apod. Detaily mohou být případně uvedeny v popisu sond.
- Nápis (opis textu, způsob provedení atd.), znaky atp.
- Seznam prvků. Výkaz (např. ve formě tabulky nebo jednotně uspořádaných odstavců) je vhodný při průzkumu a dokumentaci většího souboru prvků, kdy může usnadnit orientaci v NZ. Musí obsahovat pojmenování a charakteristiku prvků, předpokládanou dataci, komentář stavu, poznámku (např. k potřebným zásahům) a dále odkazy na příslušné odstavce textu a přílohy (mohl by tak sloužit jako předmětový rejstřík elaborátu NZ). V praxi OPD bude seznam prvků většinou omezen na zkoumanou část věci (lze jej tedy chápat jako doplněk případného soupisu prvků v rámci standardního stavebněhistorického průzkumu, nebo inventáře, vypracovaného projektantem. Tím je možné usnadnit využití výsledků OPD v praxi památkové péče).
- Popisy sond. Sondou ve smyslu OPD se rozumí zásah do povrchové struktury věci (části stavby). Zpravidla se bude jednat o zjištění získané

v místech odpadlé omítky nebo v místech, v nichž byl povrch narušen stavebními pracemi, dříve již provedenými drážkami pro elektroinstalaci, vodovod apod. (srov. příl. 5.6). Je třeba jednoznačně popsat polohu sondy, její rozsah, zjištěnou materiálovou skladbu, nalezené povrchové úpravy i jejich pozůstatky. Jde-li např. o souvrství omítek, uvést materiál, tloušťku a povrchovou úpravu všech vrstev, skladbu a odstín všech nátěrů (při nedostatku času podrobně popsat pouze významnější, zpravidla spodní vrstvy). Tento oddíl NZ je třeba doplnit obrazovou přílohou, jejíž rozsah bude do značné míry závislý na časových a kapacitních možnostech. Sondy musí být lokalizovány alespoň zběžným schématem s uvedením přesných kót. Zvláště pro tento oddíl je vhodné zpracovat dokumentaci pomocí měřických snímků.

Popis sond může být zařazen v popisu příslušné části věci, ale lze pro něj vytvořit též samostatnou kapitolu.

Interpretace nálezů

Odpovídá kapitolám o hodnocení objektu apod. ve standardním stavebněhistorickém průzkumu. Z hlediska důrazu, který je při zpracování OPD kladen na věcný záznam skutečnosti, je tato kapitola významnou součástí NZ, i když její obsáhlost bude samozřejmě úměrná podrobnosti OPD a významu poznatků. Je vhodné zařadit zkoumaný prvek z hlediska vývoje objektu. Lze např. navrhnout upřesnění dřívější datace nálezů, jejich autorského připsání, ikonografického významu atd., případně doplnit též přehled podobných či shodných prvků v rámci objektu (lokality, či dalších objektů), jako možný podklad pro syntetické vyhodnocení.

Potenciál (předpoklad dalších zjištění a nálezů)

V tomto oddíle je žádoucí upozornit na další možná pozorování, s nimiž je třeba počítat např. při následujících stavebních a průzkumných pracích (např. na předpokládané zadržané otvory).

Doporučení pro péči

Vzhledem k omezenému rozsahu většiny operativních akcí je tento oddíl dobrovolný. Mohl by obsahovat upozornění na akutní ohrožení a na možnost jeho odvrácení. Pokud je však nutné zajistit neprodlený zásah pracovníka památkové péče, je třeba neodkladně zvolit vhodnou cestu ke sdělení výzvy (osobně, telefonicky). Zejména při rozsáhlejší akci OPD, věnované stavbě ohrožené akutně např. vlivem zanedbávání údržby, je vhodné zpracovat obsáhlejší pasáž, odpovídající metodice standardního stavebněhistorického průzkumu.

Doporučení pro další průzkumy

Zpravidla výčet průzkumů vhodných k prohloubení poznání, se stručným zdůvodněním: další etapa OPD, dendrochronologie (dnes již velmi často součástí OPD, pokud je příležitost odebrat vzorky), archeologický výzkum, restaurátorský průzkum, standardní stavebněhistorický průzkum (nebyl-li dosud realizován), průzkumy poškození (statický, chemický, mykologický).

3.3.3 Přílohy

Přílohy se číslují v jedné souvislé řadě, bez ohledu na to, zda jde o fotografie, výkresy, terénní záznamy a zápisy, aj. Ovšem pořadí příloh se zpravidla přizpůsobuje typu dokumentu. Do jedné skupiny se tak uspořádají fotografie, do další plánová dokumentace, náčrty atd.

Příloha obsahuje popis vyobrazení.

Polohy a záběry fotografických snímků musejí být vyznačeny v plánu, nálezo- vá situace precizně lokalizována ve vztahu k celku objektu. Hodí se k tomu např. zmenšené schéma, třeba i ručně kreslené, se zanesením důležitých kót (výška nad podlahou, vzdálenost od nároží budovy či od koutu místnosti, od hrany okenní špalety, atd.).

Detailní výkresy mají být (pokud možno na stejném listu) doplněny ve vhodném měřítku širším schématem (celku nebo části objektu) s vyznačením polohy dokumentované situace.

Při rozlišování barvami nebo šrafami v analytických a interpretačních nákresech je nutné postupovat podle metodiky standardního stavebněhistorického průzkumu. Je vhodné pro doplnění stanovit jednotný způsob značení materiálové skladby a stavu konstrukcí, který je zatím spíše individuálně užíván jen v projekční či restaurátorské praxi nebo v archeologii.

Je vhodné zařadit do elaborátu NZ xerokopie terénních nákre- sů.

3.4 Adjustace nálezové zprávy

Elaborát NZ se vyhotovuje obvykle v počtu 2 originálních výtisků s krycími deskami. Výtisky by z bezpečnostních důvodů neměly být uloženy v jediném archivu.

Používá se formát A4. Pokud je potřebné např. nějaký výkres vzhledem k měřítku umístit na formát A3, má být list přeložen do formátu A4 (i když to při častější manipulaci snižuje životnost dokumentu). Výkresy většího formátu mohou být normalizovaným způsobem složeny na formát A4 a ve společné obálce připojeny ke svazku, případně mohou být složeny na užší formát a pomocí přesahujícího okraje na levé straně vsity do svazku. Vzhledem k obvyklé potřebě vazby elaborátu na levé straně je třeba tisknout s širším levým okrajem stránky (vyhovuje šířka 3,5 cm).

Adjustace musí respektovat zásady archivní trvanlivosti. Zejména je třeba vyloučit plasty a nespolehlivé druhy lepidel, lze doporučit používání desek z pevnější lepenky. Problematické je používání barevné počítačové tiskárny (laserové, inkoustové, voskové, ...), neboť barviva mají nižší životnost (při uložení v temnu a chladu sice lze dosáhnout dlouhodobé trvanlivosti, ale takové podmínky při praktické činnosti památkové péče zpravidla nebudou zajištěny). V nynější situaci sice není možné běžný barevný tisk počítačovými tiskárnami vyloučit, je však třeba se mu dle možností vyhýbat. Za trvanlivější lze pokládat tisk na laserových tiskárnách, kvalitnější však bývají výstupy tiskáren inkoustových.

Pro vazbu elaborátu lze na základě dlouholetých zkušeností doporučit především technicky velice jednoduché, avšak prověřené řešení – prosté perforování desek i listů NZ čtyřmi kruhovými otvory u „hřbetu“ a provléknutí provázku střídavě všemi otvory; provázek se na zadní straně spojí pevným uzlem. Rozsáhlejší svazky mohou být opatřeny kartónovými deskami, případně s plátěným potahem, spojenými kovovými šrouby (nikoliv plastovými).

Za vhodný doplněk NZ lze považovat její elektronickou formu. Kvalitní digitální verze textu a všech obrazových příloh, vytvořená za pomoci běžně dostupného softwaru, je perspektivní formou archivace za předpokladu systematické kontinuální konverze do formátu nových softwarů a médií.

4. Výběr literatury

- Günter ECKSTEIN: *Empfehlungen für Baudokumentationen. Bauaufnahme – Bauuntersuchung*, Arbeitsheft 7, Landesdenkmalamt Baden-Württemberg, Konrad Theiss Verlag, Stuttgart 2003.
- Václav GIRSA, Josef HOLEČEK, Pavel JERIE, Dagmar MICHONOVÁ: *Předprojektová příprava a projektová dokumentace v procesu péče o stavební památky*, Národní památkový ústav – ústřední pracoviště, Praha 2004.
- Zdeněk CHUDÁREK: *Speciální památkové průzkumy v současnosti. Část 1*, in: Památky a příroda, roč. 15, 1990, č. 7, s. 398–404. *Část 2*, in: Zprávy památkové péče, roč. 56, 1996, č. 7–8, s. 209–211.
- Zdeněk CHUDÁREK: *Ochrana historického detailu a jeho záchranná dokumentácia*, in: Pamiatky – príroda, roč. 18, 1987, s. 173–175.
- Vít JESENSKÝ, Michael RYKL: *Hlubkový stavebně historický průzkum pro potřeby památkové péče*, in: Dějiny staveb 2001, Plzeň 2002, s. 67–82.
- František KAŠIČKA: *Stavebně historický průzkum*, skriptum ČVUT, Praha 2002.
- Petr MACEK: *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*, Státní ústav památkové péče, Praha 2002.
- Vladislav RAZÍM: *K dnešnímu stavu dokumentování památek*, in: Průzkumy památek, roč. 6, č. 1, 1999, s. 1–4.
- Alfréd SCHUBERT: *K operativnímu průzkumu a dokumentaci dochovaného stavu architektonických památek*, in: Zprávy památkové péče, roč. 61, 2001, č. 5, s. 149–153.
- Manfred SCHULLER: *Building Archeology, Monuments and Sites VII*, ICOMOS 2002.
- Jiří ŠKABRADA: *Konstrukce historických staveb*, Argo, Praha 2003.
- Jiří VARHANÍK: *Stavebně historický průzkum v současné praxi památkové péče*, in: Dějiny staveb 2003, Plzeň 2004, s. 45–49.
- Jan VINAŘ a kol.: *Historické krovy II. Průzkumy a opravy*, Grada, Praha 2005.

5. Přílohy

- 5.1 a Evidenční list
- 5.1 b Evidenční list – vzor vyplnění
- 5.2 Záhloví přílohy nálezové zprávy
- 5.3 Základní přehled nálezových situací a prvků
- 5.4 Základní přehled míst se zvýšeným výskytem nálezů
- 5.5 Příklad konkrétního postupu při OPD – historický krov
- 5.6 Poznámka k provádění sond
- 5.7 Obrazové přílohy

5.1 a Evidenční list

NÁLEZOVÁ ZPRÁVA OPD	č.
Lokalita / Obec (část obce)	Okres / Kraj
Objekt (stavba, budova)	čp. (č. or., č. parc.), jiná lokalizace
[Evidenční číslo kulturní památky v ÚSKP]	[Souřadnice] N / E
Zkoumaná část objektu / Prvek	
„Název“ akce / NZ	
Zpracoval (autor, instituce)	Datum akce / Datum vydání NZ
Označení NZ (ev. č. v archivu zpracovatele)	Místo uložení originálu NZ
Zadavatel OPD	Počet stran / Počet listů příloh
Charakteristika výsledků (Anotace)	

5.1 b Evidenční list – vzor vyplnění

NÁLEZOVÁ ZPRÁVA OPD	č.
Lokalita / Obec (část obce) Veselá Lhota	Okres / Kraj Plzeň-jih / Plzeňský
Objekt zámek	čp. (č. or., č. parc.), jiná lokalizace čp. 1
[Evidenční číslo kulturní památky v ÚSKP]	[Souřadnice]
Zkoumaná část objektu / Prvek Zdivo v severním křídle	
„Název“ akce / NZ Průzkum a dokumentace zdiva v souvislosti se zásahy do omítek při opravě elektroinstalace	
Zpracoval (autor, instituce) Josef Novák	Datum akce / Datum vydání NZ 10. září 2006 / 15. září 2006
Označení NZ (ev. č. v archivu zpracovatele) m0617	Místo uložení originálu NZ Autor a NPÚ-ÚOP
Zadavatel OPD NPÚ-ÚOP	Počet stran / Počet listů příloh 10 s. / 22 příl.
Charakteristika výsledků / Anotace	
<p>V průběhu předem ohlášených a povolených dílčích zásahů do omítek byly v trase elektrického vedení odkryty vrstvy historických nátěrů a omítek, jakož i líce zdiva. Bylo zjištěno, že vnější zdi a část jedné mezitraktové zdi jsou z lomového kamene a zřejmě renesančního původu. Drobný zásah na vnějším líci východní zdi odhalil relikt psaníčkového sgrafita. Zásah byl pracovníkem NPÚ rozšířen drobnou sondou, v níž byl zachycen rytý letopočet 1566. V interiérech byly zjištěny stopy malované výzdoby stěn i kleneb. Na klenbách byly konstatovány otisky osekaných štukatur.</p> <p>Malířskou výzdobu v interiéru by měl zkoumat restaurátor.</p> <p>Ve vnitřních zdech byly zjištěny zazděné dveřní otvory s kamennými ostěními a v jednom případě s tesařskou zárubní. Z trámu zárubně byly odebrány vzorky pro dendrochronologickou dataci.</p> <p>Při vedení kabelů v podkroví byly na koruně severní zdi zjištěny dutiny po obezděných trámech staršího zaniklého krovu (nynější krov s ležatou stolicí je datován rytým letopočtem na jedné rozpěře stolic „1712“). V několika místech byly zjištěny zbytky shnilého dřeva, bohužel však vzhledem k jejich poškození nebylo možné provést dendrochronologickou analýzu. Tvar zaniklého krovu byl doložen průzkumem a měřickou dokumentací otisků na zdivu vyšší střední části zámku, zjevně budované ještě v době existence starého krovu.</p> <p>Byly dokumentovány profily některých portálových ostění. Pomocí zákresů do fotografií byla zachycena místa s nálezy zdiva, omítek a dalších prvků. Detailně byla zakreslena vybraná dveřní kování barokního původu.</p>	

5.2 Záhloví přílohy nálezové zprávy

Číslo přílohy	Nálezová zpráva č.	Datum zpracování NZ
Lokalita / Obec	Okres / Kraj	
Objekt		
Zkoumaná část	Prvek	
Zpracoval (autor, instituce)	Datum akce / Datum zpracování listu	
Popis přílohy (možno uvést podrobný komentář)		

5.3 Základní přehled nálezových situací a prvků

Zpracovatel OPD by se měl orientovat v širokém spektru otázek vztahujících se k historické architektuře. Jde o otázky urbanistické, umělecko-historické, technické, technologické, estetické a mnoho dalších. Po příchodu na místo je nutné co nejdříve se zorientovat v prostředí stavby a podle časových možností a jejího významu stanovit, co vše, do jaké hloubky a s jakými prioritami se bude zkoumat a dokumentovat. Tato výchozí rozhodnutí se pak postupně doplňují a korigují v průběhu prací, na základě hlubšího poznání souboru kvalit objektu. Každý průzkumník je přitom velmi často konfrontován s mnoha situacemi a jevy, s nimiž dosud nemá zkušenost, a proto hrozí přehlédnutí významných nálezů, jež tak mohou být definitivně ztraceny.

Právě s ohledem na tuto skutečnost zde předkládáme přehled nálezových situací a prvků příznačných pro historické stavby. Přehled pochopitelně není vyčerpávající, spíše jde o základní pomocné vodítko pro práci v podmínkách časové tísně.

Prostorové vztahy a urbanismus

- vztahy mezi zkoumaným objektem a okolím
  - vzájemné vztahy mezi současně vzniklými objekty (*vztahy komponované i náhodné*)
  - vztahy zkoumaného objektu ke starším objektům v areálu
  - vztahy zkoumaného objektu k později vzniklým objektům v areálu
- vztahy mezi objekty v rámci souboru (*včetně drobné architektury jako venkovní schodiště, kaple, gloriety, sezení apod.*)
- komunikační řešení
- provozní řešení (*včetně fortifikačního systému*)
- prvky propojující jednotlivé stavby (*ohradní zdi, terasy, venkovní komunikace a prostranství atp.*)
- technické prvky (*odvod vody a kanalizace, rozvody vody, elektřiny*)

Kompoziční a hmotové řešení

Konstrukční řešení

- nosné stěny (*druh zdiva, hrázdění, roubení*)
- vodorovné konstrukce (*trámové stropy, klenby*)
- krovy (*krokevní či vaznicové, spojené či oddělené od konstrukcí stropů nejvyššího podlaží, pro těžkou či lehkou krytinu*)

Exteriér stavby

Vnější podoba objektu od základního celkového řešení po detaily, včetně zachycení vývojových proměn.

- základní řešení exteriéru (*hmotová kompozice celku včetně střešní krajiny, fortifikační prvky, komunikační prvky*)
- průčelí (*fasáda*)
  - kompozice celku (*řešení vzniklé v rámci jednotného uměleckého záměru, podoba ovlivněná případnou starší situací, funkční a provozní řešení*)
    - řádové prvky (*skladba plastických i malovaných prvků členících a rytmičujících průčelí*)
    - celkové barevné řešení
      - malované fasády
      - barvené fasády
      - sgrafito, iluzivní kvádrování
      - uplatnění materiálové barevnosti
  - vybrané prvky
    - profilované části řádových prvků (*římasy, kladí, sokly apod.*)
    - armatura nároží (*kamenná, rytá, malovaná*)
    - ostění portálů, oken a dveří, obranné prvky apod.
    - výplně okenních a dveřních otvorů včetně vrat, výkladců, mříží a okenic (*typ, materiál, povrchová úprava, kování, zasklení*)
    - omítky (*složení, zbarvení, struktura povrchů, tloušťka*)
    - sochařská díla (*volná sochařská výzdoba, reliéfy apod.*)
    - štukatérská díla (*na místě modelované prvky, odlévané prvky, desky*)
    - malířská díla (*samostatné prvky*)
    - malířská dekorace (*iluzivní prvky, doplňky*)
    - obklady (*kamenné, keramické, skleněné, kovové apod.*)
    - tesařské prvky (*zhlaví trámů, krakorce, podpěry apod.*)
    - klempířské prvky
    - krytina říms
    - technické vybavení
      - odvod vody (*svislé dešťové odpady, konzoly, chrliče, okapní žlaby*)
      - rozvod elektřiny
      - klimatizace
      - záchody (*prevety*)
      - statické zajištění (*opěrné prvky, závlače táhel*)
      - utilitární otvory a prostupy (*vázané na technologii funkčního využití*)
  - stopy vývoje
    - změny rovinnosti /křivosti povrchu
    - změny tvarů
    - změny struktury povrchu
    - trhliny
    - užitý materiál (*nosné konstrukce, obklady, plенты, vysprávký*)
    - stopy odstraněných a zrušených konstrukcí

- nápisy a nákresy
- druhotně užívané prvky
- střecha
  - základní tvarové řešení (*jeho proměny*)
  - krytina (*převládající, doplňková*)
  - překrytí hřebenů
  - oplechování
  - vikýře, štíty, atiky včetně dekorace a sochařské výzdoby, střešní okna
  - komíny
  - odvod vody
  - hromosvody, hrotnice
  - stopy vývoje (viz výše)

Interiér stavby

Sledování skladby vnitřních prostorů v jednotlivých podlažích v rámci jejich vzájemných vztahů, sledování jednotlivých prvků.

- kompoziční schéma celku a architektonické řešení (*umělecké aspekty, proporce aj.*)
- provozní a dispoziční schéma celku
- komunikační schéma celku (*včetně řešení schodišť, výtahů aj.*)
  - dtto v rámci jednotlivých podlaží
  - dtto v rámci vzájemně úzce provázaných prostorů (*souborů prostorů se společnou funkcí – např. výrobní prostory, reprezentační prostory, obranné prostory apod.*)
- jednotlivé prostory
  - celkový charakter prostoru
  - jednotlivé prvky prostoru (soubory prvků)
    - stěny (*charakter zdiva, niky, otvory (též zazděné), prostupy, trhliny*)
    - zastropení (*klenby, stropy, podhledy*)
    - povrch stěn a stropů
      - charakter omítek
      - obklady (*též obklady soklu*)
      - nátěry
      - sochařská díla
      - malířská díla
      - plastická dekorace
      - malířská dekorace
    - podlahy (*dlažby, prkenné podlahy, parkety, vlasy a vlýsky, mazaniny, terazzo, úpravy vážící se na otopná či hygienická zařízení apod.*)
    - výplně otvorů (*okna a okénka, dveře a dvířka, okenice, vrata, mříže, výkladce, rolety, jejich skladba a jednotlivé prvky – dřevěné i kovové, druhotně použité kování apod.*)
    - vybavení spojené s konstrukcí (*obklady, deštění, vestavěný nábytek, u sakrálních objektů včetně oltářů, kazatelny apod.*)

- „volné“ vybavení tvořící integrální součást interiéru (*viz výše*)
- technické vybavení
  - vytápění
    - lokální otopná zařízení
      - kamna
      - krby
      - ohniště
      - sporáky
      - příkladací dvířka
    - teplovzdušné vytápění
    - ústřední topení
    - klimatizace
    - navazující prostory, komíny
  - záchody
  - výtahy (*osobní, nákladní, technické*)
  - odpady a kanalizace
  - rozvod vody
  - rozvod plynu
  - rozvod elektřiny
  - speciální strojní vybavení
- podkroví
  - krov (*jeho části, skladba, značení, opracování, doplňky a opravy*)
  - vložené prostory a jejich stopy (*obytné, skladiště, strojovny výtahů*)
  - vložená zařízení (*expanzní nádoby ústředního topení, klimatizace, průduchy apod.*)
  - ruby kleneb a stropů, viditelné obvodové zdivo
  - dřevěná a železná táhla
  - podlaha, dlažba
  - komínová tělesa
  - světlíky
  - schodiště, žebříky
  - vybavení krovu (*kladky, rumpály*)
  - strojní zařízení (*transportní mechanismy, strojovny výtahů*)
  - zvonové stolice, zvony (*mechanismy pohonu*)
  - hodinové stroje, závaží (*s dalšími příslušnými mechanismy*)
  - klimatizace (*větrací otvory s regulací, větrací kanály*)
  - doklady a pozůstatky starší krytiny (*včetně volně uložených*)
  - doklady vývoje celku (*viz exteriér*)
  - nápisy a značky (*tužkou, rudkou, ryté do omítky suché i vlhké*)
  - druhotně použité prvky, úpravy, stopy proměn včetně vybavení (*viz výše*)
  - zanechané prvky stavby, ale i předměty jiného původu

5.4 Základní přehled míst se zvýšeným výskytem nálezů

Orientační přehled míst s předpokládanou vyšší koncentrací nálezů osvětlujících stavební vývoj a proměny zkoumaného objektu, případně míst s možností nálezů dosud neznámých hodnotných prvků, je zde zařazen ze stejného důvodu jako příloha 5.3.

Při průzkumu objektu je vysoce žádoucí koordinovat a konfrontovat postup i výsledky OPD s dalšími případnými průzkumy/výzkumy, zejména s restaurátorskými zásahy a archeologickým výzkumem (zvláštní zmínku na tomto místě zasluhují „archeologizované situace“ – vrstvy tvořené zřícenými střešními a stropními konstrukcemi, které se nesmí rozebírat a odstraňovat před průzkumem). Samozřejmě zásadní význam má sledování všech narušených částí konstrukcí, ať již poškozených chátřními objekty, nebo aktuální stavební činností či jinými zásahy. Odkryté situace (části konstrukcí) umožňují provádět dokumentaci a analýzu konstrukcí v rozsahu, který u konsolidovaných objektů v dobrém stavebním stavu není dosažitelný.

Výběrový přehled nemůže podat úplný výčet možností, ale vychází z běžné se vyskytující situací při provádění OPD.

K dalším významným poznatkům a hodnocením celkového uměleckého (kompozičního) a funkčního (provozního) řešení sledovaného objektu (souboru objektů) i jeho jednotlivých detailů lze často dojít až na základě hlubšího porozumění, specializovaného vzdělání a rozsáhlejších praktických zkušeností.

5.4.1 Obecně

Zakryté části konstrukcí a výzdoby

- zeď zakrytá mladšími přístavbami a přístavky
- zeď zakrytá plentou, přízdívkou, opěrným pilířem, obkladem, asfaltovým nátěrem soklu apod.
- zazděné otvory (okna, dveře, niky)
- zakryté profilované prvky a jejich torza
- špalety oken s později osazenými vnějšími výplněmi
- zeď s dlouhodoběji vrstvenými neodstraňovanými nátěry
- zeď stíněná předloženými prvky (např. kartuše, sochy apod.)
- zdivo kryté navýšeným terénem (*skládkami materiálů*)
- zakryté podlahy a dlažby (*novějšími dlažbami, mazaninami, asfaltem apod.*)
- starší trámový strop krytý mladším podhledem
- nástěnné malby kryté mladšími líčkami

Místa se stopami narušení

- části zásadně narušené (*havárie nosných konstrukcí; vzhled do vnitřní struktury konstrukcí s návazností řady prvků i jejich povrchového řešení, opracování, druhotného užití prvků apod.*)
- úseky staticky narušené (*průběh trhlin ve vztahu k terénu, konstrukcím, omítkám i detailům; rozsah narušení*)
- úseky s dříve odstraněnými statickými poruchami (*charakter a rozsah oprav, vazba na omítky, nátěry, nově se rozvíjející poruchy apod.*)
- otisky odstraněných konstrukcí, členění, dekorací apod.
- změna struktury povrchu
- nerovný povrch (*šikmý povrch, zalomení, vydutí, zvlňnění apod.*)
- vlasové i širší trhliny (*rozvíjející se v místech spár, zazděných otvorů, plent, rozhraní různých materiálů apod.*)
- postup destrukce omítek a nátěrů (*vliv konstrukčních materiálů i skladby nátěrů*)
- skvrny na povrchu (*změna barvy povrchu, nánosy depozitů, skvrny způsobené vlhkostí, vše ve vazbě na skryté části konstrukcí*)
- části s méně narušenými staršími zásahy a povrchovými úpravami (*např. odvrácené fasády, podřadnější prostory*)
- části vlivem nedostatečné údržby zásadněji narušené
- části objektů se sníženou frekvencí oprav (*sklepy, světlíky, komory, podkroví a další méně frekventované prostory*)

Lokalizace významných situací vycházejících z hlubšího pochopení zkoumaného objektu (areálu)

- části vytipované s ohledem na porozumění dispozici a funkčnímu řešení
- místa předpokládaného styku jednotlivých stavebních fází postupně rostlého objektu
- místa předpokládaných stavebních úprav
- místa předpokládané výzdoby (*její změny, doplnění, odstranění odlišného řešení*)
- části vytipované s ohledem na porozumění výtvarnému řešení určitého kompozičně jednotně řešeného celku (*např. fasády*)

5.4.2 Exteriér

Nálezové situace v místech chráněných před účinky povětrnosti

- průčelí a jejich části chráněné před převládajícím směrem větru a před deštěm
- obecně strana jižní a východní (*převládající zkušenost, je však třeba ověřit konkrétní situaci*)
- průčelí dvorní
- průčelí obrácená do stísněných prostorů

- plochy kryté výrazněji předstupujícími římsami, balkony, apod. (též *svislými dešťovými svody a jinými potrubími*)
- špalety, veškeré ustupující plochy (*niky, zaslepené otvory apod.*)
- detaily s výrazným plastickým členěním (*římsy*)

5.4.3 Interiér

Situace vycházející z řešení interiéru (mimo 5.4.1)

- styk stěny se stropem, kouty místností
- části dodatečně zakryté (snížené podhledy, nové stropy vložené pod staršími stropy, obklady a deštění, vložené příčky, kryté úseky podlah, zapuštěný nábytek, velké a hmotné prvky zařízení apod.)
- části zdíva patrné nad konstrukcemi stropů z prostoru podkrovní
- ruby kleneb a stropů
- části s konstrukcemi působícími proti horizontálním silám (*táhla, kotvy, stopy po nich*)
- místa otopných zařízení
- části vážící se na otopné zařízení (*včetně komínů, dýmníků apod.*)
- části skryté pod podlahou (*zásypy kleneb, otisky a další stopy konstrukcí na stěnách, starší pochozí vrstvy apod.*)
- konstrukce krovu (*stopy výroby, transportu a montáže, i případných úprav a změn*)
- místa s patrnými či předpokládanými úpravami spojenými s měnicím se využitím konkrétního prostoru
- stopy vybavení místností, jejich změny (*např. kuchyně apod.*)
- úseky obsahující vertikální komunikace (*jejich proměny*)

5.4.4 Další

V rámci průzkumu stavby je v zásadě potřebné sledovat i širší vztahy. Jedná se nejen o hlediska vztahová (urbanistická), ale také o nálezy, evidenci a dokumentaci prvků nacházejících se mimo místo původního určení. Tyto prvky mnohdy umožní sledovaný objekt blíže pochopit, a napomohou tak objektivnější interpretaci.

Volně v objektech, či v jejich okolí se nacházející prvky původně spojené s budovou a jejím vybavením jako kamenicky opracované články, stropní trámy, záklopy, dlažby, parkety, dekorativní prvky, střešní krytina, výplně otvorů (okna, okenice, mříže, dveře), případně další vybavení objektů (obklady, zlomky kamen, hodinové stroje, hodinová závaží, nábytek apod.). Pozoruhodné jsou depozice prvků a materiálů na půdách a ve sklepích či pomocné a hospodářské objekty, obsahující utilitárně použité cenné historické prvky. Tyto prvky také mohly být přemístěny do muzeí, lapidárií atp.

5.5 Příklad konkrétního postupu při OPD – historický krov

Tesařská vazba krovu je charakteristickým příkladem rozměrného, složitěji strukturovaného artefaktu s hlavní funkcí nosné stavební konstrukce. Je proto už od počátku vhodné skicovat ve formě náčrtu pro podrobnou měřickou dokumentaci tak, aby do obrázku nebo do jeho kopie mohlo být kdykoli – například při další návštěvě objektu – doplněno kótování.

Pro potřeby stavebněhistorického bádání není dostatečné standardní technické zobrazování (půdorys, příčný a podélný řez). Zejména se to týká podélného vázání, které by u komplikovanějších konstrukcí mělo být dokumentováno odděleně po jednotlivých složkách – zvláště stojaté stolice či středové rámy, a zvláště prostorově působící ležaté stolice. Krovové konstrukce také často obsahují detaily, které vyžadují rozkreslení v podrobnějším měřítku.

5.5.1 Priority

V těch případech, kdy je akce OPD výrazněji limitována časovou tísni nebo omezeným vybavením zpracovatele, mají jeho zkušenosti a znalosti zásadní vliv na to, které aspekty dokumentované věci vyhodnotí jako ty, které jsou pro konstrukci charakteristické, a proto si zaslouží přednostní zpracování průzkumu a dokumentace. Obecně je třeba věnovat nejprve pozornost dokumentaci plně příčné vazby, která vždy obsahuje největší množství informací důležitých z hlediska historicko-typologické klasifikace. Podle míry vypovídací hodnoty pak následuje běžné pole podélného vázání, dále půdorys krovu a nakonec detaily. Alespoň základní orientace zpracovatele v historické konstrukční typologii je přitom velmi žádoucí, protože mu u krovů zcela běžných typů dovoluje rychle přejít od charakteristiky konstrukce k specifickým detailům, které zpravidla nesou mnohem více individuálních znaků.

Více o průzkumech historických krovů a také o možnostech exaktního dendrochronologického datování uvádí: Jan VINAŘ a kol.: *Historické krovky II. Průzkumy a opravy*, Grada, Praha 2005. Další užitečné informace jsou uvedeny na internetových stránkách: <http://www.roofs.cz> a <http://www.dendrochronologie.cz>.

5.5.2 Postup

Příchod na stanoviště

Hlavní cíle

- vystižení celkového stavu (stupeň poškození, torzální stav ...), zaznamenání vztahu architektonických forem střechy a celého objektu, případně dalších navazujících staveb
- určení druhu střešní krytiny, rozvržení komínů, vikýřů a dalších doplňků

Forma zpracování dokumentace

- Fotografie celku – exteriérové celkové pohledy na stavební objekt (digitální snímek (min. 72 dpi) nebo klasická barevná či černobílá fotografie).
- Situační skica – schématický půdorys objektu, poloha štítů a střešních hřebců, směry spádu střech, návaznost na další stavební objekty.
  - schématická kresba s různými označujícími orientaci vůči světovým stranám (*silné čáry – půdorysné obrysy staveb; tenké čáry – hrany a lomy střešních rovin; silná šipka – hlavní vstup do objektu; tenké šipky – spádnice jednotlivých střešních rovin*)

Úvodní prohlídka

Hlavní cíle

- vymezení nálezoové situace (rozsah, přístupnost, celkové množství dat k vyhodnocení) do té míry, aby bylo možné určit priority dalšího postupu
- zjištění orientace vzhledem ke světovým stranám (*v popisech je tuto orientaci možné zjednodušit – např. „severní křídlo zámku“ místo „severoseverozápadní“; u samostatně stojících středověkých kostelů a kaplí lze dokonce zjednodušeně předpokládat apriorní orientaci oltáře k východu*)
- vytvoření myšlenkového prostorového modelu, tedy jakési osnovy, do níž budou ukládány údaje v dalších dokumentačních krocích; zjištění skutečného stavu konstrukcí, podmínek a bezpečnosti (!) pohybu na místě (kde všude lze rozsvítit světlo, jak otevřít okenice, jestli je po ruce žebřík, židle, fošna, apod.)

Podrobná prohlídka

Hlavní cíle

- co nejuplněnější dokumentace krovu ve stavu před chystanými změnami, zaznamenání informací, které po opravě nebo demolici již nebude možné získat
- zjištění památkových hodnot objektu, získání účinných argumentů pro změnu podmínek provedení opravy, výjimečně lze dokonce zabránit hrozícímu zániku objektu
- podrobná půdorysná skica (zachycuje polohu vazných trámů, rozvržení plných a prázdných, resp. mezilehlých příčných vazeb krovu, polohu štítů, schodišť, komínů, osvětlovacích otvorů a dalších konstrukcí ve střeše)

Forma zpracování dokumentace

- kreslí se jako polní náčrt pro zaměření stávajícího stavu obvykle podle zásad pro pořizování stavební dokumentace, tj. jako vodorovný půdorysný řez vedený těsně nad rovinou horních ploch vazných trámů (*plné čáry – viditelné hrany, obrysy stavebních konstrukcí; silné čáry – stavební konstrukce v řezu [zdívno tlustší čarou než dřevo]; tenké čáry – kótování, odkazy na poznámky; čárkované čáry – vodorovné hrany nad rovinou řezu; tenké jednoduché čerchování – šikmé prvky nad rovinou řezu; silné dvojtečkové čerchování – okraje a lomy*)

střešních rovin [hřebeny, nároží, úzlabí]; tečkované čáry – obrysy stavebních konstrukcí skrytých pod podlahou)

U složitějších konstrukcí pořizujeme vodorovné řezy ve všech úrovních (patrech) krovu obsahujících stolice podélného vázání. Řez vedeme těsně nad hambalky. Při nedostatku času lze použít i druhý, jednodušší způsob stavební dokumentace, kdy se krov zobrazuje v půdorysném pohledu na konstrukci bez střešních latí a krytiny. Všechny vodorovné prvky pak kreslíme plnou čarou, osy krokví a ostatních šikmých prvků (i těch neviditelných) čárkovaně. Pro vynášení výkresů načisto zpravidla postačuje měřítko 1 : 100.

5.5.3 Dokumentace

Skica typické plné příčné vazby

Pro potřeby stavebněhistorické dokumentace se vždy kreslí jako ideální pohled (resp. řez těsně před lící) na čelní stranu vazby, tj. na tu, odkud jsou pasovány spoje a zatloukány do plátovaných i čepovaných spojů hřebce a kde se také zpravidla nacházejí tesařské montážní značky. Plochy vzniklé průběhem prvků v řezu jsou ohraničené silnou čarou. U ortogonálně jdoucích prvků je šrafovujeme, u šikmých prvků necháváme prázdné. Zakreslujeme i hlavy (výjimečně vyčnívající špičky) dřevěných hřebců stejně jako dalších pomocných spojovacích prvků a do obrázku můžeme zanést i tesařské montážní značení. U hambalkových krovů takto kreslíme vždy typickou plnou příčnou vazbu – obvykle je to ta, která obsahuje sloupky stolic podélného vázání. Typickou prázdnou, resp. mezilehlou příčnou vazbu dokumentujeme většinou jen v těch případech, kdy jsou v ní použity ještě jiné prvky než jen krokve a hambalky.

Způsob značení v kresbě:

- plné čáry – obrysy konstrukčních prvků
- tenké čáry – hrany ozdobných okosení, prázdné dlaby a další konstrukční otvory, šrafování řezů, pomocné spojovací prvky (hlavičky dřevěných hřebců kreslíme jako drobné čtverečky, jejich špičky jako trojúhelníčky, hlavičky železných hřebců vybarvujeme)
- silné čáry – obrysy dřevěných prvků zachycených v řezu
- tlusté čáry – zděné konstrukce (obvodové zdi, klenby) v řezu
- čárkované čáry – hrany prokazatelně chybějících prvků (vyřezaných)

Doporučené měřítko pro vynášení je 1 : 50. To již dovoluje zobrazit naprostou většinu relevantních detailů – tvary spojů, pomocné spojovací prostředky, ozdobné okosení prvků, apod.

Skica podélného vázání

U velkých krovů se vykresluje obvykle jen v rozsahu jednoho běžného pole vymezeného dvěma plnými příčnými vazbami. Různé stolice se svislými sloupky je třeba rozkreslovat zvlášť po jednotlivých svislých rovinách, pochopitelně opět z přední strany, aby byly zřetelně viditelné spoje. Osy krokví v pozadí vyznačujeme čerchovaně. Určitou výjimkou z pravidel jsou stolice se šikmými a ležatými sloupky, které zpravidla vykreslujeme jako průmět do svislé roviny. V tomto pří-

padě se i šikmé prvky kreslí tenkou plnou čarou. Pravidla pro vykreslování podélného vázání nicméně nelze stanovit příliš přísně, situace se liší případ od případu a smyslem je zachytit co nejvíce důležitých informací při zachování přehlednosti a jednoznačnosti zobrazení. Doporučené měřítko pro vynášení je opět 1 : 50.

Kresebné zachycení detailů

Rozsah podle situace a úvahy zpracovatele, jedná se zejména o následující kategorie:

- tesařské spoje¹⁰⁾ – jejich podoba je zřejmá ze skic příčných vazeb a stolic podélného vázání, podrobně se ve větším měřítku rozkreslují složitěji tvarované pláty, spoje s kovanými spojovacími prvky nebo např. spoje použité při starších opravách k protézování trámů
- druhotně použité prvky – přesně změřené a vykreslené dlaby na sekundárně použitých trámech nám v příznivých případech dovolují provést rekonstrukci starší zaniklé podoby krovu¹¹⁾
- montážní značky – číslování vazeb, stopy po rozměřování spojů, pro dokumentaci značek tvořených vruby či záseky v měřítku 1 : 1 lze využít metody tzv. frotáže;¹²⁾ zjištěný postup montážního číslování zakreslujeme do půdorysu krovu. Při hledání méně zřetelných stop a nápisů na povrchu trámů je důležité vybavit se silnou akumulátorovou svítilnou; optimální podmínky poskytuje stav se sejmutou střešní krytinou
- stopy tesařských nástrojů – jejich vyhodnocení zpravidla vyžaduje hlubší teoretické základy¹³⁾
- nápisy a kresby – nejcennější jsou v této souvislosti stavební datace určující dobu vzniku konstrukce, nacházíme je zpravidla poblíž vstupu na půdu nebo ve výrazných polohách v konstrukci – středy symetrie, sloupky, poblíž ozdobných prvků, apod.; význam mají i mladší nápisy, které často obsahují data oprav střechy i se jmény řemeslníků; ojediněle, ale pro výzkum nesmírně cenné jsou obrázky ikonografické povahy s vazbou na objekt a jeho okolí nebo dokonce technické náčrtky konstrukcí či detailů

---

10) Podrobnou klasifikaci tesařských spojů spolu s inspirací pro rozkreslování detailů lze nalézt in: Manfred GERNER: *Handwerkliche Holzverbindungen der Zimmerer*. Stuttgart 1992 (Český překlad: Petr REZEK, Petr RŮŽIČKA: *Tesařské spoje*, Grada, Praha 2003).

11) Jiří BLÁHA: *Hypotetická kresebná rekonstrukce dvou zaniklých krovů na Jičínsku*, in: *Dějiny staveb 2001*, sborník příspěvků z konference v Nečtiněch, Plzeň 2001, s. 21–24.

12) Jedná se o přesné přenesení obrysu hlubokého reliéfu na list papíru, který přiložíme na plochu trámu a pak po něm přejíždíme kreslícím uhlem nebo silnější tužkou. Příklady použití viz: Michal PANÁČEK: *Kostel sv. Kříže v České Lípě a stavebně historická analýza krovu jeho střechy*, in: *Průzkumy památek 1/2003*, s. 53–90.

13) Petr RŮŽIČKA: *Trasologie tesařských seker – stopy po nástrojích, které vznikají při opracování dřeva při výrobě tesařských konstrukcí*, in: *Sborník 3/2005 Krovů a střechy*, Praha 2005, s. 5–30; Karel JANÁK: *Co může říci prkno (vývoj a trasologie řezných nástrojů)*, in: *Sborník 3/2005 Krovů a střechy*, Praha 2005, s. 31–34.

- doplňkové konstrukce¹⁴⁾ – vikýře, světlíky, schodiště, kladky a zásobovací rumpály
- fragmenty starší střešní krytiny
- dílčí náleзовé situace – další související zdroje informací o stavebních dějích např. otisky starších střech na zděných štítech

Vykreslovací měřítko pro detaily záleží na velikosti dokumentovaného nálezu, nejčastěji se využívají poměry 1 : 20, 1 : 15, 1 : 10, 1 : 5. U všech obrázků vynášených načisto, pokud nejsou kótovány, musí být připojeno grafické měřítko.

Fotodokumentace

Podrobnou fotodokumentaci obvykle provádíme až na závěr průzkumu v dostatečné časové rezervě stanovené podle poznatků zjištěných během podrobné prohlídky. Záběry řadíme od celků k detailům a dalším podrobnostem, což usnadní další zpracování obrázků. Také zde pochopitelně platí, že příčné vazby i podélné vázání se přednostně fotografují z přední strany, tj. z té, odkud jsou pasovány spoje, zatlukány hřeby a kde se zpravidla nacházejí tesařské montážní značky. U složitějších konstrukcí s větším množstvím detailů je třeba si pořadí a témata jednotlivých záběrů zapisovat.

Zpracování: digitální snímek min. 72 dpi, klasická barevná nebo černobílá fotografie. Nejlepší záběry jsou v přirozeném světle (obr. 37), vhodný je proto objektiv s co největší světelností. Optimální je použití stativu, v krovech se však obvykle najde dostatečný počet míst, kde se dá fotoaparát opřít, a udržet tak záběr i při delší expozici. Přinejmenším celkové snímky lze takto získat v dobré kvalitě. Při použití zabudovaného fotoblesku ztrácejí záběry plasticitu, reflektory zase dělají hluboké stíny. Tyto nevýhody lze eliminovat pomocí nezávislého fotoblesku větším množstvím záblesků z různých směrů během dlouhé expozice ze stativu. Problémem jsou ale otrěsy, které způsobuje pohyb člověka po vazných trámech. Složitější je to i s detaily. Míst přirozeně osvětlených z půdních okének a vikýřů je zpravidla velmi málo, někdy se však z jejich blízkosti dají získat aspoň snímky typických spojů či tesařských značek (obr. 50). Tesařské značky tvořené vruby a záseky podobně jako subtilní stopy nástrojů na povrchu trámů je třeba snímat v umělém bočním světle (obr. 49). Částečně se to týká i nápisů provedených tužkou, protože tuha se proti přímému záblesku často nepříjemně leskne. Naproti tomu rudkové nápisy jsou velmi dobře patrné i při použití zabudovaného blesku. Nalezené fragmenty střešní krytiny fotografujeme s přiloženým měřítkem.

---

14) Podrobnější terminologie Filip TRUNEČKA: *Mechanické součásti krovů (kladky a navijáky) a jejich funkce*, in: Svorník 3/2005 Krovů a střechy, Praha 2005, s. 241–246.

5.6 Poznámka k provádění sond

Provádění OPD mnohdy souvisí s přípravou a korekcemi písemného vyjádření NPÚ. V zájmu včasného zjištění existence skrytých hodnotných prvků nebo povrchových úprav a jejich záchrany před likvidací v průběhu stavebních prací je někdy třeba zasáhnout do omítek, tedy provést sondu (srov. s. 14 a 18). Zodpovědný odborník by však neměl podlehnout pokušení zasáhnout do hodnotných starších omítek ze zájmu o poznání starší podoby památky. Jinak je ovšem třeba posuzovat přípustnost sondy do nevhodné novější, nebo do starší, ale zcela zvětralé omítky, která bude při opravě fasády odstraněna.

Autoři jsou si vědomi citlivosti této části OPD, a proto zde – aby předešli případným nedorozuměním – uvádějí stručné doporučení, jak si při šetrném a smysluplném sondování počínat.

Následující text vychází z dlouhodobé praxe v NPÚ a má sloužit odborníkům této instituce.

Je třeba zdůraznit, že charakterizované postupy nelze uplatnit tam, kde je zřejmé, že jde o díla výtvarných umění nebo uměleckořemeslných prací (náročná štukatérská práce apod). V těchto případech musí nastoupit průzkum restaurátorský.

- Zjišťovací průzkum souvrství omítek a nátěrů provádíme opatrným snímáním jednotlivých vrstev, pokud možno na malé pravidelné ploše, vymezené oříznutím. V ploše výsledné sondy by měly být čitelné všechny dochované a zjištěitelné vrstvy. Rozpoznání a dokumentování všech vrstev nátěrů (zejména mnoha vrstev hlinkové výmalby) je časově velmi náročné. Při nedostatku času je proto někdy při OPD nutné zaměřit se pouze na průzkum a dokumentaci významnějších spodních nátěrů.
- Tvarový sondážní průzkum architektonického článku zjednodušeného, respektive překrytého mladšími vrstvami, provádíme opatrným snímáním dodatečných vrstev až na úroveň, kde je profilace jasně čitelná. U nesoudržných omítek nelze provádět snímání poklepem kladívka. Vrstvy je třeba snímat opatrným odlupováním „z boku“, s následným jemným očištěním skalpelem. Snímání vrstev je třeba provádět vždy citlivě a trpělivě, přiměřeně charakteru a stavu omítek. U článků obnažených vlivem povětrnosti, v důsledku poruch, nebo zbavených původní štukové profilace jejím úmyslným osekáním (římsy, hlavice, patky) provádíme sondážní průzkum v místech, kde otočený (zalomený) profil dosedl na plochu okolní omítky. Stejně je vhodné postupovat u profilovaných článků, jejichž členění bylo zjednodušeno při předchozích opravách. Tam, kde profily zanikly včetně zděného vysazení, je třeba především vymezit a dokumentovat zbytky tohoto vysazení. Současně hledáme otisky otočené profilace, která ani v tomto případě nemusela zaniknout. Otisky zaniklých mezipatrových a hlavních říms, pokud nebyly krepovány, lze nalézt pouze v koutech mezi křídly budovy, u rizalitů, nebo opěráků.

Obrys osekanych architektonických článků a štukového dekoru má zpravidla charakter linie mezi mírně vytočenou natíranou plochou a hrubou režnou omítkou v místě odstraněného plastického prvku. Obrysy štukové výzdoby byly vždy před prováděním předkresleny (rudka, tuha, stopy pauzy) nebo vyryty do čerstvé omítky. Předkreslená linie nemusí přesně odpovídat linii otisku skutečně provedeného štukatérského díla. V pravidelném rytmu se střídající vpichy do omítky jsou dokladem, že štuková výzdoba byla provedena vytlačováním speciální raznicí.

- Zbytky malované fasády, pokud byla provedena současně s omítkovou vrstvou, můžeme sledovat po liniích rozvrhu členění, který byl za čerstva vyryt do omítky. Ryska oddělovala dva barevné odstíny, nebo natíraný článek a režnou omítku plochy. Rysky byly pomocnou konstrukcí, jejich rozvrh nemusí tedy odpovídat rozvrhu malovaného článku. Například iluzivní nárožní „provázané“ kvádry byly většinou vymezeny dvojicí rovnoběžných svislých rysek po celé výšce fasády.
- Nezbytná je fotodokumentace jednotlivých kroků sondáže – od stavu před zahájením průzkumu po konečný výsledek – pomocí vhodného makro-objektivu. Drobné a nesoudržné fragmenty stop plastické výzdoby apod. mohou v každém okamžiku definitivně zaniknout. Při průzkumu článků by nemělo chybět přiložené měřítko.
- Barevné odstíny, jejich přechody a hranice dobře zdůrazní vlhčení – mlžení vodou. Při fotodokumentaci musí být navlhčena celá plocha zachycená záběrem.
- Základní povinností při provádění sondážního průzkumu je odebrání vzorků – zlomků omítek s nátěry a jejich vhodné uložení s identifikačním popisem. Pro prohloubení a doplnění průzkumu nátěrových vrstev se vyplatí předat vybrané vzorky na mikroskopickou analýzu.
- Při žádné sondážní práci nesmíme zapomenout na bezpečnost práce.
- V brašně průzkumníka by nemělo chybět lehčí zednické kladivo, malé sondážní kladívko s horizontálním i vertikálním ostrím, skalpel, špachtle, plastová láhev s rozprašovačem i prachotěsné brýle.

5.7 Obrazové přílohy

Kresby v obrazové příloze jsou ve většině případů terénními skicami. Pokud by nebyly před zařazením do nálezové zprávy překresleny a doplněny, bylo by u některých nutné upřesnit popis, vysvětlit v legendě použité zkratky a symboly apod.

Všechny složky nálezové zprávy musí být zpracovány tak, aby byly i po mnoha letech jednoznačným podkladem pro odborníka, který nebude znát nálezovou situaci, ani dnes běžné způsoby zjednodušení informací.

1–3. Jedním z hlavních cílů OPD je co nejširší, systematická fotodokumentace chátrajících a zanikajících historických staveb, jejich částí, prvků a nejrůznějších detailů.

Pořízení fotografického snímku včas a na správném místě má zásadní význam, a to jak z hlediska stavebněhistorického, tak také z hlediska památkové péče. Orientační fotodokumentace se může stát východiskem a podkladem budoucí záchrany. Důležité je např. zachycení reliktnů omítkového členění a barevnosti fasád, z nichž se již dochovaly pouze zbytky, jež do budoucí případné záchrany stavby zcela zaniknou. Snímky je třeba bezprostředně po jejich pořízení identifikovat, archivovat a pokud možno publikovat.

1. Starkoč (okres Kutná Hora), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Průčelní věž.
Foto: J. Sommer, 2003.

2. Rabí (okres Klatovy), hrad. Otisk zaniklého hradebního ochozu s prejzovou střechou. Foto: V. Razím, 2004.

3. Rostoklaty (okres Kolín), kostel sv. Martina. Nároží s kvádřovou armaturou a zbytky několika vrstev omítek. Foto: J. Kypta, 2005.

4–6. Identifikace historické stavby v rámci OPD.

4. Nejzákladnějším plánovým podkladem, který je možno získat pro kteroukoli lokalitu, je mapa evidence nemovitostí – katastrální mapa. V naprosté většině případů je v měřítku 1 : 2880, výjimečně v měřítku 1 : 1000 (Praha a větší města). Platná evidenční mapa by měla zachycovat současný stav parcelace a výstavby, v praxi však většinou neobsahuje změny mladší 10–20 let a často jsou v ní až překvapivé chyby. Prvním krokem v terénu je proto identifikace mapového listu s existujícím stavem a zanesení zjištěných rozdílů.

Katastrální mapa je v OPD vhodná především pro identifikaci zkoumaného objektu nebo skupiny objektů (areálu), pro záznam obecných informací, zachycení prostorových vztahů a jejich změn a podobně. V dokumentaci vypracovávané v rámci památkové péče se užívá většinou kopií map z evidenčních karet, ve kterých jsou vyznačeny chráněné objekty – hranice chráněných areálů. Katastrální mapy jsou černobílé, v intravilánech obcí většinou velmi zhuštěné až nepřehledné. Pro záznam do mapového listu je proto vhodné volit barevné tužky či pastelky. Pro přehlednost bývá nevhodnější důležité objekty a vztahy číslovat a rozsáhlejší slovní doprovod umístit s příslušným číslem či písmenem na okraj listu, na jeho druhou stranu nebo do poznámkového archu či sešitu. V rámci přípravy na dokumentační akci je rovněž možné zkopírovat výřez z mapy s konkrétním objektem do většího měřítka 1 : 1000, 1 : 500 apod.

Zahrádka (okres Příbram), zámecký areál. J. Veselý, 2001.

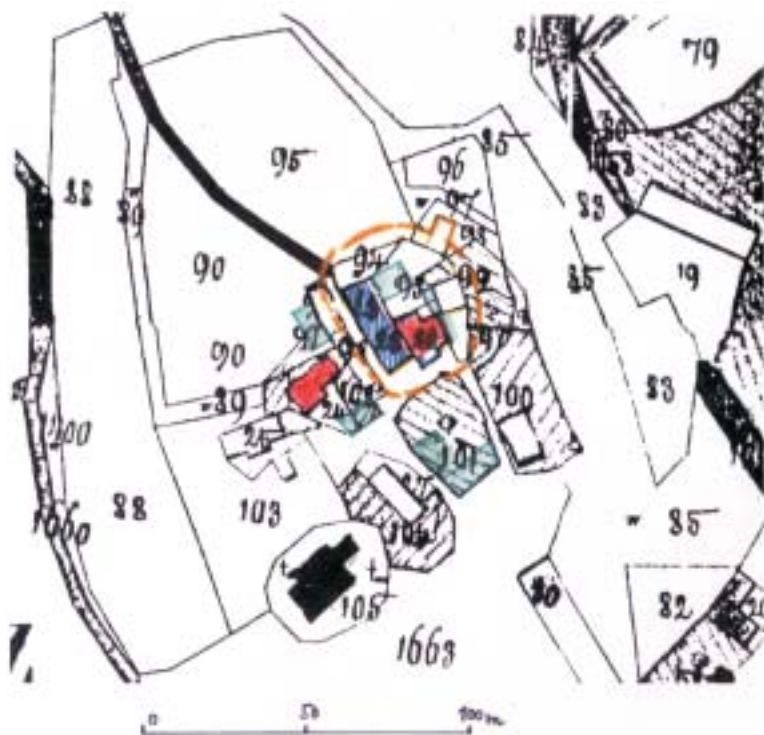

- LOKALIZACE ZANIKLÉHO TURZISTĚ
- OBJEKTY ZANIKLÉ V 19. STOLETÍ
- OBJEKTY ZANIKLÉ V 60. LETECH 20. STOLETÍ
- OBJEKTY ZANIKLÉ V 70. LETECH 20. STOLETÍ
- OBJEKTY ZANIKLÉ PO ROKE 2000
- OBJEKTY A JEJICH ČÁSTI DEVASTOVANÉ OPRAVOU
- HRANICE n.k.p.

- 1 - ZÁHEK S VYZNAČENÍM ZANIKLÉ ČÁSTI
- 2 - HOSPODÁŘSKÝ OBJEKT S VYZNAČENÍM ZHODERNIZOVANÉ ČÁSTI
- 3 - BAROKNÍ STODOLA, VYHOŘELA 1988, DEMOLOVÁNA 2003
- 4 - BAROKNÍ PIVOVAR, ZBOŘEN MEZI 1959 - 1976
- 5 - PIVOVARSKÉ SKLADY, ZBOŘENY V LETECH 1959 - 1976, VYKOPÁNY R. 2002
- 6 - JIADOVNA ZE 70. LET 19. STOLETÍ
- 7 - BEBŮVÁRNA ZE 70. LET 19. STOLETÍ
- 8 - LIMOVAR ZE 70. LET 19. STOLETÍ, ZBOŘEN V 70. LETECH 20. STOLETÍ
- 9 - HOSPODÁŘSKÝ OBJEKT ZANIKLÝ PŘED VÝSTAVBOU LIMOVARU
- 10 - HOSPODÁŘSKÝ OBJEKT VYSTAVĚNÝ PO ROKU 1901
- 11 - STODOLA ZE 70. LET 19. STOL., VYHOŘELA 1988, ZBOŘENA 2003
- 12 - STODOLA POSTAVĚNÁ PO ROKU 1901
- 13 - ZÁHECKÝ PARK, ZDEVASTOVANÝ V 60. - 90. LETECH 20. STOLETÍ
- 14 - OHRABNÍ ZĚBÍ ZÁHECKÉHO PARKU, NÁHRADA NOVOU ZĚBÍ R. 2004
- 15 - PAHOREK SE ZBYTKY POZDNĚ STŘEDOVĚKÉ TVRZI

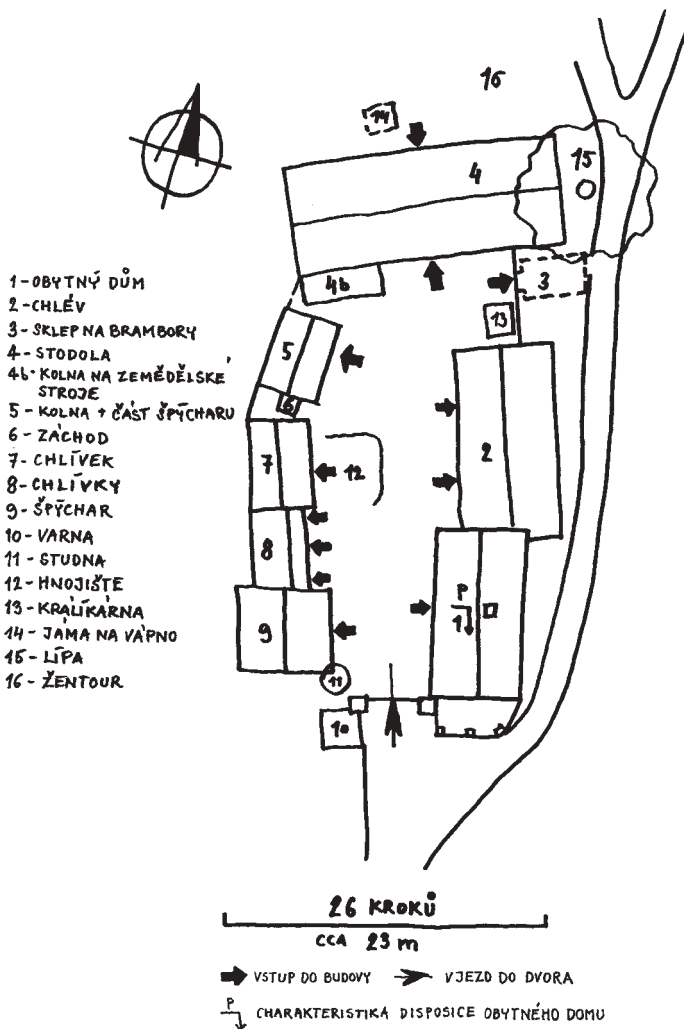

- ZANIKLÝ OBJEKT
- DOCHOVANÝ OBJEKT A KONSTRUKCE
- NOVĚŠÍ OBJEKT
- HRANICE ZANIKLÉHO TURZIŠTĚ

5. Obdobně jako platné evidenční mapy lze využít kopii mapy stabilního katastru. Zde je však často identifikace s reálnou situací obtížnější. O to větší důraz je třeba klást na zaznamenání změn a rozdílů, které bývají mnohdy klíčové pro interpretaci dokumentovaného objektu. Z mapy stabilního katastru lze mnohdy porozumět zaniklým urbanistickým vazbám. Vše je vhodné do mapového listu odpovídajícím způsobem zaznamenat. Pro techniku záznamu platí stejné zásady jako u nové katastrální mapy.

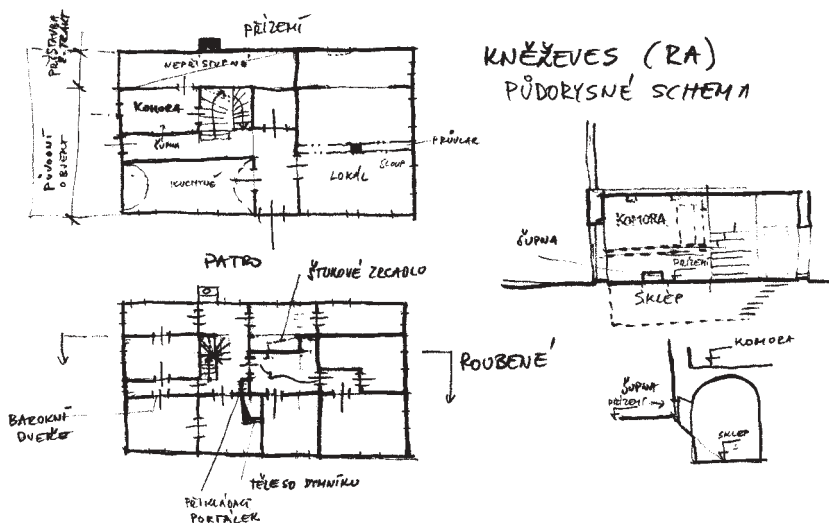
Obděnice (okres Příbram), areál zaniklé tvrze. J. Veselý, 2002–2003.

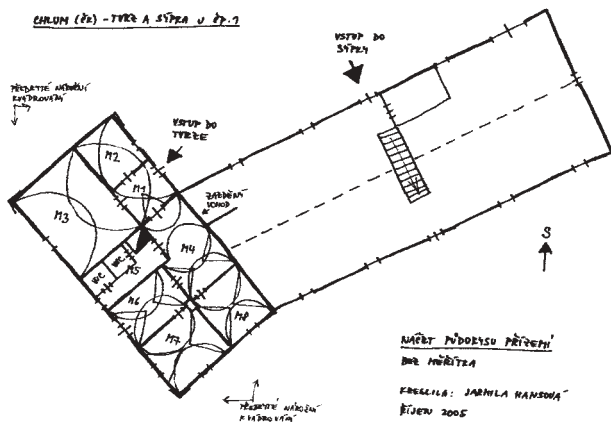
6. Zejména v případě absence jakýchkoli měřených podkladů je nutné naskicovat půdorys zkoumaného areálu od ruky. Přitom je třeba dbát alespoň na přibližné zachování proporcí, zásadní je však především zachycení prostorových vztahů (vazeb) mezi jednotlivými budovami, postžení typologie – dispozice reálu, vyznačení vstupů do budov, případně zaznamenání funkce jednotlivých objektů a vyznačení obzvláště hodnotných prvků nebo celků. Stejně jako při užívání katastrálních map, je možné popisky provést formou číselných odkazů, zde však můžeme vzhledem k volbě měřítka vkládat popisky i přímo do obrázku. Je nutné nakreslit alespoň orientační krokové měřítko a orientaci podle světových stran.
 Obděnice (okres Příbram), zemědělská usedlost, čp. 20. J. Veselý, 2000.

7–8. Dispozice stavby, tzv. čárové schéma.

Nejjednodušším a nejpohotovějším způsobem záznamu vnitřní dispozice stavby je tzv. čárové schéma, kde se nerozlišují tloušťky zdí a tvary otvorů. Je však třeba dbát na správnost naznačených prostorových vztahů, celkových proporcí a polohy otvorů. Čárové schéma lze užít pro rychlou dokumentaci jednotlivého objektu, ale i celého areálu. Otvory v řezu lze odlišit silou čáry, kolmými čárkami nebo kombinovaně. Pro vyznačení důležitých prostorových vztahů je možné doplnit dílčí nákresy.

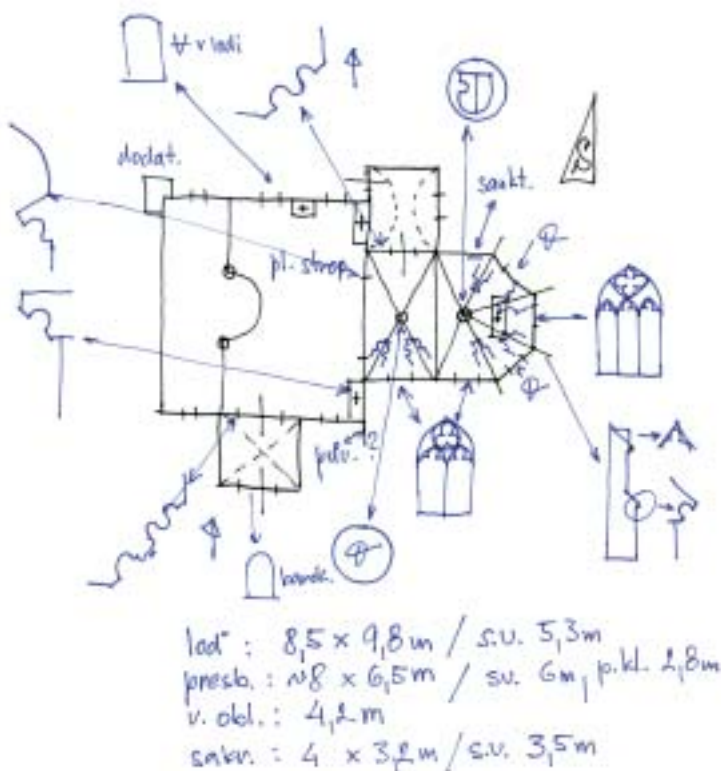

7. Kněžves (okres Rakovník), bývalý zájezdní hostinec, čp. 101. J. Veselý, 2001.

8. Chlum (okres Český Krumlov), tvrz a sýpka, čp. 1. J. Hansová, 2005.

9–10. Dispozice stavby, tzv. čárové schéma se záznamem jednotlivých prvků.

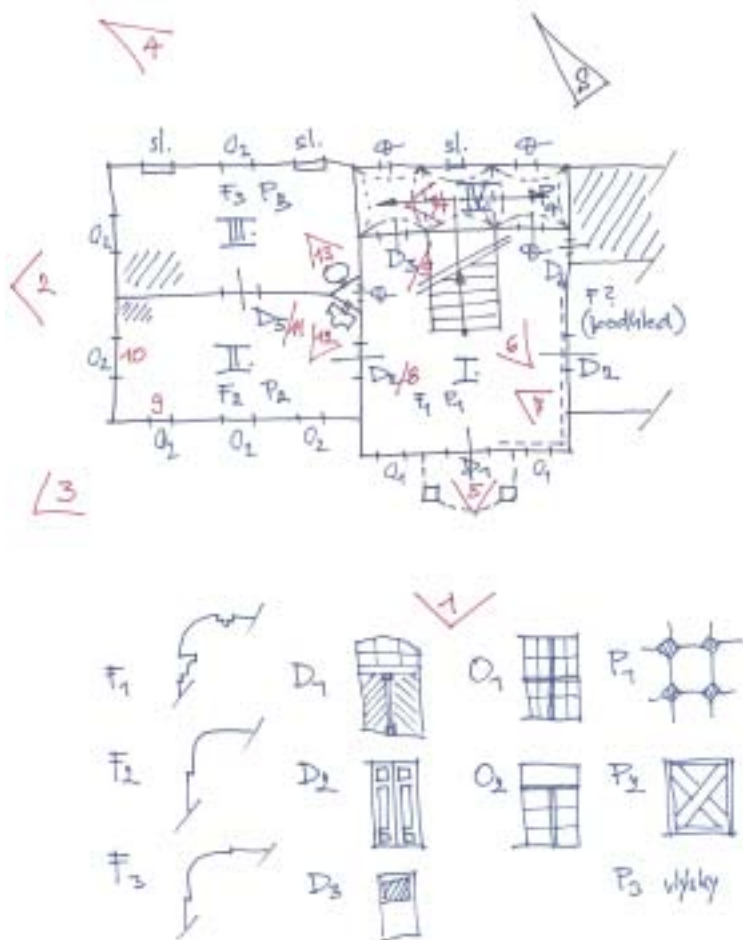

9. Jde o způsob, jak zachytit maximum prvků při nedostatku času. Hodnota je orientační, většinou slouží jako vstupní etapa dalšího zkoumání a dokumentace, případně jako podklad pro srovnávací studie. Zavedený postup, který si každý v detailu, zkratkách a charakteru popisu upraví dle vlastních potřeb, umožňuje vnímání stavby jako celku, v jejích základních dimenzích, s podstatnými prvky. Zvolený modelový příklad sakrální stavby klade důraz na tvarosloví. Pro větší názornost barevně členěno.

Čárové schéma půdorysu obsahuje vyznačení kleneb, případně stropů a otvorů (s rozlišením dveří a oken pomocí osy), základní popisku (lokality, objekt, označení severu).

Vhodné je uvést rozměry pro zachycení základních poměrových veličin (dříve spíše krokováno, nyní se doporučuje laserové měřidlo). Možné jsou odkazy na fotografickou část (zde nezachyceno).

P. Macek.

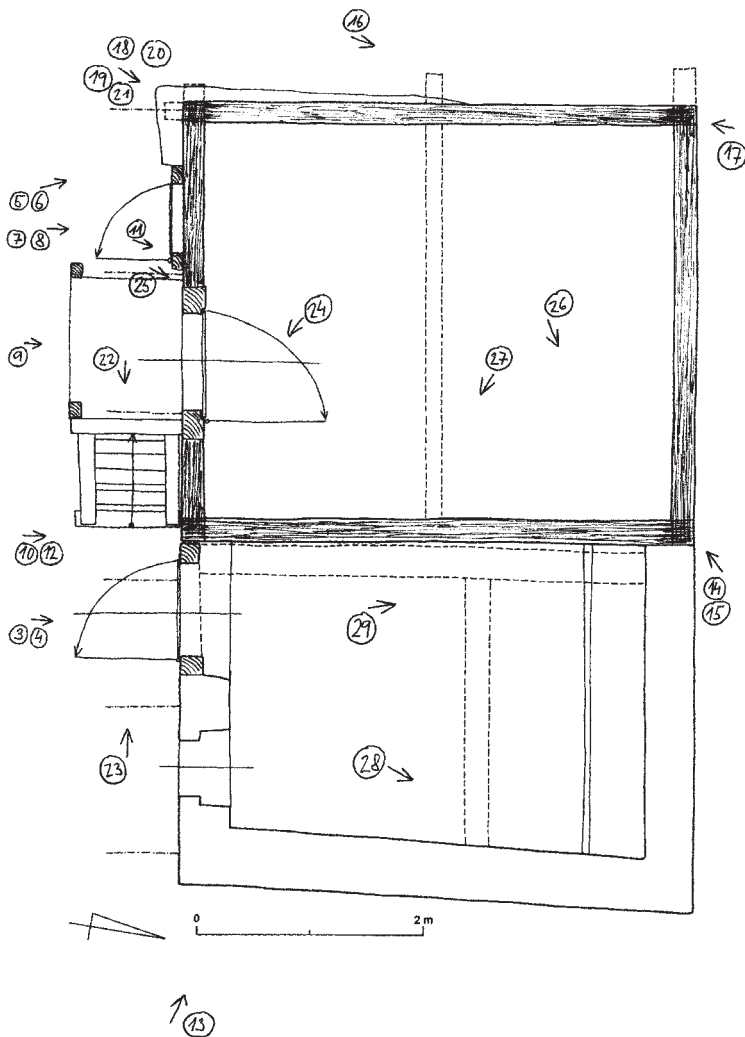

10. Zvolený modelový příklad klade důraz na vybavení objektu, zde menšího zámku. U objektů s více prostorami je nutné označení jednotlivých místností v rámci sledovaného podlaží.

Označeny jsou základní prvky – dveře, okna, stropy, podlahy, další vybavení (kamna apod.). Vlastní značky je vhodné vysvětlit. Zde „O“ značí absenci výplně, šrafování narušené partie, označení „sl.“ slepé okno či dveře, přerušovaná čára stopy výmalby, „P“ podlahy, „F“ stropy, „D“ dveře, „O“ okna. Číslo značí fotografické záběry. Schematicky mohou být zachyceny vybrané prvky (výběr v dolní části); dnes se sice dává většinou přednost fotografií, zakres je však vhodný pro ujasnění vztahů, případně pro identifikaci záběrů.

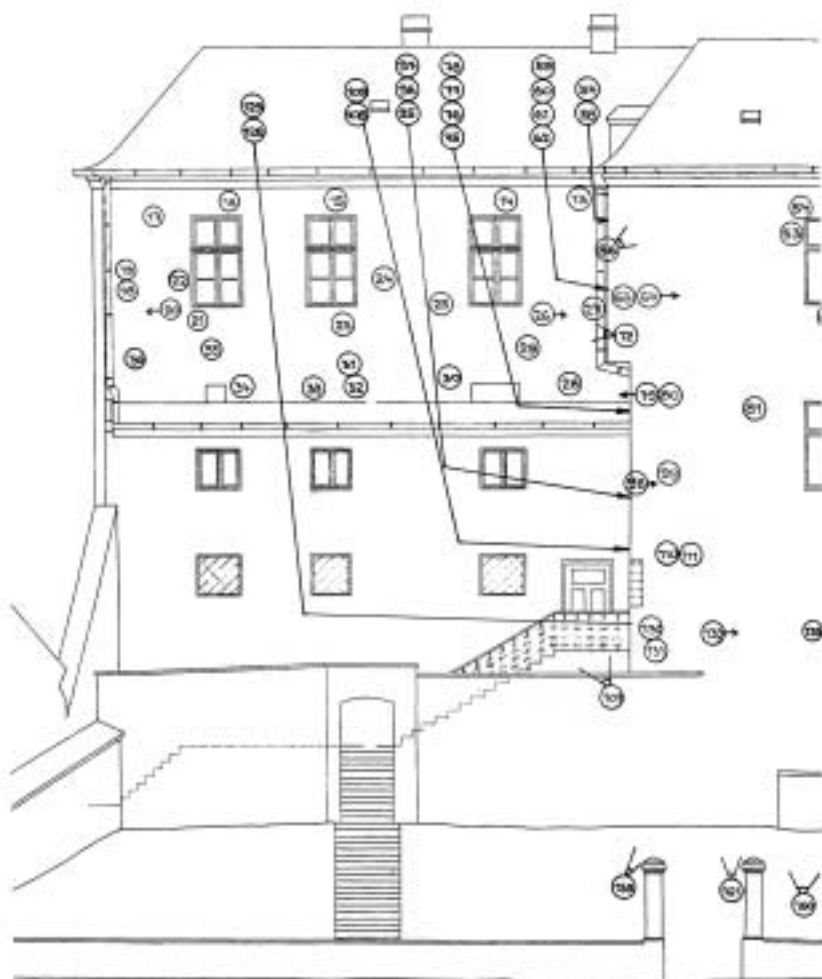
P. Macek.

11–13. Identifikace fotografických záběrů

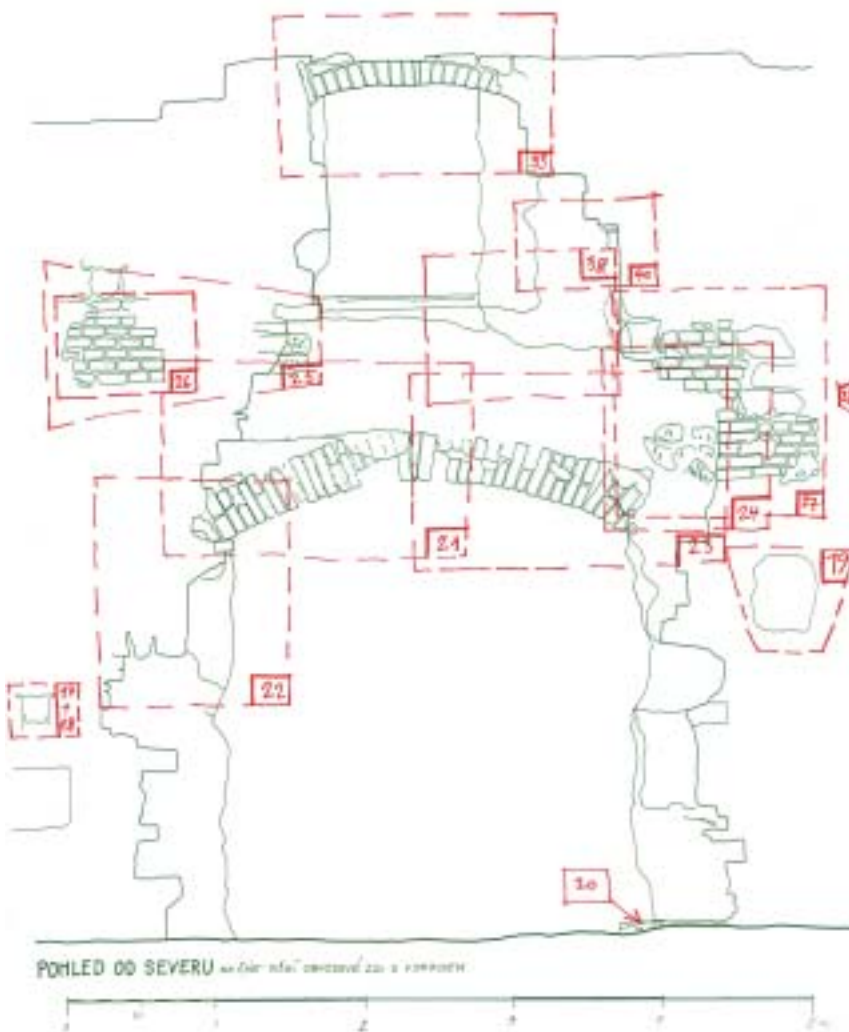

11. Jednotlivé záběry je nutné po utřídění, adjustaci a očíslování fotografií dokumentovaného objektu jednoznačně prostorově identifikovat. K identifikaci se zpravidla používá slepého půdorysu (možné též čárové schéma, půdorysná skica apod.), kam se zanášejí orientované značky záběrů s čísly. V praxi se užívá více typů značek, zde jsou čísla v kroužku s šipkou.

Stříbrná Skalice (okres Kolín), špýchar s chlívkem v areálu čp. 6. J. Kypta, 2005.

12. Při dokumentaci průčelí (fasády) bylo použito starší zaměření. Značky je možné také sdružovat do skupin vztahených k jednomu místu. Javorník (okres Jeseník), zámek Jánský Vrch. T. Vítek, 2005.

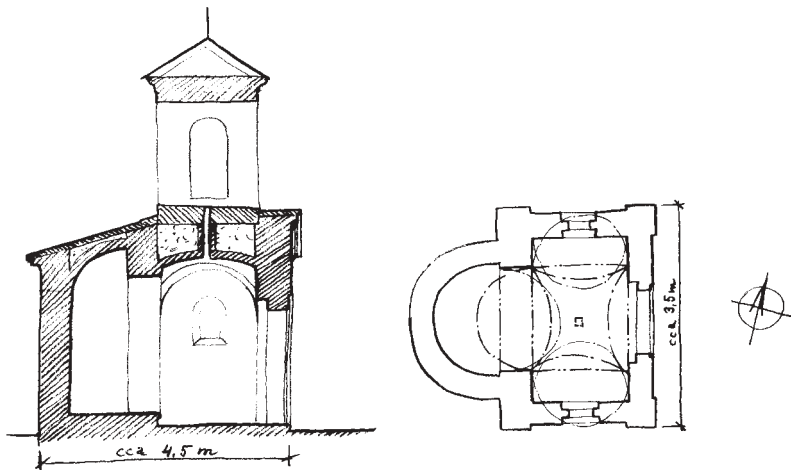
13. V případě příliš velké kumulace záběrů a jejich vzájemného překrývání je možné zaznamenat záběry do výkresu číslovány rámečky. Šikmost záběru pak lze označit například lichoběžníkem. Měřítko výkresu, tloušťku čar rámečků apod. je důležité volit tak, aby byl výsledek přehledný a čitelný. Vyšehořovice (okres Praha-východ), bývalá tvrz. J. Veselý, 2004.

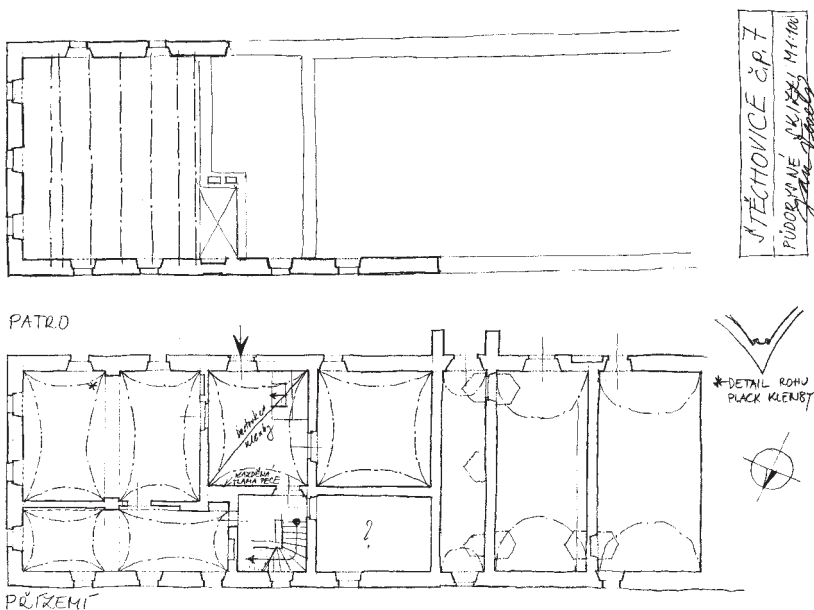
14–15. Kresebné znázornění řezů stavby.

Zásadní dovedností zpracovatele OPD je kresebné zobrazení řezů dokumentované stavby. Náčrt půdorysu a typického příčného řezu s vyznačením tloušťky zdi a věrným zobrazením tvaru a polohy otvorů a jejich nik se vyhotovuje vždy, když chceme věrně zachytit podobu konstrukcí a dispozice stavby (příp. souboru staveb) a máme dostatek času. Náčrt může být stejně tak definitivní formou zobrazení, jako podkladem pro zaznamenání měř při zaměřování objektu. Důležité je dbát na přiměřenou věrnost proporcí, rozmístění otvorů a vzájemné prostorové vztahy místností. Tzv. polní náčrt se většinou při zpracování náleзовé zprávy překresluje, je-li však zpracován dostatečně čistě již v terénu, není to nutné, a lze tím uspořit mnoho času.

Při volbě velikosti náčrtu je třeba vycházet z rozsahu dokumentovaného objektu. Vhodné je kreslit alespoň v přibližném měřítku, například na základě krokování nebo s pomocí laserového měřidla. Při překreslování v ateliéru je možné upravit obrázek například na základě měř z katastrální mapy do reálných proporcí. U objektů, u kterých je pravděpodobné, že se k nim již vícekrát nevrátíme, nebo které jsou bezprostředně ohrožené, je zpravidla důležitější počet různých zobrazení objektu a množství zaznamenaných detailů než preciznost výkresu. Tuto metodu lze používat jak pro drobné objekty (kapličky, boží muka, brány atp.), tak pro větší domy i celé areály.

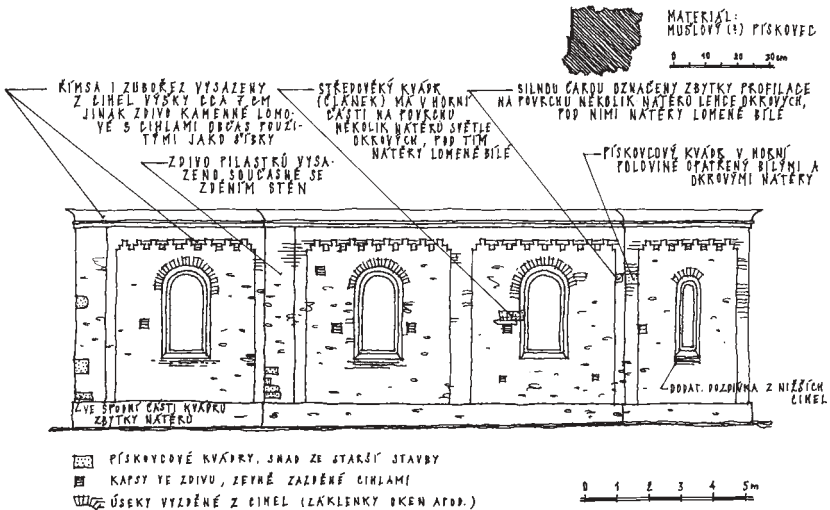
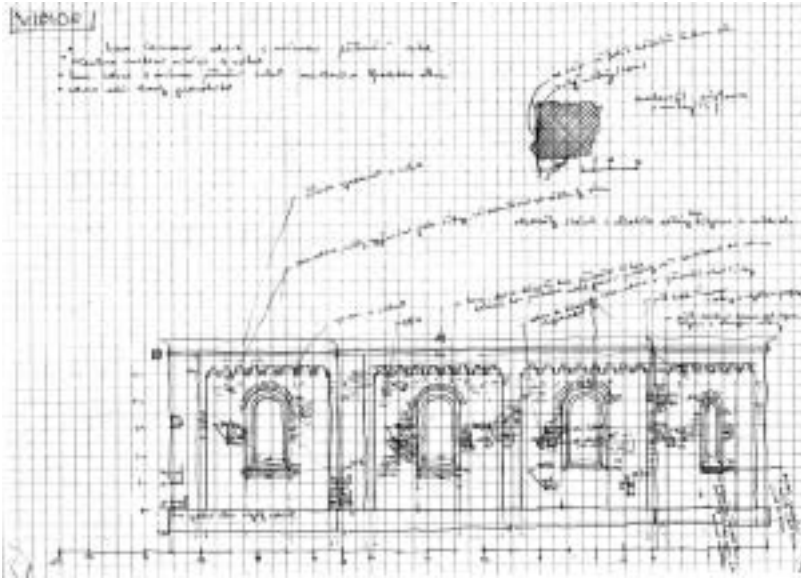
14. Masečín (okres Praha-západ), návesní kaple. J. Veselý, R. Biegel, 2000.

15. Štěchovice (okres Praha-Západ), bývalý zájezdní hostinec. J. Veselý, R. Biegel, 2000.

VIDICE, KOSTEL
SEVERNÍ STRANA LODI A PRESBYTERIE
DOKUMENTACE NÁLEZŮ PŘI OTRÁVĚ FASAD

ZPRACOVAL : KAREL KIBIC , SPÍŠEČ , 12/2002

18. Terénní skica a její překreslená verze.
Vidice (okres Kutná Hora), kostel sv. Mikuláše. K. Kibic ml.

19. Terénní skica zručnějšího kreslíře. Praha 3 – Žižkov, dům čp. 207, Štítného ul. 40. J. Veselý, 2005.

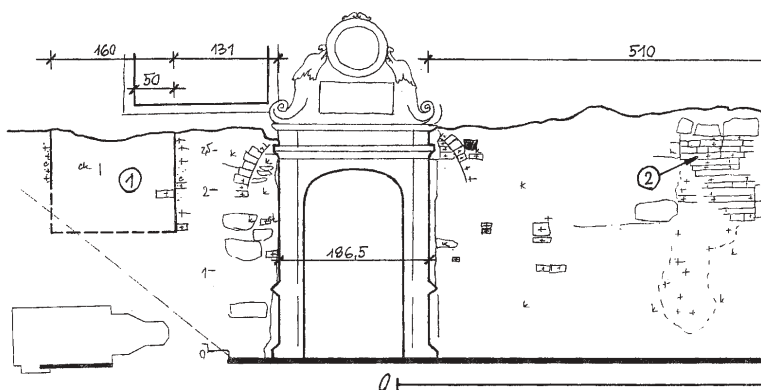

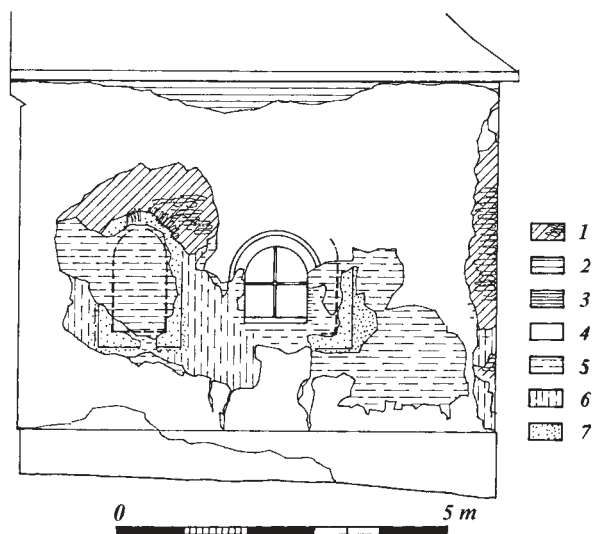
21. Zakreslení zjištěných pozůstatků barevného řešení do zaměření fasády. Javorník (okres Jeseník), zámek Jánský Vrch. T. Vítek, 2005.

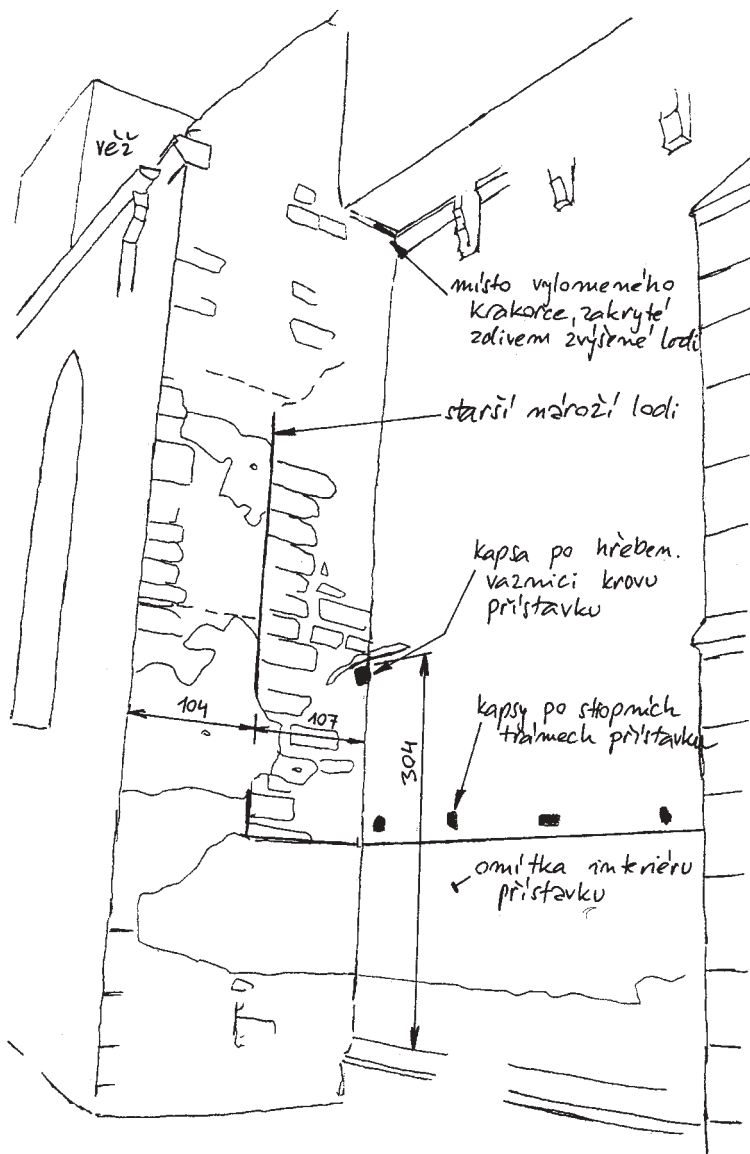
22–25. Dokumentace stěn v exteriéru.

22. Snímek s objektivem zaměřeným kolmo na část odhaleného průčelí stavby (nahore), využitý pro vytvoření analytického náčrtu. Významné detaily je možné zachytit dílčími snímky a po jejich překreslení a úpravě měřítka zakomponovat do celkové nákresu. Současně s fotografováním byly měřítkem ověřeny základní rozměry (šířky otvorů, jejich vzdálenosti). Ve schématickém plánu je vyznačena pozice NS. Akce OPD proběhala v souvislosti se sanací objektu po povodni v roce 2002. Písek, kostel Nejsvětější Trojice. Část jižního průčelí lodi. J. Sommer 2002.

23. Snímek s objektivem zaměřeným kolmo na stěnu s částečně narušenými omítkami (nahore), využitý pro vytvoření nákresu. Schématický nákres obsahuje vyznačení nálezů a částečnou interpretaci a doplnění zjištěných prvků. Bratčice (okres Kutná Hora), kostel sv. Václava. Jižní stěna presbyteria. Foto: J. Sommer, 1997.

24. Schématický perspektivní náčrt provedený podle běžné fotografie. V rámci OPD je tak možno bez velkých komplikací přesně vyznačit polohy dokumentovaných skutečností a provést i základní interpretaci.

Liděřovice (okres Jindřichův Hradec), kostel sv. Linharta. Jižní bok presbyteria (vpravo) a jihovýchodní nároží lodi. J. Sommer, 2002.

25. Jedním z nejnázornějších způsobů analýzy nálezových situací je využití dvojice fotografií. První ze snímků je ponechán bez zásahu, do druhého (černobílá kopie) jsou barevně, šrafovou nebo číselnými a textovými odkazy vyznačeny nálezy. Vyšehořovice (okres Praha-východ), bývalá tvrz. J. Veselý, 2004.

26. Využití tzv. jednosnímkové fotogrammetrie.

26. Velkou dokumentární hodnotu má celkový snímek s objektivem zaměřeným kolmo na zkoumané průčelí, pořízený při „měkkém“ šikmém osvětlení, které dá vyniknout struktuře zdiva a všem nerovnostem, včetně otisků zaniklých prvků. Rozpad nezabezpečeného zdiva zřícenin probíhá někdy pomalu, jindy však nečekaně rychle. Včasné pořízení kvalitní dokumentace je proto velmi užitečné. Zvířetice (okres Mladá Boleslav), hrad. Vstupní část s nárožní věží. Foto: V. Razím, 2005.

27–28. Vypovídací hodnota a dokumentace neomítnutého zdiva.

27. Neomítnutý líc zdi umožňuje mimořádně detailní pozorování stavebního postupu a vývoje stavby (zde jde konkrétně o vodorovné technologické vrstvy, zazděnou proluku původní předprsně hradebního ochozu a pozdější nadezdívku, při níž byl ochoz zrušen). Snímek s objektivem zaměřeným kolmo na stěnu (tzv. jednosnímková fotogrammetrie) je v tomto případě nejvhodnějším způsobem dokumentace v rámci OPD; při použití širokouhlého objektivu, které bylo v tomto případě nezbytné z prostorových důvodů, však zpravidla dochází ke zkreslení při okrajích záběru.

Rabí (okres Klatovy), hrad. Obvodová hradba hradního jádra. Foto: V. Razím, 2004.

28. Pozorné sledování postupu vrstvení zdiva, struktury kamene a jeho petrografického složení umožňuje rozpoznat výstavbu ve dvou fázích, tedy skutečnost, která má z hlediska průzkumu zásadní význam. Barevný snímek s objektivem zaměřeným kolmo na hradbu, při rozptýleném denním světle, je jednoduchou, přitom velmi přínosnou dokumentační metodou. Snímek je účelné pořídít s přiloženým měřidlem i bez něj.

Prachatice, hradební kurtína vnějšího opevnění v sousedství jedné z bašt. Foto: V. Razím, 2003.

29. Dokumentace dílčí nálezové situace.

29. Detailní snímek zdiva barokní předsíně, přistavěné ke staršímu gotickému kostelu. Spáry zdiva byly do hloubky proškrabány bez vědomí orgánu státní památkové péče. Detailní průčelní snímek je možno se značnou přesností použít k případné kresebné dokumentaci (výsledek je v celkových proporcích většinou přesnější, než jakkoli pečlivé oměřování). Při akci OPD byly jednak odměřeny základní celkové míry, jednak byly detailně pauzovány fragmenty ostění gotického portálu, druhotně uložené do zdiva (portál se původně nacházel v jižní stěně lodi kostela, ale byl zrušen při výstavbě předsíně).

Horní Záhoří (okres Písek), kostel sv. Michala. Detail zdiva západní stěny předsíně.

J. Sommer, 2005.

30–32. Dokumentace stěn v interiéru.

30. Frontální fotografie stěny těžce poškozené odstraněním omítkových vrstev a částečně i vyškrabáním malty ze spár. Jde o poměrně častý, z hlediska památkové péče však zcela nevhodný drastický zásah při větších rekonstrukčních pracích.

Instruktivní, v detailu dobře čitelný záběr je ovlivněn šikmým nasvícením přirozeným světlem, zdůrazňujícím skladbu zdiva, použitý materiál a doklady zásadních úprav (zazdívka niky, zazdívka mladšího průrazu a niky otopného zařízení). Snímek může být podkladem pro zjednodušené vyhodnocení, případně jej lze využít jako podklad pro detailnější dokumentaci (zaměření).

Hradec nad Moravicí (okres Opava), Bílý zámek. Interiér východního křídla, jižní stěna A.

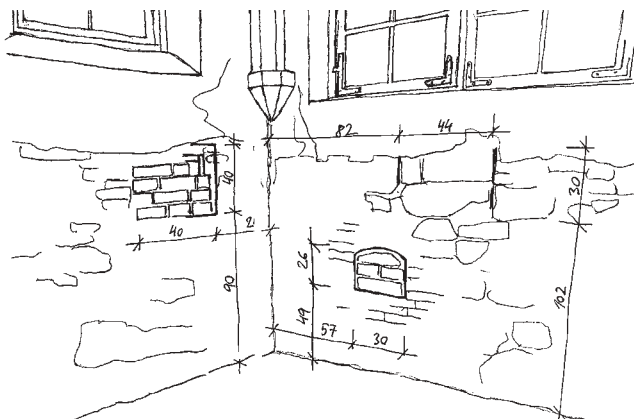
D. Kouřilová, 2004.

31. Stavba v průběhu opravy omítek. Zásahy do omítek jsou nenahraditelným zdrojem historických poznatků. Znakem šetrné opravy i podmínkou OPD je však provedení zásahu do historických omítek jen v nezbytně nutném rozsahu. Předmětem průzkumu jsou především dílčí úseky starších povrchových úprav a konstrukcí. V zásadě se počítá s tím, že při některé následné opravě bude možné poznatky doplnit a připojit je k dřívějším.

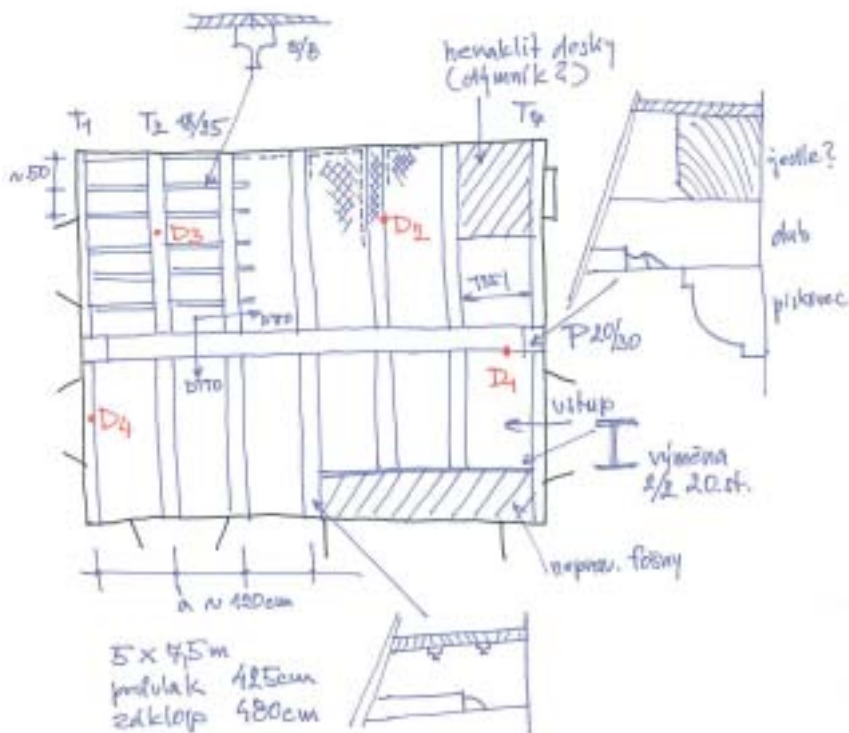
Kovářov (okres Písek), kostel Všech svatých. Omítky byly ve značném rozsahu odstraněny v souvislosti se sanací zavlhčeného zdiva. Foto: J. Sommer, 2000.

32. Perspektivní náčrt náleзовé situace v interiéru. Kresba pořízená podle fotografie. Terénní část OPD proběhne v minimálním čase, a přitom z věcného hlediska a po stránce zachování proporcí je dokumentace poměrně přesná. Na základě terénního měření jsou do náčrtu vyznačeny důležité míry.

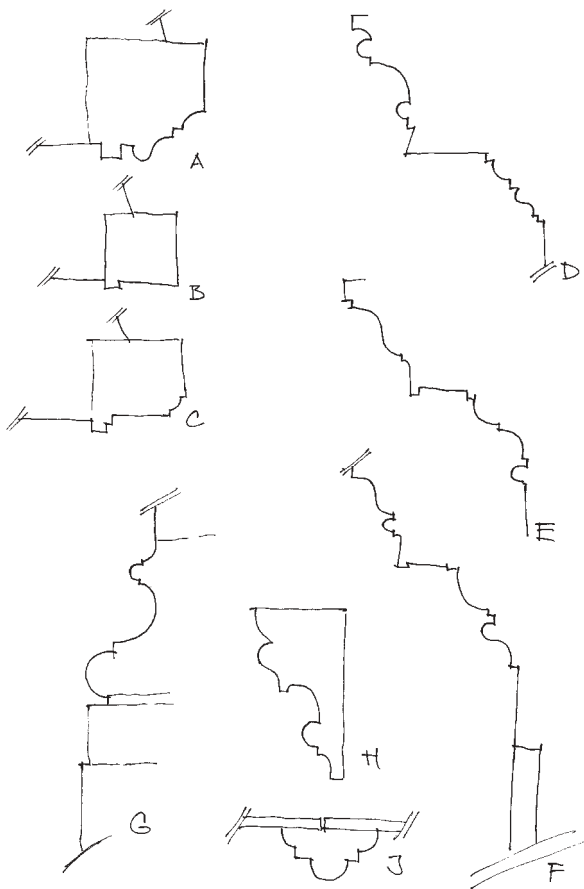
Varvažov (okres Písek), kaple sv. Kateřiny. J. Sommer, 1999.

33–36. OPD prvků v interiérech staveb.

33. Modelový příklad orientační dokumentace významného prvku interiéru – trámového stropu. Zvolený příklad je vkreslen do zjednodušeného půdorysu; je vhodné zachovat základní rozměry, případně kreslit do zaměření. Nutná je zcela jednoznačná lokalizace a znázornění základního skladebného schématu a vybraných detailů, doplnění základními mírami, rozměry skladebných prvků (materiálovou skladbou, pokud je to možné) a zaznamenání vzájemné základní pozice. Možné je zaznamenání dalších informací (zde torzo výmalby, vyznačené mladší zásahy s naznačenou interpretací, označení míst odběru vzorků pro dendrochronologické vyšetření – D).

P. Macek.

34. Příklad „od ruky“ kreslených profilací. Orientační tvarová schémata vybraných profilů. A – ostění vstupních portálů presbytáře, B – ostění portálků do patra věže, C – ostění portálu z kruchty do patra věže, D – profilace římsy bočních portálků západního průčelí, E – profilace římsy osového portálu západního průčelí, F – profilace římsy bočních přístavků, G – patka pilastrů (exteriér., interiér), H – dřevěná konzolka vynášející římsu kasetových stropů v oratořích, J – profilace krycí lišty tamtéž. Bez měřítka (volně kresleno).

Pro rychlou orientaci a základní evidenci možno užít nákresů pořízených volně od ruky. Užívá se obvykle jako doplněk zaměření základních profilů významných pro poznání, časové i autorské zařazení (stylový okruh).

Tímto způsobem nelze zachytit přesné rozměry, ale je zde obsažena slovy obtížně sdělitelná informace o základním tvaru. Vhodné pro hlubší srovnávací analýzu, podklad pro přesné zaměření apod.

Pecka u Nové Paky (okres Jičín), kostel sv. Bartoloměje. P. Macek.

- PŮVODNÍ KANALIZAČNÍ POTRUBÍ
- SVĚTELNÝ PLYNOVÝ ROZVOD
- PŮVODNÍ VODOVOD
- MLADŠÍ VODOVOD
- TEPLOVODNÍ POTRUBÍ
- JIŽVA V PODLAŽE PŘI VÝMĚNĚ
LEŽATÉHO KANALIZAČNÍHO POTRUBÍ

35. Teprve v posledních letech se do zorného úhlu stavebněhistorického bádání dostávají také objekty vzniklé ve dvacátém století, jejichž neoddělitelnou součástí jsou inženýrské sítě. V domech z počátku 20. století jsou tyto sítě často dosud funkční. Jsou však doplňovány a převrstvovány mladšími zásahy. V rámci odpovědné péče o památky moderní architektury je nesporně nutné dokumentovat a zachovávat i původní instalace, ať již jako funkční, nebo jako „strpěný“ doklad historického vývoje objektu bez dnešního využití. Prezentovaný příklad ukazuje jednoduchou barevnou analýzu křížících se potrubí v suterénu kubistické stavby, zpracovanou jako podklad pro projektanta obnovy.

Libodřice (okres Kolín), Bauerova vila čp. 111. J. Veselý, 2005.

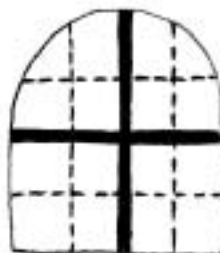
ZJEDNODUŠENÁ DOKUMENTACE HISTORICKÉ VÝPLNĚ OKENNÍHO OTVORU:

dvířko/kovová/železná
jednoduchého okna/vnitřního-vnějšího okna dvojitého okna
 skizze

Předpokládaná datace: 1731
 Místo (okres): KŘESOVÁ HOŘA (PŘEBRŽ)
 Objekt: KOSTEL SV. MICHALA CHRIBITOVNÍ
 Budova, případně její část: PRESBYTER
 Podlaží: PRŮČELÍ Orientace fasády: JIH Pohled okna při pohledu zvenčí: VEDLE OKNA
 Počet obdoevých okna (okének) v daném objektu: 1 KS JINÉ FASÁDY: PRESBYTERE
 Technický stav: MLADÉ BOZESOHLY POUŽÍVÁ DŘEVA
ČÁSTI ČISTI DVOVNĚCH LIST ZASKLENÍ

Formátka:

Zpracoval: JAR. VESELY Dne: 30.11.2004 Podpis: Jan Veselý
 Schéma (pohled)

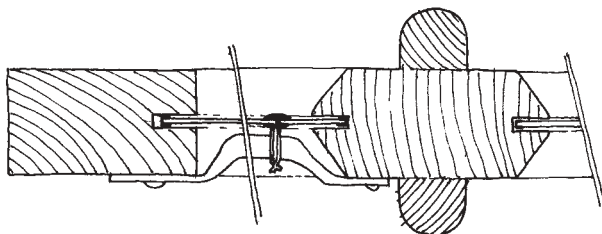
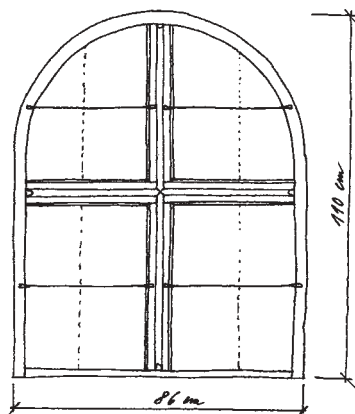
Říška z výška (v cm): 66 X 110 ocelí: kovová/černá/oběvná/kovaná/ocelová/vrat
 Okno jednoduché: dovnitř otvářející/naotvírací/pouze vnější/oběvné
 Vnitřní/vnější/okna dvojitého okna: dovnitř a ven otvářející/dovnitř otvářející
 Okének: vnitřní/vnější/platí/křídla/čísťovací / balizování
 Hlavní konstrukční materiál:
 materiál/výrobce/kovaná/vlákovaná/ocelové pláty/
 Zasklení:
 do obdoevých listů střešičními pláty (ovíbití, vodovodní/ště drážky (bez kyt) jako polodřevěných kytens/
 dřevěnou listovou dekorativním vzorem/ figurální výzdobou/
 Sklo: float/float/ploché/veštky/kovové/kružby/obdřevěná/barevná
 Kování:
 Závěsy - vrchní/kovaná/obokovkové/obobedí/cinovaná/ze železa křídla/čísťovací/
 Uzávěrací - obětky/zárčky/kovaná/stočené/ploché/cinovaná/ocelové vyrobené/
 - nezvory/stečnaté tyče/s klikami/kovaná/ocelové/podložkami štítkem
 Ovítkací - kovové/ocelové/kovaná/cinovaná/ocelové vyrobené/podložkami štítkem/
 Značky - obovsky nespojené se závěsy/křídla/cinovaná/cinovaná/obobedí/ocelové vyrobené/
 INTERIÉR
 NEPŘÍSTUPNÝ

Dochování úprava povrchu:

Holč dřeva/barevný odstín nátěru: vnější - TĚMNE ŠEDÝ (NOVODOBY NÁTĚR)
 - nátěr vnitř (dřeva)

Na dalších stránkách: Skici - celkový pohled (u vnitřních okna případně jen část) - lze nahradit kvalitní fotografií
 - charakteristické detaily (např. řez postřem, klapka, rames křídla, pětka)
 - kování (pohled) - lze nahradit kvalitní fotografií = fotografie

VNITŘNÍ POHLED
M 1 = 10

DETAILY M 1 = 1

36. Ukázka vyplněného formuláře pro zjednodušenou dokumentaci historických výplní okenních otvorů (oken, příp. okenic) – A. Součástí této dokumentace jsou i skici (celkový pohled a charakteristické detaily) a fotografie. Ve schématickém pohledu vyznačují tlusté čáry poutce a sloupky, tenké přerušované čáry ztužující kovové pásky zasklení do olova – B. U jiných oken by připadalo v úvahu vyznačení styku dvou otvíravých křídel (klapačky) dvojicí tenkých čar a vyznačení příčlí tenkou čarou. Při zasklení většími tabulkami do olova je vhodné vyznačit spojovací olověné lišty (pásky) tečkovaně. U otvíravých oken je třeba schématicky vyznačit polohu závěsů.

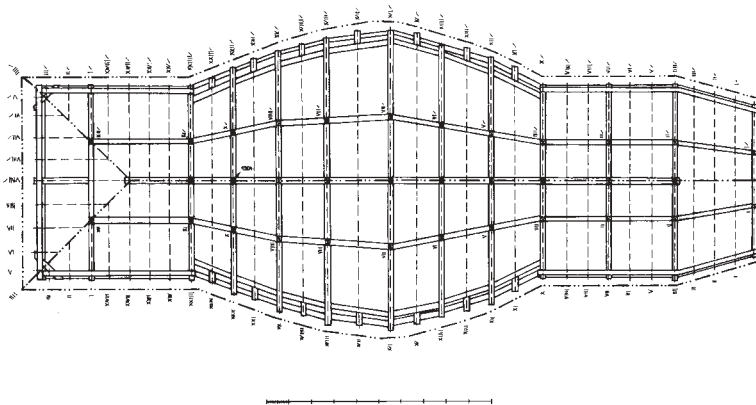
Nevyplněný formulář je přílohou metodické publikace: A. Schubert, *Péče o výplně historických okenních a dveřních otvorů*, NPÚ, Praha 2004. Obdobné formuláře by bylo možné připravit pro dokumentaci dveří apod.

Kosova Hora (okres Příbram), kaple sv. Michala. A. Schubert, J. Veselý, 2004.

37–40. OPD krovů

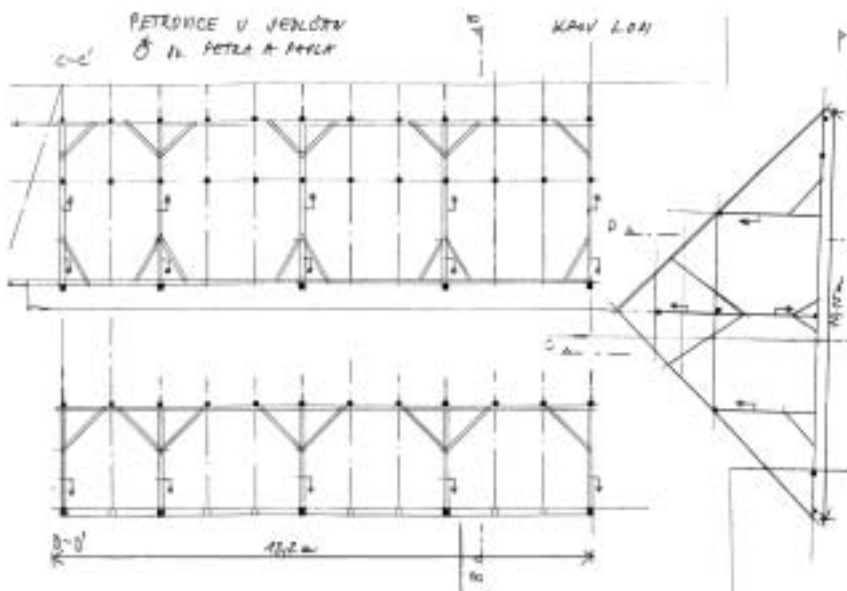
37. Celkový záběr do prostoru krovu. V přirozeném bočním světle od částečně rozkryté střechy bylo možné zvolit takové stanoviště, z něhož je v záběru dobře vidět uspořádání ležaté stolice podélného vázání, včetně spojů a ozdobných prvků. Veverí (okres Brno-město), palác hradu. Foto: J. Bláha, 2004.

38. Půdorysný pohled na konstrukci hlavního krovu s vyznačenými tesařskými značkami.

V případě stavby s nepravidelným půdorysem je podrobnější výkres půdorysu nezbytný.

Nemotice (okres Vyškov), kostel sv. Václava. J. Bláha, 2004.

39. Nejjednodušším způsobem dokumentace konstrukce krovu je čárové schéma. Jde o záznam tvaru příčné a podélné vazby, kde jsou prvky v pohledu zaznamenány prostými čarami a prvky v řezu reálným geometrickým průřezem. Schéma lze v rámci terénního náčrtu doplnit nejdůležitějšími rozměry, na základě kterých se pak při zpracování NZ může schéma vyrýsovat v proporcích. U krovových konstrukcí s více rovinami podélného vázání je důležité zaznamenat všechny tyto roviny. Uvedený příklad má v podélných řezech vaznice a pásky značeny dvojicí rovnoběžných čar, krokve jsou značeny osami. Pásky nacházející se v rovině kolmé k rovině pohledu jsou značeny zalomenými dvojími šipkami.
 Petrovice u Sedlčan (okres Příbram), kostel sv. Petra a Pavla. J. Veselý, 2001.

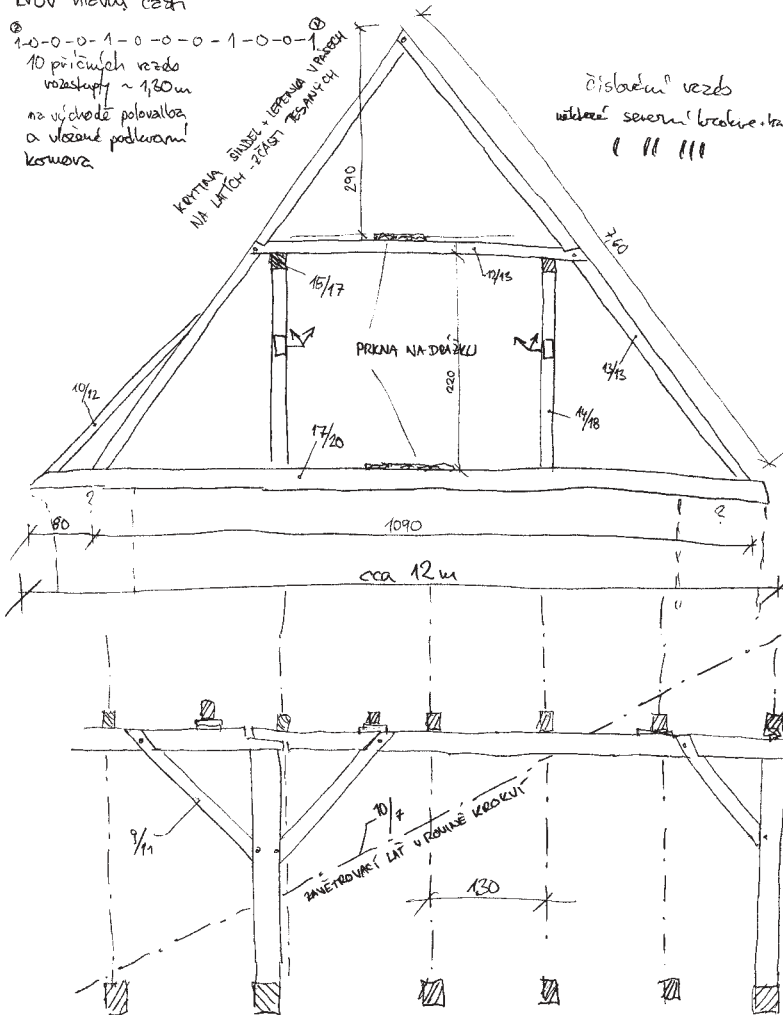

Přibyslav, dům čp. 4
krov hlavní část

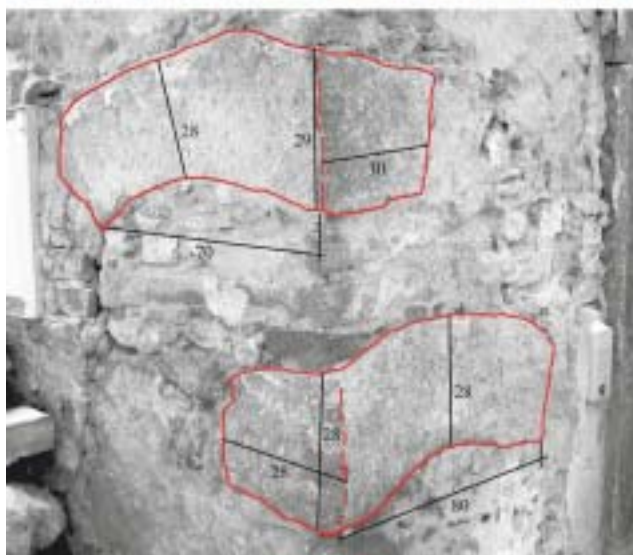
26.10.2005
Jiří BLÁHA

1-0-0-0-1-0-0-0-1-0-0-1
10 příčných vazeb
vzestupky ~ 130m
na výškové polovalboze
a vložané podlévaní
krovu

číslovaní vazeb
vzhledem k severní bráně + kroužky
I II III

40. Terénní skica plné příčné vazby a části podélného vázání. U jednodušších konstrukcí lze tímto způsobem rychle zaznamenat většinu důležitých informací. Přesně změřeny jsou pouze základní skladebné rozměry a profily typických prvků. Skica může nicméně být kdykoli doplněna o podrobné kóty. Přibyslav (okres Havlíčkův Brod), dům čp. 4. J. Bláha, 2005.

41–50. Dokumentace drobnějších nálezů

41. Druhotně zazděné kamenické prvky byly vyfotografovány digitálním aparátem a do kopie v počítači graficky zaznamenány rozměry. Není omezeno sledování celkové podoby prvku.

Loket (okres Karlovy Vary), dům čp. 77. L. Zeman 2005.

42. Způsob osvětlení náleзовé situace při fotografování je často rozhodující pro srozumitelnost výsledného snímku. Na prvním záběru je zachyceno zdivo sledované v průběhu stavebních prací (v barokním zdivu byly zjištěny druhotně použité raně gotické architektonické články), přičemž plastický dojem a čitelnost jsou výsledkem šikmého osvětlení reflektorem umístěným na boku. Na druhém snímku je stejná situace, avšak nevhodně osvětlená zábleskovým přístrojem na tělese fotoaparátu („ploché“ osvětlení prakticky znemožňuje pochopení detailů konstrukce).

Hradec Králové, dům čp. 81. Foto: J. Sommer, 2000.

43. Zásadní roli hraje při fotografické dokumentaci světlo. Prezentovaný příklad má ideální boční osvětlení, zdůrazňující kromě nerovností omítky i detaily jinak téměř neviditelné, jako je ryté orámování pasparty okna. V daném světle je také dobře odlišitelná rozdílná struktura jednotlivých vrstev omítky. V nejnarušenějším místě vyniká rudkou „šňořená“ linka „vágrysu“.

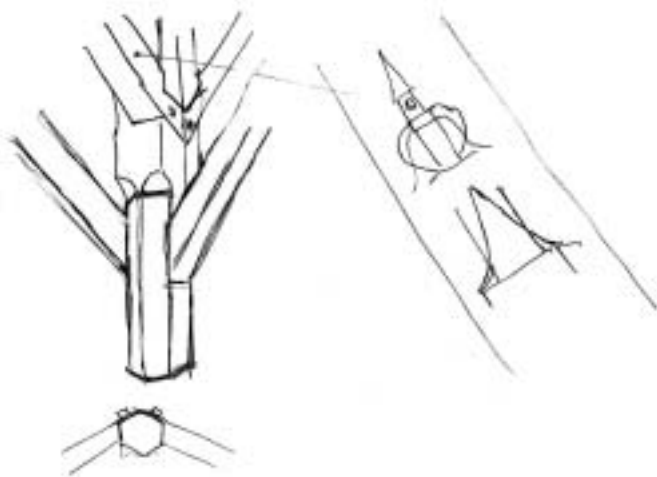
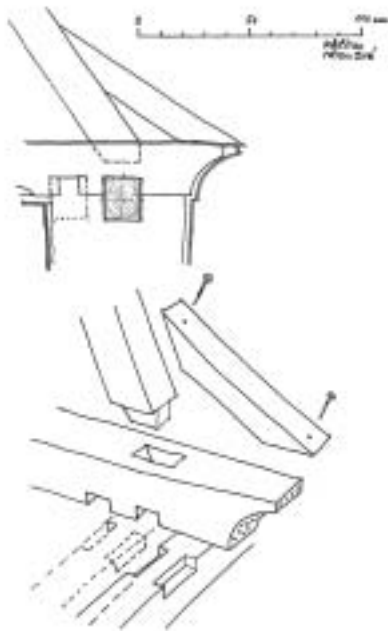
Krnín (okres Český Krumlov), dům čp. 3. D. Šnejd, 2005.

44. Detailní snímek fragmentu ostění gotického portálu, druhotně uloženého ve zdivu barokní kostelní předsíně. Kromě fotografie byla profilace ještě přesně kopírována pazuváním. V textu je zaznamenáno, že na profilaci jsou zachovány vrstvy červeného vápenného nátěru.

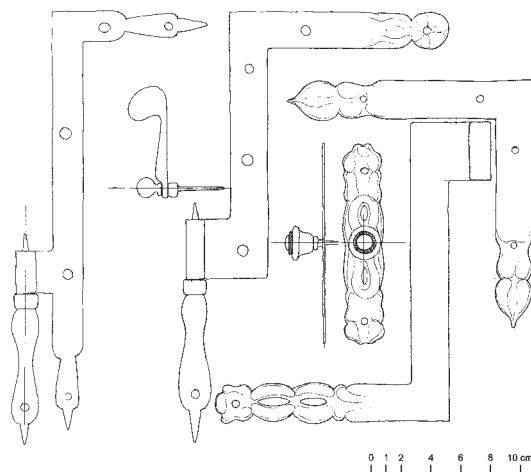
Horní Záhoří (okres Písek), kostel sv. Michala. Detail zdiva západní stěny předsíně. Foto: J. Sommer, 2005.

45. Správnému pochopení dvojrozměrného grafického záznamu prostorové konstrukce mnohdy napomůže axonometrická nebo perspektivní skica. S výhodou lze využít ideového rozložení konstrukce v náčrtu, které umožní znázornit též detaily tesařských či kamenických spojů apod. Do náčrtu lze vhodným způsobem doplnit rovněž prvky ve skutečnosti nedochované (zaniklé). Ideální situace uložení konstrukce krovu a stropu nad posledním podlažím na obvodové zdivo. J. Veselý, 2005.

46. Skica detailu. Kresba ozdobné úpravy sloupku s lokalizací kresby, zjištěné na jedné ze šikmých vzpěr. Fotografický záznam srovnatelné dokumentační hodnoty by byl vzhledem k špatným světelným podmínkám časově mnohem náročnější nebo technicky vyloučený.

Zvole (okres Žďár nad Sázavou), kostel sv. Václava. J. Bláha, 2001.

47. Výkres všech prvků vrchního kování – součást podrobné dokumentace historického okna. Důležité je přiložení měřítka. Tvar kování je vhodné obrýsovat na místě a vykreslit v měřítku 1 : 1. Kování je prvkem důležitým pro dataci oken, dveří apod. I při zjednodušené dokumentaci je proto třeba skicou zachytit tvar jedné či dvou charakteristických částí kování.

Žebrák (okres Beroun), dům čp. 96. J. Mrázek, 2000.

48. Fotodokumentace opracování povrchu architektonických článků, ať už na původním místě, druhotně užitého ve zdivu, nebo po vyjmutí z druhotného uložení (v zásypu, v odstraňované dodatečné zadržce atd.), zejména klade určité nároky na osvětlení. Vhodně směřované šikmé osvětlení obvykle zvýrazní jak stopy kamenického opracování, tak i lépe či hůře zachované reliкty omítek či nátěrů.

Vyšehrad (Praha 2), fragmenty z kostela sv. Petra a Pavla. Foto: J. Sommer, 2004.

49. Detail otesaného líce trámu v krovu věže. Subtilní stopy po lícovací sekeře je nevhodnější snímat v proudu umělého světla, namířené téměř rovnoběžně s podélnou osou trámu.

Dívčice (okres Louny), tvrz. Foto: J. Bláha, 2005.

50. Detail tesařské montážní značky. Denní světlo je optimální i pro fotografování drobných záseků či vrubů.

Veveří (okres Brno-město), palác hradu. Foto: J. Bláha, 2004.

51–53. Dokumentace míst se zvýšeným výskytem nálezů.

51. Cenné informace o objektu zejména z hlediska jeho stavebního vývoje lze často získat v různých prostorách podružnějšího významu, zpravidla minimálně využívaných a nepodléhajících úpravám podle měnícího se dobového vkusu. Jsou to suterény, různá skladiště, často také interiéry věží, prostory podkroví atp. (srov. příloha 5.4).

Na snímku je zachyceno podkroví lodi kostela středověkého původu, který prodělal velice pestrý stavební vývoj. Na viditelném zdivu střešního štítu a stěny věže jsou patrné stopy měnících se úrovní střech i plochy původně exteriérových omítek, skrytých pod vyšší střechou po rozšíření kostelní lodi.

Bernartice (okres Písek), kostel sv. Martina. Foto: J. Bláha, 2005.

52. Z hlediska OPD má velký význam sledování oprav střech a krovů. To platí zejména pro takové části stavby, které nejsou za běžného stavu vůbec přístupné. Snímek zachycuje přístavek většího objektu, pod jehož střechou byly při OPD v souvislosti se statickými zásahy a s výměnou krovu a krytiny sledovány především části původních vnějších průčelí, skryté v nepříístupném prostoru mezi klenbou a střechou přístavku (omítky gotického a renesančního původu, profilovaná hlavní římsa tesaná z pískovce).

Česká Kamenice (okres Děčín), kostel sv. Jakuba Většího. Podkroví západního přístavku lodi. Foto: J. Sommer, 2002.

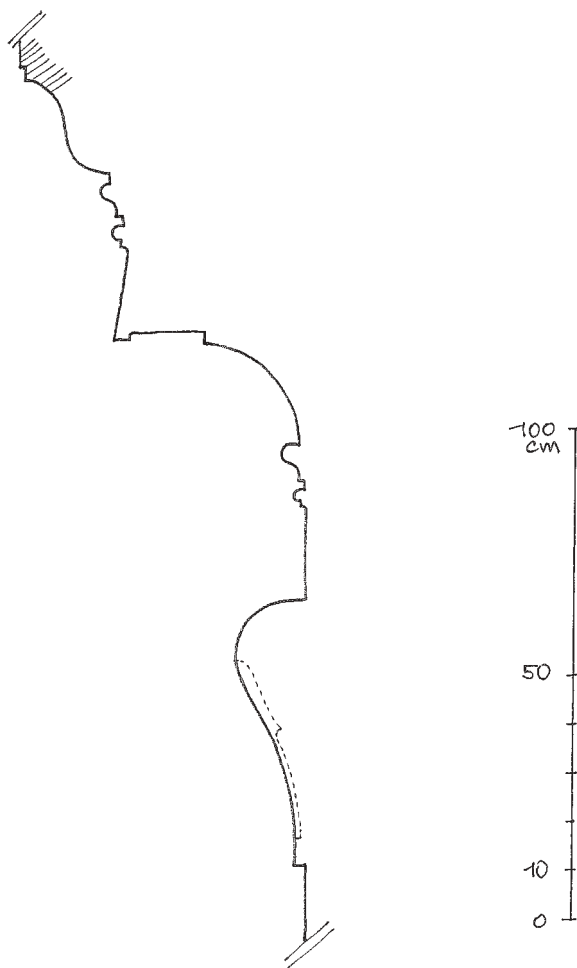

53. Významným zdrojem informací o neznámých částech stavby jsou ty její partie, jež byly dodatečně zakryty nějakou pozdější přístavbou. Podle odstupu, s nímž přístavba vznikla, je možné na starší části objektu sledovat doklady dřívějších povrchových úprav, často ve vynikajícím technickém stavu. Části, které jsou zakryty např. běžně nepřístupným podkrovím, mohou být většinou dokumentovány jen při opravě krytiny nebo krovu. V těchto případech je často potřebné postupovat velmi operativně, neboť sledované části objektu mohou být přístupné jen několik dní, nebo i hodin (pokud se krytina jen vyměňuje nebo překládá).

Čížová (okres Písek), kostel sv. Jakuba Většího. Nástavec jižního portálu lodi, zakrytý v podkroví pozdější předsíně, dokumentovaný v souvislosti s výměnou střešní krytiny předsíně.

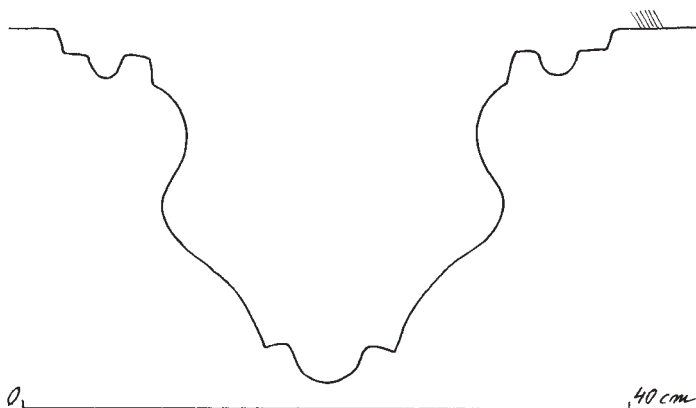
J. Sommer, 2001.

54–69. Různé.

54. Profilace interiérové římsy s navazující hlavicí. Měřeno metrem, odměřováno od svislice (olovnice). Výsledná kresba zachycuje ideální profil (měření může probíhat na řadě míst se snahou ověřit prvotní tvarový záměr). Dokládá tvar profilu v obecné, ne konkrétní podobě (v určitém místě se zachycením řady možných rušivých vlivů, což umožňují další exaktní metody, jako měření pomocí hřebenu apod.).

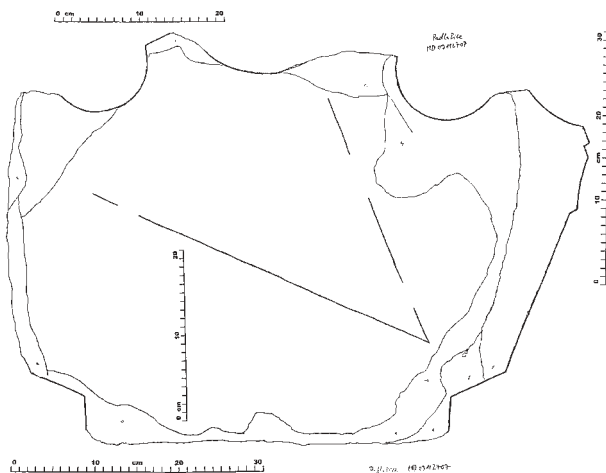
Pecka u Nové Paky (okres Jičín), kostel sv. Bartoloměje. P. Macek.

55. Profilace štukového žebra barokní klenby, změřená obrysou šablonou s posuvnými jehlami („hřebenem“).

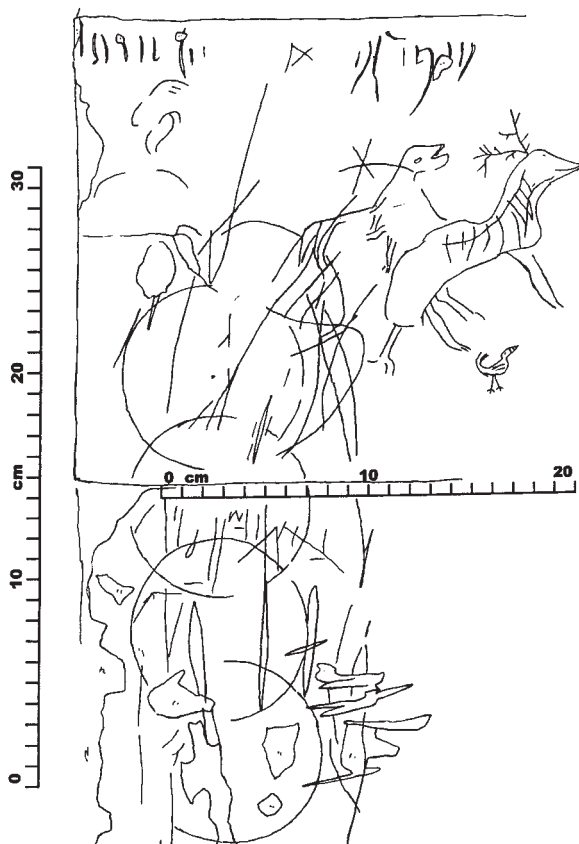
Želiv (okres Pelhřimov), kostel Narození Panny Marie. Klenební žebro v severní boční lodi.

J. Sommer, 2001.

56. Částečné opadání nebo sejmutí zchátralých omítek při jejich opravě by mělo být využito k prohlídce jinak zakrytých částí objektu a jejich dokumentaci. Náročně členěný gotický prvek byl druhotně použit v barokním zdivu. Narušení omítek poskytlo možnost dokumentace. Kromě fotografií byl složitý tvar prvku pauzován na průřeznou fólii.

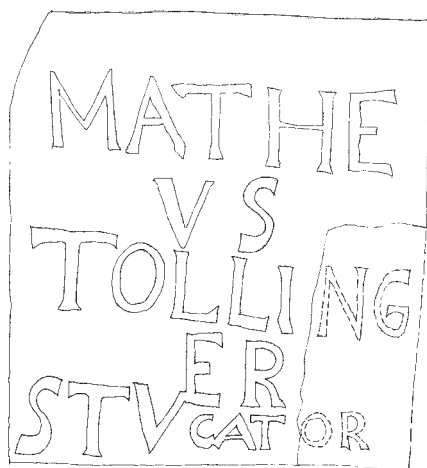
Podlažice (okres Chrudim), kostel sv. Markéty. Nákres prvku vsazeného do zdiva na severní straně lodi. J. Sommer, 2004.

57. Povrch staveb nese četné stopy náročné umělecké výzdoby, ale zachovaly se na něm v nejrůznějších místech také různé starší náčrty, kresby a nápisy (graffiti). Také ty jsou cenným svědectvím např. o postupu výstavby (např. pomocné náčrty stavitelů či tesařů), o způsobu umělecké výzdoby (stopy malířské úpravy, často s pomocnými a přípravnými ryskami v omítce). Rovněž jde o zcela zběžné obrázky či nápisy, podávající svědectví o pocitech či vzdělání někdejších návštěvníků daného místa. Tyto stopy lze dokumentovat různými způsoby, zejména fotograficky (zpravidla s měřítkem a v případě barevných motivů i s barevným standardem), zběžným náčrtem (s uvedením významných rozměrů), tzv. frotáží (jak je uvedeno na dalších přílohách), v některých případech také pauzováním. Předností pauzování je zachycení situace v měřítku 1 : 1 a vysoká míra přesnosti. Výkres již zpravidla nevyžaduje další velkou péči při zpracování. Záboří nad Labem (okres Kutná Hora), kostel sv. Prokopa. Na pauzované kresbě jsou zachyceny jemné rytiny, provedené v opukovém kvádru v ostění portálu (kružnice, zvířena, nápisy), zřejmě pocházející ze středověku. Akce OPD probíhala v souvislosti s restaurováním portálu kostela. J. Sommer, 2003.

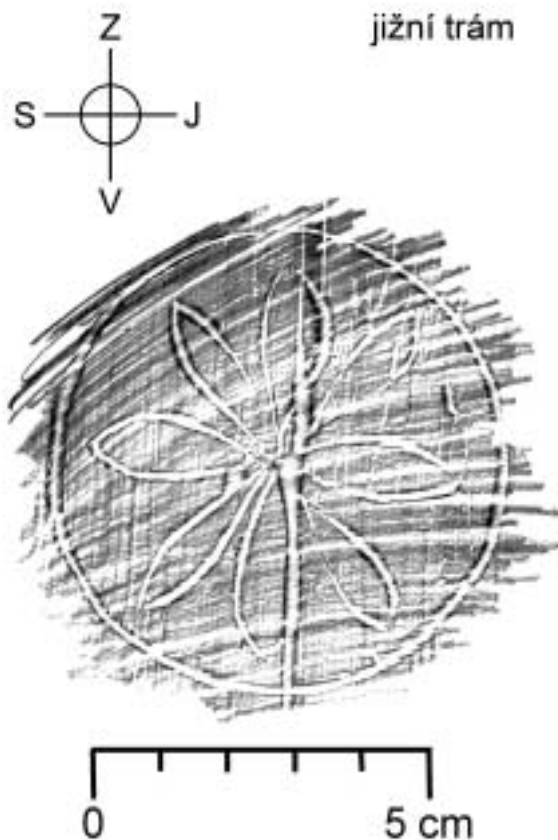
A

B

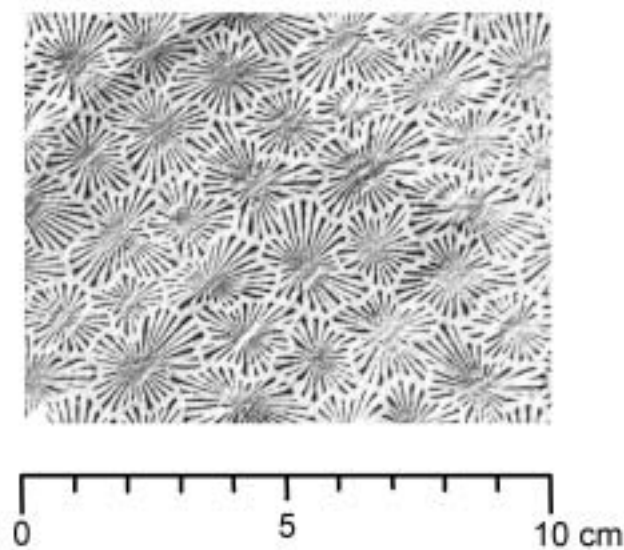
58. Příklad použití tzv. frotáže, jednoduché výtvarné techniky, spočívající v pro-
psání reliéfu na papír zhuštěným šrafováním tužkou, pastelkou atp.

Podpis štukatéra rytý do vlhkého štku, nalezený na členěném soklu pod andě-
lem – atlantem severní strany střední lodi, 6. pole od západu. Frotáž byla provedena
na jemném papíře, ke zvýraznění užito na místě získaného materiálu (prach) – A.
Přiloženo pracovní překreslení s doplněním nezachované části textu – B.
Litoměřice, děkanský kostel Všech svatých. P. Macek.

59. Tzv. frotáží lze dokumentovat zejména malé reliéfní prvky (např. ryté či vyřezávané obrazce, nápisy a značky).

Vilasova Lhota (okres Příbram), dům čp. 12, růžice na stropním trámu ve světnici. J. Veselý, 2005.

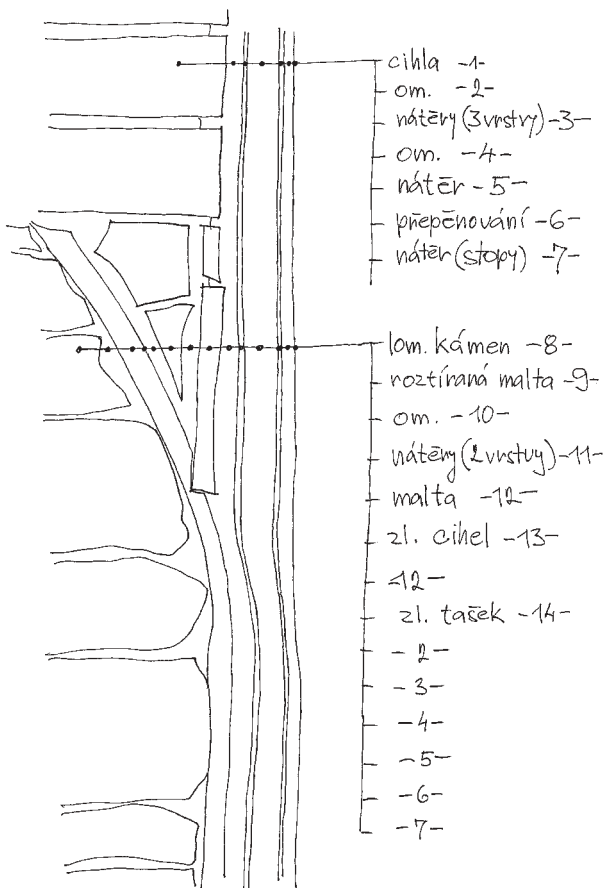

60. Tzv. frotáží lze snadno zaznamenat i komplikovanější plošný dekor, například reliéfní vzory výplňového skla v interiérových dveřích z počátku 20. století. Libodřice (okres Kolín), Bauerova vila čp. 111. J. Veselý, 2005.

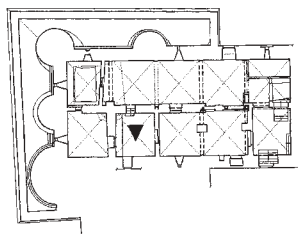
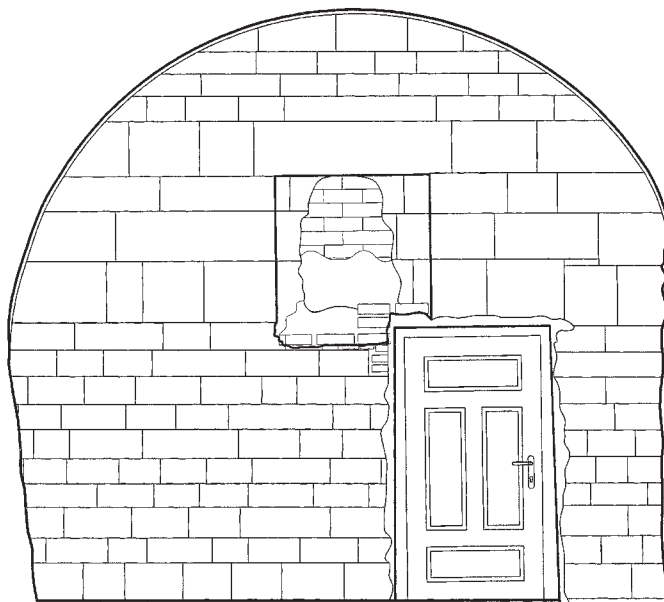
61. Sonda v novodobé omítce často zachytí i nepředpokládané relikty historických nátěrů. Takové NS je třeba dokumentovat kvalitní barevnou fotografií, jejíž součástí by pokud možno vždy měl být barevný standard. Foto: J. Sommer, 2005.

62. Detailní řez zdívem a omítkovými vrstvami s nátěry. Modelové schéma pracovního nákresu provedeného při zachování poměrů jednotlivých prvků NS. Zachycena je skladba zdiva, jednotlivé omítkové vrstvy a na ně se vázající zjištěné nátěry. Jednoduchý popis (od jádra zdiva po poslední úpravy povrchu) slouží pro základní přehled a hlubší pochopení zachycené situace. Číslování jednotlivých prvků NS je současně odkazem na textovou část popisující strukturu a rozměry konstrukčních prvků, dále strukturu, složení a barvu maltových a omítkových vrstev včetně jednotlivých nátěrů.

Tento typ dokumentace je možný pouze při sledování rozsáhlejší destrukce, zejména však při dokumentaci řady rasantních zásahů vzniklých během stavebních aktivit (technologické prostupy, statické sondy, úpravy otvorů apod.). Provedení samostatné sondáže v tomto rozsahu je z hlediska ochrany památky nepřijatelné.
P. Macek.

63. Tzv. kamoňez. Finální výstup kresebné dokumentace vytvořené „staničním“ vloženým do konstruovaného obrysu. Vytvořeno s použitím programu AutoCAD. Příklad zjednodušené grafické dokumentace v situaci, kdy nebylo možno využít fotogrammetrii. Kvádry jsou v originálním zdivu odděleny rytými jednoduchými čarami, pro vysoký stupeň dochování nebylo možné určit ani šířku mnohých spár.

Výkres je základní dokumentací sloužící jako podklad pro další práce (např. grafické vyznačení použitých druhů kamene, mladších zásahů, úpravy povrchu, kamenických značek atp.)

Roudnice nad Labem (okres Litoměřice), zámek. Přízemí, prostor při severozápadním nároží. Skladba románského zdiva.

P. Macek, 2005.

64. V případě demolice historické stavby je žádoucí přenést cenné prvky do depozitáře a jejich dokumentaci pořídit v příznivějších podmínkách později. Dokumentátor může v takovém případě volit optimální osvětlení, umístění a formu měřítko, kontrastní pozadí apod.

Vrábí, Brandýs nad Labem (okres Praha-Východ), okno z domu čp. 6. Foto: V. Tutr, 2005.

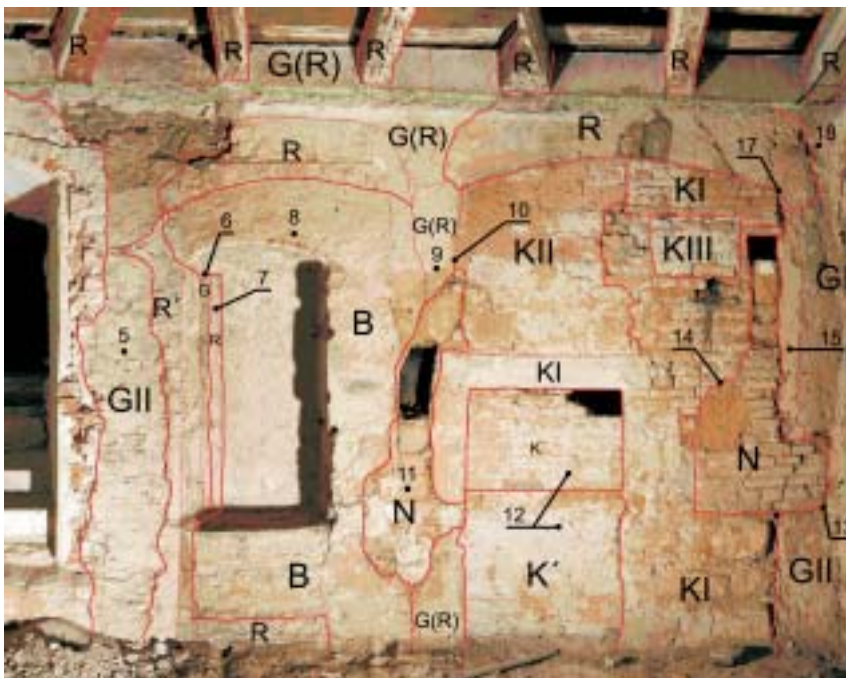

65. I jednoduchá fotografická dokumentace stavebních prvků má svá pevná pravidla. 1. zřetelné měřítko, nejlépe ve dvou navzájem kolmých směrech. 2. boční osvětlení, zdůrazňující reliéf povrchu, stopy výroby, výstupky a podobně, volené však tak, aby nevznikaly na fotografii hluboké stíny, kde jsou struktura a tvar dokumentovaného prvku nezřetelné. 3. ortogonální směr záběru a volba vhodného ohniska objektivu, aby nedocházelo k přílišné deformaci zobrazení. Vhodné je fotografovat předměty z obou (více) stran, neboť stopy na rubu a líci bývají rozdílné. Michalovice (okres Mladá Boleslav), hradní zřícenina, prez. Foto: J. Veselý – V. Tutr, 2005. Lysá nad Labem (okres Nymburk), dům čp. 177, taška „bobrovka“. Foto: J. Veselý – V. Tutr.

66. Kromě kresebného záznamu je relevantní formou dokumentace kování rovněž fotografie s měřítkem při vhodném nasvícení. U plochých částí kování stačí většinou jeden záběr, u komplikovanějších prvků jsou většinou vhodné alespoň dva záběry. Pravidla pro fotografování jsou stejná jako u jiných stavebních prvků. Úchopné kování barokního okna, deponované v NPÚ ÚOPŠČ v Praze. Foto: J. Veselý, 2005.

67. Grafické zpracování v počítači. Prozatím tato metoda a její výsledky poněkud překračují svou náročností rozsah, hloubku a časová omezení OPD. Metoda však přináší významné výhody digitálního zpracování (ukládání a šíření dat, práce na úpravách obrazu, hypertextové odkazy atd.), a navíc můžeme očekávat, že uplatnění počítačů v grafickém záznamu bude stále operativnější, rychlejší a dokonalejší. Je proto zjevné, že především v čistopisu, postupně však i v terénu se bude stále běžněji uplatňovat počítačové zpracování grafického záznamu a prezentace výsledků OPD.

Záznam nálezné situace stěny s vyznačením jednotlivých stavebních fází a odkazy na popis. Vlevo dole orientačně doplněno zmenšené fázové vyhodnocení v průřezu. Průzkum byl prováděn v průběhu obnovy.

Praha, obytný dům Jilská ul. čp. 254/I. M. Rykl, J. Beránek, spolupráce P. Štoncer, 2004.

68. Měření profilace architektonických článků a dalších prvků je nejsnáze proveditelné pomocí obrysové šablony s posuvnými jehlami (tzv. hřeben). Výsledek je vysoce přesný, a přitom dosažitelný s minimálními časovými nároky (což je právě při akci OPD žádoucí). Foto: J. Veselý, 2005.

69. Pauzování je velice přesný a přitom snadný způsob grafické reprodukce líců zdiva, povrchové úpravy omítek, malířské výzdoby, ale i mělkých reliéfů (např. dveřních kování). Na fólii je možné zapisovat údaje o dokumentované situaci (materiál, barevnost). Pro dokumentaci barevnosti je vhodné současně pořídit fotografii (s barevným standardem). Získané nákresy jsou snadno zpracovatelné (v kanceláři je lze jednoduše upravovat jako ostatní grafické materiály – např. kopírovat a následně korigovat při zhotovování výkresové dokumentace elaborátu nálezové zprávy). Na snímku je pro názornost pod část kreslicí fólie vsunut bílý papír. Foto: J. Veselý, 2005.

Národní památkový ústav
Odborné a metodické publikace, svazek 31

OPERATIVNÍ PRŮZKUM A DOKUMENTACE HISTORICKÝCH STAVEB

Jiří Bláha, Vít Jesenský, Petr Macek,
Vladislav Razím, Jan Sommer, Jan Veselý

1. vydání

Vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech
v Praze ve spolupráci s ústředním pracovištěm v roce 2005.

Redakce: PhDr. Olga Klapetková, PhDr. Vladislav Razím

Grafické zpracování: A.N.R.Y.

Výroba: Nakladatelství Jaina, Valdštejská 4, Praha 1

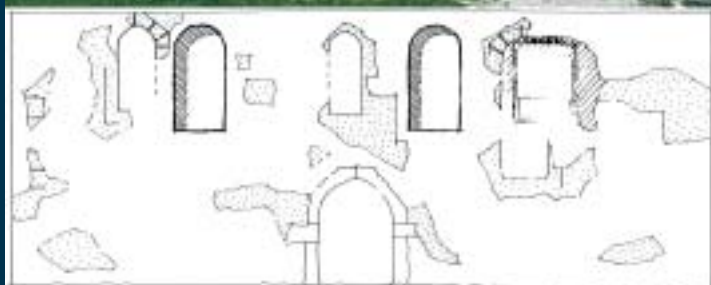
Tisk: Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Adresa redakce:

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze
Sabinova 373/5

130 11 Praha 3 – Žižkov

ISBN 80-86516-18-0

Národní památkový ústav

ISBN 80-86516-18-0